BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA SITA

Kikao cha Tano – Tarehe 7 Februari, 2022

(Bunge Lilianza Saa Nane Mchana)

D U A

Spika (Mhe Dkt. Tulia Ackson) Alisoma Dua

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Katibu!

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH:

HATI ZA KUWASILISHA MEZANI

Hati Zifuatazo Ziliwasilishwa Mezani na:

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:

Maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) wa Mwaka 2021 *[The Written Laws (Miscellaneuos Amendments) (No.7) Bill, 2021].*

MHE. KHADIJA S. TAYA K.n.y. MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BNGE YA KATIBA NA SHERIA:

Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) wa Mwaka 2021 *[The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Bill, 2021].*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Khadija. Katibu!

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH:

MASWALI NA MAJIBU

SPIKA: WaheshimiwaWabunge tutaanza na Ofisi ya Waziri Mkuu, swali la Mheshimiwa Thea Medard Ntara, Mbunge wa Viti Maalum.

Na. 40

Kuongeza Ajira kwa Wahitimu wa Vyuo Vikuu

MHE. DKT. THEA M. NTARA aliuliza: -

Je, Serikali ina mpango gani wa kuongeza ajira kwa Wahitimu wa Vyuo Vikuu hasa katika Sekta ya Kilimo kwa kuwa mikopo ya Elimu ya Juu imewezesha wanafunzi wengi kuhitimu?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri Ofisi ya Waziri Mkuu, Mheshimiwa Patrobas Katambi.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU (MHE. PASCAL P. KATAMBI) Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Thea Medard Ntara Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kuwa ajira kwa wahitimu wa Vyuo Vikuu zinaongezeka hususan katika sekta ya kilimo, Serikali inatekeleza mipango ifuatayo: -

(i) Mpango wa Taifa wa Kukuza Ujuzi nchini ambao unatoa mafunzo ya ujuzi na uzoefu katika kilimo cha kisasa cha kutumia teknolojia ya vitalu nyumba. Kupitia mpango huo, hadi sasa jumla ya vijana 12,580 wakiwemo wahitimu wa fani ya kilimo wamepatiwa mafunzo ili waweze kujiajiri;

(ii) Mpango wa mafunzo ya uzoefu wa kazi *(internship)* kwa wahitimu wa elimu ya juu nchini kupitia waajiri wa ndani na nje ya nchi, ambapo jumla ya wahitimu 6,624 wamepatiwa mafunzo husika;

(iii) Mpango wa Vituo vya Uatamizi kwa Wahitimu *(Incubation Centres)* ambao tayari umeanza kutekelezwa katika Mikoa ya Morogoro na Pwani. Hadi sasa, jumla ya wahitimu 1,000 wamepatiwa mafunzo ya uanzishaji wa shughuli za kilimo na ujasiriamali;

(iv) Mpango wa kilimo cha vizimba *(Block Farming),* ambapo tayari wahitimu 39 wamepatiwa fursa ya kuanzisha shughuli za kilimo katika mashamba mbalimbali nchini;

(v) Mpango wa mafunzo ya uzoefu wa kazi kwa wahitimu, ambapo Serikali kwa kushirikiana na Ushirika wa Wahitimu wa Chuo Kikuu cha Kilimo cha Sokoine (*SUGECO)* imewawesha wahitimu 703 kwenda nchini Israel na Marekani kupatiwa mafunzo katika kilimo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mipango hiyo, Ofisi ya Waziri Mkuu kwa kushirikiana na Wizara ya Kilimo imeanzisha Mpango mpya uitwao *'Building a better Tomorrow''* unaowalenga vijana wahitimu na wasio wahitimu. Katika mpango huu, Ofisi ya Waziri Mkuu itakua na jukumu la kuwapatia mafunzo vijana hao na Wizara ya Kilimo itakua na wajibu wa kutoa ardhi, mitaji, kuweka miundombinu katika mashamba tengwa ya *Agro Parks/Blocks* pamoja na kuwaunganisha na masoko. Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Thea Merdard Ntara swali la nyongeza.

MHE. DKT. THEA M. NTARA: Mheshimiwa Spika, ahsante, pamoja na majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, je, Serikali haioni wakati umefika wa kushirikisha sekta binafsi na taasisi za fedha katika

kuwezesha wahitimu wa kilimo kujiajiri kwa uratibu na usimamizi wa Serikali?

Swali la pili; kwa kuwa Benki ya *CRDB* imeonesha njia ya kushusha riba mpaka asilimia Tisa; je, Serikali haioni kuwa ipo haja sasa kuratibu punguzo hilo la riba, kuweka mpango wa kuwezesha vijana kufaidika na mikopo hiyo kwa ajili ya kilimo?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri Ofisi ya Waziri Mkuu majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU (MHE. PASCAL P. KATAMBI): Mheshimiwa Spika, ahsante.

Mheshimiwa Spika, kwanza sekta binafsi na taasisi za fedha ambazo zinaweza zikasaidia vijana pengine kuweza kupata nafasi na kuziratibu kwa ajili ya kuwapa nafasi na fursa, hili tunalichukua kama wazo ambalo tunaweza tukawasiliana na Mheshimiwa Mbunge baadae na kuona namna nzuri ya kuliratibu suala hili ili vijana wetu waweze kupata ajira lakini pia kupata fursa mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, suala la pili ambalo ameliulizia kwa mpango mzuri ambao umeanzishwa na Benki ya *CRDB* wa kushusha riba kwa asilimia Tisa. Nieleze tu kwamba pia katika ofisi ya Waziri Mkuu tayari tumekwishaanza kuchukua hatua mbalimbali ikiwa kuanzia zile fedha zinazotolewa katika ngazi ya Halmashauri asilimia Nne kwa vijana pia fedha ambazo zimekuwa zikitolewa na Mfuko wa Maendeleo ya Vijana sambamba na hilo na Mabenki mengine ambayo yamekuwa yakitoa riba mbalimbali tunaendelea kuratibu na tayari mazungumzo yamekwishaanza lakini tutamshirikisha Mbunge ilia one hatua hizo na pengine atakuwa na mawazo ya ziada ambayo yatatusaidia zaidi katika kufikia azma njema ya kuwasaidia vijana wetu. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Grace Tendega, swali la nyongeza.

MHE. GRACE V. TENDEGA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kuniona.

Mheshimiwa Spika, changamoto ya ajira kwa wahitimu wa Vyuo Vikuu wa sekta ya kilimo, zipo pia changamoto zingine kwa sekta mbalimbali. Tumeona kuna changamoto ya wahitimu wa Vyuo Vikuu kwa ajira za Ualimu;

Je, Serikali ina mkakati gani wa kuhakikisha kwamba hawa Wahitimu wa Vyuo Vikuu wa sekta ya elimu wanapata nafasi za kuajiriwa kwa sababu tumeona wananchi wanachangishwa kwa ajili ya kuweka Walimu katika sehemu mbalimbali, Walimu wa kati wapo wahitimu wengi wamekaa *idle? (Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, Utumishi na Utawala Bora majibu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, MENEJIMENTI YA UTUMISHI WA UMMA NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Spika, kwanza nichukue nafasi hii kumpongeza Naibu Waziri kwa majibu yake mazuriya awali.

Mheshimiwa Spika, maelezo yanayotoka katika Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi wa Umma, Serikali inatambua mahitaji ya Watumishi katika sekta mbalimbali nchini. Naomba niliarifu Bunge lako Tukufu kwamba Mheshimiwa Rais wa Serikali ya Awamu ya Sita toka alipoingia madarakani aligundua mahitaji ya ajira mpya kwa ajili ya sekta mbalimbali na hivyo mara moja alifanya maamuzi ya kuanza kutoa ajira mpya na mpaka sasa kwa takwimu za mpaka mwezi Januari mwaka 2022 tayari tumekwishaajiri watumishi wapya 11,901 ambao wameshaingia katika sekta mbalimbali mtambuka.

Mheshimiwa Spika, tunajua kwamba ajira hizo 11,901 ni kati ya ajira 40,000 ambazo zilikuwa zimeahidiwa na Mheshimiwa Rais. Naomba niwahakikishie Waheshimiwa Wabunge tunaendelea kufanya mazungumzo kuangalia Ikama, kuangalia jinsi fedha za ajira ambazo zimeweza kutengwa kwenye Wizara ya Fedha na kama tutakuwa

kwenye *position* nzuri kabla ya kumaliza mwaka huu wa fedha tunataka kuhakikisha kwamba tunaongeza ajira nyingine mpya ili kukidhi mahitaji ya Watumishi katika sekta mbalimbali nchini. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Zaytun Swai swali la nyongeza.

MHE. ZAYTUN S. SWAI: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru kwa kuniona. Naomba kuuliza swali la nyongeza kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, sababu kubwa ya matokeo mabaya kwa wanafunzi wetu hususan kwa masomo ya hisabati na sayansi yanachangiwa kwa kiasi kikubwa kutokana na uhaba wa Walimu wa Kada hizo. Je, Serikali ina mpango gani wa kuajiri na kuongeza ajira hususan kwa Walimu wanaofundisha masomo ya sayansi na hisabati. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, Utumishi na Utawala Bora, majibu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, MENEJIMENTI YA UTUMISHI WA UMMA NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Spika, tunaendelea kupitia Ikama ya mahitaji ya Walimu na hasa kwenye sekta ya sayansi ili kukidhi mahitaji katika shule zetu.

Mheshimiwa Spika, tumeshafanya mazungumzo na Ofisi ya Rais TAMISEMI ili waweze kutuletea mahitaji na tukishayapata tutapitia tena mahitaji hayo tukilinganisha na bajeti tuliyonayo pia umuhimu wa Walimu hawa wa sayansi.

Mheshimiwa Spika, ninaomba kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge kwamba jambo hilo tutalipa kipaumbele, ukizingatia kwamba kwenye kampeni ya Mheshimiwa Rais ya UVIKO tumejenga madarasa mengi, tumejenga vituo vya afya, tumejenga zahanati, kwa hiyo mahitaji haya yote ni muhimu. Na ninaomba niwahakikishie

ni dhamira ya Mheshimiwa Rais Mama yetu Samia Suluhu Hassan kuondoa tatizo la Watumishi katika kuhudumia Watanzania na umma mzima wa wananchi wa Tanzania.

SPIKA: Ahsante sana. Ofisi ya Rais TAMISEMI Mheshimiwa Ally Juma Makoa Mbunge wa Kondoa sasa aulize swali lake.

Na. 41

Ujenzi wa Barabara ya Iboni – Bolisa hadi Gubali – Kondoa

MHE. ALLY J. MAKOA Aliuliza: -

Je, ni lini Serikali itaanza ujenzi wa barabara muhimu ya Iboni – Bolisa – Gubalisa iliyopo katika Halmashauri ya Mji wa Kondoa kwa kiwango cha lami?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE) Alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi Ofisi ya Rais, TAMISEMI naomba kujibu swali la Mheshimiwa Ally Juma Makoa Mbunge wa Jimbo la Kondoa Mjini kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Barabara ya Iboni – Bolisa – Gubalisa iliyopo Halmashauri ya Mji wa Kondoa yenye urefu wa kilometa 14.7 inaunganisha maeneo muhimu ya kiuchumi na ni barabara mbadala ya kuingia na kutoka mjini kwa wananchi wanaoelekea Kondoa Vijijini pamoja na Wilaya ya Jirani ya Babati.

Mheshimiwa Spika, barabara hii ina mahitaji ya vivuko vitano na daraja moja ambapo tathmini na usanifu umebainisha kuwa ujenzi wake utagharimu jumla ya shilingi bilioni 2.15. Utekelezaji wa kazi hii umepangwa kufanyika katika bajeti ya mwaka wa fedha 2022/2023 kwa kujenga vivuko na kuiwekea changarawe ili kuiwezesha kutoa huduma katika kipindi chote cha mwaka.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa mpango wa kuiwekea lami haujaandalliwa kutokana na ufinyu wa bajeti.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Ally Juma Makoa swali la nyongeza.

MHE. ALLY J. MAKOA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali moja la nyongeza.

Kwa kuwa barabara hii ya Iboni-Bolisa – Bobali inakabiliwa na athari za mazingira inaendelea kubomoka na kuliwa na maji ambayo yanapita katika mito hii ambapo patakwenda kujengwa vivuko na daraja. Je, Serikali haioni sasa umuhimu wa kulinusuru daraja hili japo kwa kuweka fedha za dharura ili isije ikapata gharama kubwa zaidi ya kujenga daraja badala ya vivuko?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri Ofisi ya Rais TAMISEMI Dkt. Festo Dugange majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

Mheshimiwa Spika, barabara zetu na madaraja haya ambayo yanakabiliwa na athari za kimazingira kama mmomonyoko wa udongo kutokana na maji yote yanafanyiwa tathmini na kuandaliwa mpango kwanza wa kudhibiti madhara haya yatokanayo na athari za kimazingira, lakini pia yanatengewa fedha kwa ajili ya kujenga vivuko au madaraja kuhakikisha barabara hizi zote zinapitika vizuri.

Mheshimiwa Spika, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kama nilivyojibu katika jibu langu la msingi kwanza tathmini imefanyika ikiwemo ya kudhibiti mmomonyoko ili barabara ijengwe na kupitika wakati wote. Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Ester Amos Bulaya swali la nyongeza.

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru.

Mheshimiwa Spika, tunajua Serikali ina mkakati wa kujenga barabara na kuunganisha Mikoa lakini barabara nyingi mnazojenga hamzingatii ile mifumo ya maji kwa hiyo unakuta barabara nyingi mvua inaponyesha magari hayapiti. Mfano ni barabara ya kutoka Dodoma kupitia Mtera kwenda Iringa ni barabara muhimu sana lakini hivi ninavyozungumza mvua ikinyesha barabara haipitiki. Najua kuna ukrabati unafanywa, Je, mna mkakati gani wa kuhakikisha barabara zinapitika wakati wote kwa kuweka mifumo ya maji. Ahsante.*(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri Ofisi ya Rais, TAMISEMI majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

Mheshimiwa Spika, katika ujenzi wa barabara zetu moja ya maeneo ambayo sasa tumeweka kipaumbele, kwanza ni kuhakikisha barabara zetu kwenye *designing* zinaweka kipengele cha kuweka mifereji ya ku-*drain* maji ili kuepusha maji kukatisha katika barabara zetu na kuziathiri lakini katika maeneo ambayo madaraja au *culvat* zinajengwa tumeweka utaratibu wa kuhakikisha kwamba madaraja yanakuwa juu ili kuepusha maji kukatisha katika maeneo hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo nikiri kwamba kuna baadhi ya maeneo kulikuwa na changamoto hizo na ndiyo maana sasa *designing* zetu zote zimeboreshwa kuhakikisha haturudi kwenye changamoto hizo na tutaendelea kutekeleza kwa utaratibu huo. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Eric Shigongo Mbunge wa Buchosa sasa aulize swali lake. Kwa niaba yake Mheshimiwa Tunza Malapo.

Na. 42

Mamlaka ya Madiwani katika Halmashauri

MHE. TUNZA I. MALAPO K.n.y. MHE. ERIC J. SHIGONGO Aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itarejesha Mamlaka kwa Madiwani ya kuzisimamia halmashauri zao pamoja na kuwaazimia Wakurugenzi wa Halmashauri pale linapotokea tatizo kwenye halmashauri husika?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE) Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Eric James Shigongo, Mbunge wa Jimbo la Buchosa, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Mamlaka za ajira na nidhamu kwa Watumishi wa Halmashauri hutofautiana kwa mujibu wa Sheria ya Utumishi wa Umma Namba 8 ya mwaka 2002 na Kanuni zake za mwaka 2003. Kwa mujibu wa Sheria hii Mamlaka ya nidhamu ya Wakurugenzi wa Halmashauri za Majiji ni Katibu Mkuu Kiongozi na Mamlaka ya nidhamu ya Wakurugenzi wa Halmashauri za Manispaa, Miji na Wilaya ni Waziri mwenye dhamana ya Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, halmashauri kupitia Baraza la Madiwani imepewa Mamlaka ya kusimamia nidhamu ya watumishi wengine wote wa halmashauri wakiwemo Wakuu wa Idara kwa kuzingatia kifungu cha 6 (6) cha Sheria ya Utumishi wa Umma Namba 8 ya mwaka 2002 na Kanuni zake za Mwaka 2003.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Sheria hizo Waheshimiwa Madiwani hawana Mamlaka ya kuwawajibisha Wakurugenzi, ikitokea tatizo katika utendaji

wa Mkurugenzi wa Halmashauri wanapaswa kutoa taarifa kwa Mamlaka husika. Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Tunza Malapo swali la nyongeza.

MHE. TUNZA I. MALAPO: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru, nina swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, matatizo ya Wakurugenzi katika halmashauri mbalimbali yanakuwepo na Madiwani wanayaona na saa nyingine wanayaripoti lakini hayafanyiwi kazi mpaka mwenye Mamlaka labda Mheshimiwa Rais apite ndiyo unakuta hatua zinachukuliwa. Mheshimiwa Waziri haoni sasa ni wakati muafaka wa kuhakikisha au kutoa maelekezo kwa wale wenye dhamana wanapoletewa malalamiko kutoka kwa Watumishi au Madiwani wayafanyie kazi na siyo kusubiria mpaka Mheshimiwa Rais apite ndiyo aende kutengua utenguzi wakati matatizo yalikuwa yanaonekana siku nyingi na Mkurugenzi pale ameleta athari kubwa katika ujenzi wa Taifa? Ninakushukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za MItaa, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Tunza Malapo, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavy:-

Mheshimiwa Spika, kwa taratibu za utumishi wa umma, mamlaka za nidhamu za wakurugenzi ziko katika ngazi tofauti, kama nilivyotangulia kusema, ngazi ya Katibu Mkuu Kiongozi, lakini pia Waziri mwenye dhamana. Lakini Waheshimiwa Madiwani wana nafasi na mamlaka ya kutoa taarifa ya changamoto ambazo mkurugenzi anapitia katika utekelezaji wa majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, nimhakikishia Mheshimiwa Mbunge kwamba, hatua zimekuwa zinachukuliwa kwa wakati, lakini kuchukua hatua ni mchakato kwa sababu, kuna

taratibu za uchunguzi, lakini pia kujiridhisha na yale mapungufu yanayoripotiwa kwa mkurugenzi husika, ili kuweza kutenda haki. Kwa hiyo, nikuhakikishie kwamba, Serikali itaendelea kufuata taratibu hizo, kufanya uchunguzi kwa wakati, lakini pia, kuchukua hatua ili kutenda haki. Na kuhakikisha kwamba, halmashauri zetu zinakwenda vizuri. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Zacharia Issaay, swali la nyongeza.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi:-

Mheshimiwa Spika, yapata zaidi ya mwaka mmoja sasa mamlaka za Serikali za Mitaa, hususan Madiwani, hawakuweza kupata semina kwa ajili ya kuwajengea uwezo. Je, Serikali haioni kuwa ni wakati muafaka sasa wa kutoa semina kwa Waheshimiwa Madiwani kote nchini?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za MItaa, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Zacharia Issaay, Mbunge wa Jimbo la Mbulu Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, maelekezo ya Serikali kwa Mamlaka ya Serikali za Mitaa mara baada ya Madiwani kuchaguliwa katika mwaka 2020, maelekezo yalitolewa wakurugenzi kuhakikisha Madiwani wanapewa mafunzo kwa taratibu ambazo walijipangia wao katika halmashauri husika. Na mpaka sasa Madiwani wengi wamepata mafunzo, lakini ni kweli kuna baadhi ya halmashauri hazijafanya mafunzo hayo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunaendelea kusisitiza kwamba, halmashauri zifanye mipangilio ya ndani ya

halmashauri kuhakikisha kwamba, Madiwani wanapata mafunzo hayo, lakini pia, kushirikiana na chuo chetu cha Hombolo cha mafunzo ya *Local Government,* ili kuhakikisha Madiwani wetu wanajua majukumu yao na mipaka yao ili kuboresha utendaji.

Kwa hiyo, jambo hilo ni endelevu litaendelea kufanyika katika ngazi ya halmashauri, ili kuhakikisha kwamba, utumishi unakwenda vizuri. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa *Engineer* Ulenge, swali la nyongeza.

MHE. ENG. MWANAISHA N. ULENGE: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa nafasi hii kwa mara ya kwanza ukiwa Spika wa Bunge letu hili. Naomba kuuliza swali kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa sasa mishahara ya Madiwani inalipwa na Serikali Kuu Tanzania nzima. Je, Serikali ina mpango gani kuongeza kiwango cha mishahara ile, ili iwape meno ya kuweza kuwasimamia wakurugenzi ipasavyo?

SPIKA: Mheshimiwa swali lako ni zuri, lakini sasa hili swali lilikuwa linauliza mambo mengine kabisa. Mheshimiwa Naibu Waziri, sijui kama hilo unaweza kulijibu sasa ama alete kama swali la msingi? Uwe huru kabisa.

Wewe niambie mimi, kama unao uwezo wa kujibu, jibu. Kama lije kama swali la msingi? Lije kama swali la msingi? Haya, ahsante sana.

Mheshimiwa, Katibu hapa anasikiliza kwa hiyo, peleka swali liwe la msingi halafu waje wajibu, ili swali lijibiwe kikamilifu kuhusu mishahara, kuongeza mishahara ya Waheshimiwa Madiwani badala ya kuwa swali la nyongeza. *(Makofi)*

Tunaendelea na swali la Mheshimiwa Samweli Xaday Hhayuma, Mbunge wa Hanang.

Na. 43

Hitajio la Vituo vya Afya Tarafa za Hanang

MHE. SAMWELI X. HHAYUMA Aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuhakikisha Makao Makuu ya Tarafa za Basotu, Endasak na Balangdalah kunajengwa Vituo vya Afya?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE) Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Samweli Xaday Hhayuma, Mbunge wa Jimbo la Hanang', kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea kujenga vituo vya afya katika Tarafa na Kata za kimkakati ambapo, katika mwaka wa fedha 2020/2021 jumla ya shilingi bilioni 58.25 zimepelekwa kujenga vituo vya afya 233 kote nchini

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2021/ 2022 Halmashauri ya Hanang' ilipokea shilingi milioni 250 kwa ajili ya ujenzi wa Kituo cha Afya katika Tarafa ya Simbalay Kata ya Gisambalang na ujenzi unaendelea.

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Hanang' kupitia mapato ya ndani wametenga na kutoa kiasi cha Shilingi milioni 400 kwa ajili ya kuendelea na upanuzi wa Kituo cha Afya Bassotu. Aidha, kiasi cha shilingi milioni 500 kimtengwa katika mwaka 2022/2023 kwa ajili ya ujenzi wa Kituo cha Afya kwenye Kata ya Endasak.

Mheshimiwa Spika, Ujenzi wa vituo vya afya katika Halmashauri unajumuisha fedha za mapato ya ndani na

maelekezo mahususi yametolewa kwa halmashauri zote nchini kutenga fedha za ujenzi wa vituo ili kuboresha huduma kwa wananchi. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Samweli Hhayuma, swali la nyongeza.

MHE. SAMWELi X. HHAYUMA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi. Pamoja na majibu mazuri sana ya Serikali nina maswali madogo mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, la kwanza; baada ya ujenzi wa Kituo cha Afya Bassotu, Endasak na Gisambalay kukamilika bado tutakuwa na upungufu wa vituo vya afya 25 kwenye Wilaya ya Hanang'. Je, Serikali iko tayari kutufanyia upendeleo mahususi, ili tupate vituo vya afya viwili kwenye bajeti hii tunayoenda kuianza ya 2022/2023?

Mheshimiwa Spika, lakini la pili; Serikali imetupatia fedha milioni 300 kwa ajili ya kujenga jengo la magonjwa ya dharura kwenye hospitali ya wilaya, lakini wananchi pia, wamehamasishana tumechanga vifaa vinavyokaribia milioni 200. Je, bado tuna upungufu mkubwa wa majengo; Serikali iko tayari kutupatia fedha ili tujenge jengo la wodi kwa ajili ya wanaume? Ahsante sana.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Samweli Xaday Hhayuma, Mbunge wa Hanang', kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza nianze kwa kumpongeza sana Mheshimiwa Hhayuma kwa kazi kubwa anayoifanya ya kufuatilia ujenzi wa miundombinu ya huduma za afya kwa ajili ya Jimbo la Hanang' na nimhakikishie kwamba, Serikali

tutaendelea kushirikiana nae kuhakikisha wananchi wa Hanang' wanapata huduma bora za afya.

Mheshimiwa Spika, upungufu wa vituo vya afya hivi sasa tumeweka mkakati badala ya kujenga kituo cha afya kila kata, tuna kata zaidi ya 3,500 kwa hivyo, kwa sasa tunajenga vituo vya afya vya kimkakati kwenye tarafa, lakini pia kwenye kata zile ambazo zina uhitaji mkubwa kwa maana ya idadi kubwa ya wananchi, umbali mrefu zaidi kutoka kwenye kituo cha karibu, lakini na idadi ya magonjwa.

Mheshimiwa Spiika, kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge tutafanya tathmini ya mazingira yale ambayo kimsingi pale Hanang' tunaweza kujenga vituo vya afya ili tuweze kutafuta fedha kwa ajili ya kujenga vituo hivyo.

Mheshimiwa Spika, pili; ni kweli Serikali yetu imefanya kazi kubwa ya kupeleka fedha ya ujenzi wa miundombinu ya majengo ya dharura, ikiwepo Hanang' wamepata milioni 300 na kazi ya ujenzi wa wodi na miundombinu mingine tutaendelea kuitekeleza kwa awamu, ili hospitali ile ya Hanang' iwe na miundombinu yote inayofanana na hospitali ya wilaya. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Yahya Massare, swali la nyongeza.

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana nikupongeze kwa kupata nafasi hii. naomba niulize sasa swali dogo la nyongeza:-

Mheshimiwa Spika, matatizo yaliyopo huko Hanang' yanafanana kabisa na katika Halmashauri ya Itigi, ambayo ina Tarafa moja. Halmashauri ya Itigi ilikosa pesa za ujenzi vituo vya afya vya tarafa kwa sababu, ni tarafa moja, lakini ina kata 13. Je, sasa Serikali iko tayari kuiangalia kwa jicho la kipekee angalau tukapata kituo kimoja hapa karibuni?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, ahsante sana, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Yahaya Massare, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama nilivyotangulia kujibu kwenye swali la msingi; kigezo cha ujenzi wa vituo vya afya ni tarafa, lakini pia kata za kimkakati. Kwa hiyo, pamoja na kwamba, Itigi kuna tarafa moja, lakini bado wana sifa ya kupata vituo vya afya kupitia tathmini ya kata za kimkakati.

Kwa hiyo, naomba nilichukue hili na nitawsiliana na Mheshimiwa Yahaya ili tuweze kuona kata zipi za kimkakati tuzipe kipaumbele kwenye awamu zinazofuata za ujenzi wa vituo vya afya. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Dkt. Christina Mnzava, swali la nyongeza.

MHE. DKT. CHRISTINA C. MNZAVA: Mheshimiwa Spika, ahsante kunipa nafasi hii.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa, katika majibu yake Mheshimiwa Naibu Waziri amesema kwamba, vituo vya afya vinavyojengwa ni vile vya kimkakati kwa kuangalia na idadi ya watu katika eneo husika. Swali langu; Je, ni lini Serikali itatoa kibali kwa Kituo cha Afya Solwa ambacho kina *population* kubwa na wananchi wamejitolea kujenga wao wenyewe kile kituo cha afya? Ni lini Serikali itatoa vibali ili kile kituo cha afya cha mkakati kiweze kufanya kazi?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Dkt. Christina Mnzava, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa vituo vya afya unajumuisha tathmini za kitaalamu za vigezo ambavyo vinakidhi kujenga kituo cha afya. Na mara wataalamu katika halmashauri husika wakishafanya tathmini na kujiridhisha wananchi wanahamasishwa kuendelea kufanya uchangiaji na ujenzi kwa kutumia nguvu zao wakati Serikali pia inatafuta fedha kwa ajili ya kuwaunga mkono.

Mheshimiwa Spika, kwa hivyo, Kituo cha Afya hiki cha Solwa kama kimeanza ujenzi, bila shaka wataalamu wamefanya tathmini na hakihitaji kibali cha Serikali maana wataalamu wale tayari wameshafanya tathmini na ujenzi umeanza hakuna kibali maalum ambacho kinatolewa, bali ni kuendelea na ujenzi kukamilisha na kusajili kituo ili wananchi waanze kupata huduma.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nimuombe Mheshimiwa Mbunge aendelee kuwaelimisha Ndugu zangu wananchi wa Solwa kwamba, hatuhitaji kibali, lakini tukamilishe ujenzi na kusajili kwa ajili ya kutoa huduma za afya. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana. Nilivyosikia neno kibali hapa nikawa natafakari, Mheshimiwa Dkt. Christina Mnzava ni kibali cha kufanya nini?

MHE. DKT. CHRISTINA C. MNZAVA: Mheshimiwa Spika, kituo cha afya kilikuwa *dispensary,* wananchi wakaongeza kuwa kituo cha afya baada ya lile tamko la kika kata kuwa na kituo cha afya. Kwa hiyo, wananchi wamekwishajenga, wodi zimekamilika, *OPD* imekamilika, kilichobaki ni TAMISEMI kutoa *go ahead* ili kile kituo kiweze kufanya kazi.

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri nadhani hapo umeelewa hoja yake vizuri. Karibu utoe ufafanuzi.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. Kimsingi alichokuwa anamaanisha Mheshimiwa Dkt. Christina Mnzava ni

kukipandisha hadhi kwa maana ya kukisajili sasa kuwa kituo cha afya na sio kibali.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, utaratibu uko wazi, halmashauri wanaandika barua kwenda Wizara ya Afya kupitia Katibu Mkuu Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, na tunaipandisha hadhi na kuipa namba ya usajili wa kituo cha afya. Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Mbunge tutashirikiana kupata *documents* hizo ili tuweze kukisajili kituo hicho kianze kutoa huduma kwa wananchi kwa ngazi ya kituo cha afya. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Flatey Massay, swali la nyongeza.

MHE. FLATEI G. MASSAY: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza:-

Mheshimiwa Spika, kwanza nimshukuru Naibu Waziri amefika na ametembelea Jimbo la Mbulu Vijijini. Wananchi, wameshajenga vitu vitatu vya afya ambavyo viko hatua mbalimbali; cha Maretadu, Getanyamba na Gembako**.** Je, Serikali ina mpango gani wa kupeleka fedha katika vituo hivi ili kuvimalizia?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, ahsante sana, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Flatei Massay, Mbunge w Mbulu Vijijini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza nianze kumpongeza Mheshimiwa Mbunge na kuwapongeza wananchi wa Mbulu kwa kazi nzuri wanayoifanya. Na wiki moja iliyopita tukiwa ziara tuliona kazi nzuri sana ya ujenzi wa miundombinu ya huduma za afya.

Mheshimiwa Spika, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba, kazi hii ya ujenzi wa vituo vya afya inafanyika kwa nguvu za wananchi na Serikali kuchangia nguvu za wananchi kupitia aidha, mapato ya ndani ya halmashauri au fedha za Serikali Kuu. Kwa hivyo, naomba nitoe wito kwamba, Halmashauri ya Mbulu Vijijini katika bajeti zao, na bahati nzuri wana zaidi ya bilioni moja na milioni 300 kwa mwaka kwa hiyo, waanze kutenga kwa awamu fedha za kukamilisha baaadhi ya vituo vya afya ambavyo wananchi tayari wamejenga, lakini na sisi Serikali Kuu tutafanya tathmini kuona kiasi cha fedha ambacho kitapatikana kwa ajili ya kuchangia nguvu za wananchi kukamilisha vituo hivi.

Mheshimiwa Spika, kwa hivyo, vituo hivi vitaendelea kukamilishwa kwa awamu. Nikuhakikishie Mheshimiwa Mbunge tutashirikiana kwa karibu, ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Uwekezaji Viwanda na Biashara, Mheshimiwa Ng'wasi Damas Kamani, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 44

Kuunganisha Mifuko ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi

MHE. NG'WASI D. KAMANI Aliuliza:-

Je, Serikali imefikia hatua gani katika kuunganisha Mifuko ya Uwezeshaji Wananchi hususan Vijana na kuwa na eneo moja la wazi la utoaji huduma?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Uwekezaji Viwanda na Biashara, Mheshimiwa Exhaud Kigahe, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UWEKEZAJI VIWANDA NA BIASHARA Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. Kwa ridhaa yako kwanza nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu anayetujalia uhai tuendelee kutekeleza majukumu yetu ya

kila siku. Lakini pili, nichukue nafasi hii kumshukuru sana Mheshimiwa Rais wetu mpenda wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, kwa kuendelea kuniamini na kuweza kuniendeleza kubaki katika nafasi ya Naibu Waziri katika Wizara hii ya Uwekezaji Viwanda na Biashara, ili niweze kuendelea kumsaidia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Uwekezaji Viwanda na Biashara, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Ng'wasi Damas Kamani, Mbunge, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara inasimamia Sera ya Taifa ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi ya Mwaka 2004 na Sheria ya Taifa ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi ya mwaka 2004. Aidha, Serikali inaratibu utekelezaji wa mifuko na programu za uwezeshaji 62 ambapo mifuko na proramu 52 zinamilikiwa na Serikali na mifuko na programu 10 zinamilikiwa na taasisi za sekta binafsi.

Mheshimiwa Spika, kati ya mifuko hiyo na proramu 52 zinazomilikiwa na Serikali, mifuko 21 inatoa mikopo ya moja kwa moja kwa walengwa, mifuko tisa inatoa dhamana ya mikopo, mifuko 17 inatoa ruzuku na programu tano ni za uwezeshaji ambazo zinatoa huduma mbalimbali ikiwemo ujenzi, urasimishaji ardhi na uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa, Serikali ipo katika hatua za mwisho za kukamilisha taarifa ya tathmini ya mifuko hiyo na taarifa hiyo itawasilishwa hapa Bungeni baada ya kukamilika. Nakushukuru sana.

SPIKA: Mheshimiwa Ng'wasi Kamani, swali la nyongeza.

MHE. NG'WASI D. KAMANI: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa majibu mazuri ya Serikali. Nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, la kwanza; kwa kuwa, maelekezo haya yalikuwa ni maelekezo ya aliyekuwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Hayati Dkt. John Joseph Pombe Magufuli, katika hotuba yake ya ufunguzi wa Bunge hili la 12 ilifanyika tarehe 13 Novemba, 2020 ni mwaka mzima sasa umepita na zaidi. Na kwa kuwa, katika majibu yake Mheshimiwa Waziri amesema wako katika hatua ya mwisho, swali langu; ningependa sasa Serikali itoe *commitment* ni lini hasa taarifa hii itakuwa tayari na kuletwa hapa Bungeni kwa ajili ya kuanza utekelezaji?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; pamoja na haja ya kuunganisha mifuko hii, lakini changamoto kubwa zaidi ya mifuko hii ni ukosefu wa fedha za kutosha kwa mifuko hii kujiendesha. Sasa ni nini mkakati wa Serikali wa kuhakikisha kwamba, mifuko hii inapokuja kuundwa sasa inakabiliana na changamoto hii na inakuwa na fedha za kutosha kwa ajilinya kukidhi uwezeshaji wa wananchi kiuchumi? Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Ng'wasi Damas Kamani, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza nimpongeze sana Mheshimiwa Ng'wasi kwa kuwa, ameendelea kuwasemea sana vijana katika maeneo mengi, ili kuwatetea na kuwawezesaha katika maendeleo ya nchi hii. Ni kweli kama anavyosema ni karibu zaidi ya mwaka sasa tangu maelekezo au jukumu hili tupewe kwa ajili ya kuunganisha mifuko hii.

Mheshimiwa Spika, lakini mtakumbuka kwamba, mifuko hii imegawanyika katika maeneo tofauti, ipo mifuko ile ambayo inatoa mikopo moja kwa moja, lakini ipo mifuko ambayo ni ya dhamana, mingine ni ya kutoa ruzuku na mingine ni ya uwezeshaji, lakini zaidi yah apo mifuko mingine ni ya sekta binafsi. Kwa hiyo, Serikali inafanya tathmini ya

kutosha kujiridhisha ili tunapokuja kuona mifuko ipi iunganishwe iwe na tija kweli.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, niwahakikishie Serikali inaliangalia kwa umuhimu sana na tukikamilisha taarifa hiyo, kama nilivyosema tutaileta hapa Bungeni ili tuweze kuendelea kuboresha mifuko hii.

Mheshimiwa Spika, lakini swali la pili la ukosefu wa fedha za kutosha; ni kweli baadhi ya mifuko imekuwa na changamoto ya kuwa na bajeti ya kutosha kwa ajili ya kuhudumia wahitaji au kuwawezesha wanaokopa.

Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema na sisi tulikubaliana ndiyo maana tumesema tunataka kuunganisha mifuko hii ili iweze kuwa kwanza na fedha za kutosha ile ambayo inatoa huduma zinazofanana. Lakini pili mkakati wa Serikali ni kuona kuendelea kuimarisha ukusanyaji wa mapato, kwa mfano ile kwenye halmashauri ambako tunatoa 10% maana yake mapato yakiimarika yakiongezeka maana yake hata ile 10% itakuwa ni fedha za kutosha zaidi.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo hiyo ni mikakati ya Serikali kuhakikisha fedha pia zitaendelea kutengwa kwenye mifuko mingine ambayo itakuwa imeunganishwa hapo baadaye ili waweze kuwa na bajeti ya kutosha kwa ajili ya kuhudumia wananchi.

SPIKA: Mheshimiwa Nusrat Hanje swali la nyongeza.

MHE. NUSRAT S. HANJE: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi niweze kuuliza swali la nyongeza kwenye Wizara ya Viwanda na Biashara. Kwa kuwa mifuko hii imeonekana haina tija ya kutosha kwa sababu zinatolewa fedha taslim, ni kwa nini sasa Serikali isije na mpango mbadala wa kutoa *facilities* (vitendea kazi) na kuwawezesha vijana badala ya kuwapa fedha taslimu ambazo pia zimekuwa hazirudi kwenye Serikali lakini pia haziwafikii vijana wa kutosha. Ni kwa nini sasa wasilete utaratibu wa kuwapa vitendea kazi ili waweze kufanya kazi na tuone kitu kinafanyika?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Uwekezaji Viwanda na Biashara majibu.

NAIBU WAZIRI WA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Nusrat Hanje Mbunge kama ifuatavyo. Ni kweli kumekuwa na changamoto nyingi kama ambavyo nimesema kwa maana ya kutokuwa na fedha za kutosha mahitaji ya wananchi ambao wanataka kukopeshwa au kupata fedha kutoka kwenye mifuko hii. Lakini lengo la Serikali ni lile lile kuimarisha na kuwasaidia kwa ukaribu zaidi wananchi katika kuwawezesha.

Mheshimiwa Spika, moja ya mifuko ambayo inatoa mikopo hii ni *NEDF* kupitia *SIDO* pia tumekuwa tukiwapa ujuzi lakini na wengine vitendea kazi. Lakini sasa baada ya kuwa na lengo hili la kuona namna gani kuunganisha mifuko hii naamini taarifa hiyo ndiyo itakuja na utafiti rasmi wa namna gani ya kuboresha ikiwemo kama ni kuwasaidia vitendea kazi hasa vijana ambao wanakuwa wanakopa fedha hizo au wengine na kutokutimisha lengo la mikopo hiyo nakushukuru.

SPIKA: Ahsante sana Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi Mheshimiwa Josephat Sinkamba Kandege Mbunge wa Kalambo sasa aulize swali lake.

Na. 45

Barabara ya Matai Kwenda Kasesya Border – Kalambo

MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE Aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itaanza ujenzi kwa kiwango cha lami wa barabara ya kuanzia Matai kwenda Kasesya border inayounganisha nchi yetu na nchi ya Zambia?

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi, Mheshimiwa Profesa Mbarawa.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Josephat Sinkamba Kandege Mbunge wa Kalambo kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Kazi ya Upembuzi yakinifu, Usanifu wa Kina na Uandaaji wa Nyaraka za Zabuni wa Barabara ya Matai - Kasesya yenye urefu wa kilomita 50 imekamilika. Serikali kupitia Wakala wa Barabara Tanzania *(TANROADS)* ipo katika hatua za mwisho za manunuzi kwa ajili ya kumpata Mkandarasi wa ujenzi kwa kiwango cha lami wa kilometa 25 sehemu ya Matai – Tatanda ambapo rasimu ya mkataba imepelekwa kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali tarehe 27 mwaka huu kwa ajili ya kupata ridhaa *(vetting)* ili mkataba uweze kusainiwa. Aidha, Serikali kupitia *TANROADS* iko kwenye maandalizi ya kutangaza zabuni ya kazi ya ujenzi kwa sehemu iliyobaki ya kutoka Tatanda – Kasesya yenye urefu wa kilometa 25. Zabuni itakuwa imetangazwa kabla ya mwezi Juni mwaka huu.

SPIKA: Mheshimiwa Josephat Sinkamba Kandege swali la nyongeza.

MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi naomba nikiri majibu ya Serikali ni majibu mazuri sana ya kutia matumaini kwa wananchi wa Kalambo. Pamoja na majibu mazuri ya Serikali nina maswali mawili ya nyongeza**.** Tumaini la kuanza kujenga barabara hii limechukua muda mrefu na barabara hii itapita maeneo ambayo wananchi wanahitaji kupata fidia.

Swali la kwanza je, Serikali itakuwa tayari kuhakikisha kwamba kwa sababu imechukua muda mrefu unafanyika tathmini ili wananchi waweze kulipwa haki zao kwa mujibu wa kipindi cha leo?

Swali la pili je, Serikali imejiandaa kuanza kulipa fidia lini ili ujenzi ukamilike maana nimeambiwa kwamba iko kwenye *vetting* na *AG* namuona hapa naamini hata chelewesha katika hilo?

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Kandege kama ifuatavyo. Tutawalipa wananchi wote ambao watapitiwa na barabara kwa mujibu wa sheria Na. 13 ya mwaka 2007 Serikali itafanya hivyo.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Anne Kilango Malecela swali la nyongeza.

MHE. ANNE K. MALECELA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana barabara ya Mkomazi Kisiwani Same ambayo ina kilometa takriban 104 imekuwa inajengwa vipara vipara vya kilometa tano tangu mwaka 2006. Na barabara hii kwa hali hiyo inakuwa haina tija kwa wananchi ambao ile barabara inawagusa moja kwa moja. Je, Serikali inaweza ikawaambia nini wananchi haswa wa Jimbo la Same Mashariki ambao hii barabara ndio imekalia maendeleo yao?

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, ninaomba kumjibu Mheshimiwa Anne Malecela kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, tunafahamu kwamba barabara Mkomazi Same imechukua muda mrefu lakini hivi sasa Serikali tunajipanga kuhakikisha barabara hiyo inaendelea kujengwa kwa haraka zaidi kuliko hapo zamani hasa kwenye eneo lile la Same Mashariki ambako Mheshimiwa Anna Malechela yeye ndiyo Mbunge kule.

SPIKA: Mheshimiwa Josephine Genzabuke swali la nyongeza

MHE. JOSEPHINE J. GENZABUKE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru nina swali la nyongeza kwa Mheshimiwa Waziri

wa Ujenzi. Kipande cha barabara ya kutoka Uvinza mpaka Malagarasi kilometa 51 kiliahidiwa kujengwa tangu kwenye utawala wa Rais wa Awamu ya Nne Dkt Kikwete. Kipande hicho mpaka leo hakijaweza kujengwa lakini Chagu mpaka Kazilambwa nayo haijakamilika. Ni lini Serikali itakamilisha ujenzi wa kipande hicho cha kilometa 51?

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, ninaomba kumjibu Mheshimiwa Mbunge kama ifuatavyo. Barabara ya Uvinza Malagarasi yenye urefu wa kilomita 51 hivi sasa tuko kwenye mpango wa kutafuta fedha kwa ajili ya kumalizia kipande hicho ili sasa wananchi waweze kufaidi kutoka Dar es Salaam mpaka huko Kigoma barabara yote iwe na lami kwa asilimia 100.

SPIKA: Mheshimiwa Cecil Mwambe swali la nyongeza.

MHE. CECIL D. MWAMBE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza kwenye Wizara hii. Kati ya wilaya kongwe zilizoko nchini Tanzania, ni pamoja na wilaya ya Masasi pamoja na wilaya ya Nachingwea. Hata hivyo wilaya ya Nachingwea na Masasi zinaungwanishwa kwa barabara yenye urefu wa kilometa 42, wilaya ile sasa ina miaka zaidi ya 50 kwa sababu ilikuwepo hata kabla ya uhuru na ilikuwa na jina lingine

SPIKA: Uliza swali lako Mheshimiwa Mwambe

MHE. CECIL D. MWAMBE: Sasa swali langu ili kukuza uchumi wa Nachingwea tunahitaji barabara hii ijengwe kwa lami

SPIKA: Uliza swali

MHE. CECIL D. MWAMBE: Ni lini Serikali itahakikisha barabara ya Nachingwea Masasi yenye urefu wa kilometa 42 inaunganishwa kwa lami?

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, ninaomba kumjibu Mheshimiwa Mwambe kama ifuatavyo. Barabara Masasi Nachingwea yenye urefu wa kilometa 41 ni kweli ni barabara ya siku nyingi na sisi tunaitambua hivyo na tuko kwenye mpango wa kuhakikisha kwamba tunatafuta fedha ili tuweze kujenga kwa kiwango cha lami.

SPIKA: Ahsante sana Waheshimiwa Wabunge hata ninyi mnaona mnakuwa mmesimama wengi ukianza kwa maelezo marefu kabla hujauliza swali unamzuia mwenzako kupata fursa ya kuuliza swali la nyongeza. Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge mtakaokuwa mnaitwa saa hizi usianze na maelezo nenda moja kwa moja kwenye swali. Mheshimiwa Philip Mulugo swali la nyongeza.

MHE. PHILIPO A. MULUGO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ni lini barabara ya kutoka Mbalizi hadi Mkwajuni mpaka Makongorosi itajengwa kwa kiwango cha lami kwa sababu ni wilaya mpya? Na wilaya zote za Songwe zina lami kasoro Songwe?

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, ninaomba kumjibu Mheshimiwa Philipo kama ifuatavyo. Barabara hii ni muhimu sana tunaijua ni barabara ambayo wanategemea wananchi wengi kwa ajili uchumi na sisi Serikali tuna mpango maalum wa kuijenga lakini tuko katika mpango wa kutafuta fedha kwa ajili ya kuijenga kwa kiwango cha lami.

SPIKA: Mheshimiwa Vita Kawawa swali la nyongeza.

MHE. VITA R. KAWAWA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi kuna barabara ya kutoka Mtwara pachani unapitia Kata ya Mkongo, Lusewa, Magazine hadi

Nalasi Tunduru, je, ni lini Serikali itaijenga kwa kiwango cha lami barabara hii hasa ikichukuliwa maanani ishafanyiwa upembuzi yakinifu na pia iko katika llani ya Uchaguzi wa Chama cha Mapinduzi.

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, ninaomba kumjibu Mheshimiwa Vita Kawawa kama ifuatavyo. Barabara hii aliyoizungumza ni barabara muhimu na ni barabara ndefu na kweli inahitajika kujengwa kuhakikisha kuwa wananchi wanapitisha mazao yao bila matatizo Serikali tunao mpango wa kutafuta fedha na hivi karibuni naamini tutapata fedha kwa ajili ya kuijenga barabara hiyo kwa kiwango cha lami.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Waziri, Mheshimiwa Anastazia James Wambura Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 46

Hitaji la *Air Traffic Control Tower,* Jengo la Abiria na *Parking Shade* Uwanja wa Ndege wa Mtwara

MHE. ANASTAZIA J. WAMBURA aliuliza**:-**

(a) Je, ni lini Serikali itajenga *air traffic control tower* yenye urefu wa kutosha kumuwezesha muongoza ndege kuona miundombinu yote ya *runway, taxiways* na maegesho ya ndege katika Uwanja wa Ndege wa Mtwara?

(b) Je ni lini Serikali itajenga jengo la muda la abiria lenye ukubwa wa kutosha wingi wa abiria wanaoingia na kutoka katika uwanja huo?

(c) Je, ni lini *parking shade* ya mitambo ya zimamoto na uokoaji itajengwa katika eneo lililopangwa kwenye *master plan?*

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mhe. Anastazia James Wambura wa Viti Maalum lenye sehemu (a), (b) na (c) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Kiwanja cha Ndege cha Mtwara kilijengwa na kuanza kutoa huduma katika mwaka 1952/1953. Kutokana na kuongezeka kwa matumizi ya kiwanja hiki yanayotokana na kuongezeka kwa shughuli za kiuchumi na kijamii katika Mikoa ya Kusini, Kiwanja hiki kilihitaji kufanyiwa maboresho makubwa. Serikali kupitia Mamlaka ya Viwanja vya Ndege Tanzania *(TAA),* iliandaa Mpango Kabambe (*Master Plan*) uliopendekeza kupanua kiwanja hiki kutoka daraja *Code* 3C kwenda *Code* 4E (kwa mujibu wa *ICAO*). Kiwanja kitakapokamilika, kitakuwa na uwezo wa kuhudumia ndege kubwa za ndani na nje ya nchi zenye ukubwa wa *Boeing* 787-8 *(Dreamliner).*

Mheshimiwa Spika, Uboreshaji wa Kiwanja hiki umegawanywa katika awamu mbili, ambapo kwa sasa ujenzi unaoendelea ni wa awamu ya kwanza unaohusisha baadhi ya kazi zikiwemo urefushaji wa njia ya kuruka na kutua ndege *(runway),* ujenzi wa maegesho mapya ya ndege *(Apron)* na barabara zake za maingilio *(taxiway).*

Mheshimiwa Spika, naomba nimuhakikishie Mheshimiwa Mbunge kuwa Ujenzi wa mnara wa kuongozea ndege *(Air Traffic Control Tower),* Jengo la abiria *(Airport Terminal Building)* na kivuli kwa ajili ya maegesho ya mitambo ya zimamoto *(Fire Fighting Equipment Shade)* vitajengwa katika awamu ya pili mara baada ya kumalizika kwa awamu ya kwanza.

SPIKA: Mheshimiwa Anastazia Wambura swali la nyongeza.

MHE. ANASTAZIA J. WAMBURA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri na nampongeza sana kwa sababu aliweza hata kutembelea

maeneo ya kiwanja hiki pamoja na mambo mengine aliyoweza kuyafanya. Nina maswali mawili ya nyongeza la kwanza kumekuwa na ongezeko la gharama za mradi awamu ya kwanza kwa kiasi cha takriban shilingi bilioni tano na ni kutokana na sababu mbalimbali na moja ya sababu ni kuchelewa kukamilika kwa mradi huu awamu ya kwanza.

Mheshimiwa Spika, lakini kwa hesabu za haraka haraka hizi bilioni tano zingeweza hata kujenga vituo takriban 10 vya afya. Swali langu je, nini kauli ya Serikali kuhusiana na ongezeko hili la shilingi bilioni tano?

Mheshimiwa Spika, Swali la pili kama alivyoeleza Mheshimiwa Waziri, ni kwamba maboresho ya uwanja huu yamelenga kukidhi ongezeko kubwa la shughuli za kiuchumi na kijamii katika mikoa ya Kusini. Na ili kupandisha daraja kutoka *Code 3c* hadi 4e ni lazima ujenzi wa awamu ya pili ukamilike. Swali langu ni kwamba je ni lini awamu ya pili ya mradi huu itaanza? Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali ya nyongeza mawili ya Mheshimiwa Wambura kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kumekuwa na ongezeko la shilingi bilioni tano kwenye ujenzi huu na sababu kubwa iliyosababisha kuongezeka kwa bei hiyo, ni kutokana na makisio halisi hasa ya kufunga taa mwanzo ilikisiwa ni shilingi bilioni 2.2 lakini baada ya kupata mkandarasi gharama ikaenda mpaka bilioni 6 pia na kwenye *fire equipment* (gari la kuzimia moto) makisio yalikuwa milioni 800 na ilikwenda mpaka bilioni 1.5 kwa vile hii ndiyo iliyosababisha ongezeko liongezeke mpaka kwa shilingi bilioni tano.

Mheshimiwa Spika, swali la pili ni lini uwanja huu tutaweza kufungwa hizo taa. Awamu ya pili ambayo ni kufunga taa pamoja na kujenga jengo la *control tower*

pamoja na jengo la abiria utaanza mara moja tu mara itapomalizika awamu ya kwanza ambayo itakuwa kunako mwezi Julai mwaka huu.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Issa Ally Mchungahela swali la nyongeza.

MHE. ISSA A. MCHUNGAHELA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kuniona lakini kumekuwa na ucheleweshaji wa mara kwa mara wa kusaini *document* za kuendeleza mradi. Je, Serikali inachukua hatua gani za kuharakisha mradi huu kusudi uende sambamba na maendeleo ya mradi wa bandari.

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, ninaomba kumjibu Mheshimiwa Mbunge swali lake la nyongeza kama ifuatavyo. Nia ya Serikali si kuchelewesha mradi Serikali siku zote tunataka mradi uanze mara moja lakini kuna matatizo ambayo baadhi ya wakati hayawezi kuepukika. Kwa mfano sasa hivi kulikuwa na shida ya ugonjwa wa corona na vifaa vingi hasa vile vya taa vilikuwa vinatoka nje kwa vile hiyo ilisababisha mradi uweze kuchelewa kidogo.

SPIKA: Mheshimiwa Jacqueline Msongozi Ngonyani swali la nyongeza.

MHE. JACQUELINE N. MSONGOZI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kuniona nipende kuuliza swali la nyongeza kama ifuatavyo. Barabara ya Likuyufusi Mkenda ina urefu wa kilometa 124 na ni barabara ya kimkakati inayounganisha Mkoa wa Ruvuma na nchi yetu ya Mozambique.

Je, ni lini Serikali itaanza kujenga barabara hiyo kwa kiwango cha lami?

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, naomba kumjibu Mheshimiwa Ngonyani kama ifuatavyo. Ni kweli barabara hii Mheshimiwa Jenista amekuwa akiuliza muda mrefu ni barabara muhimu tunaijua na ina maendeleo makubwa kwa ajilii ya wananchi wa kule kwa vile Mheshimiwa Ngonyani naomba nikwambie kwamba hii barabara tunaitambua vizuri na iko kwenye mpango wa Serikali na sasa tuko kwenye hatua za mwisho za kutafuta fedha kwa ajili ya ujenzi wa barabara hiyo.

SPIKA: Mheshimiwa Abdallah Dadi Chikota swali la nyongeza.

MHE. ABDALLAH D. CHIKOTA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi changamoto ya uwanja wa ndege wa Mtwara ni pamoja na gari ya zimamoto na kwa kuwa fedha za ununuzi wa gari ya zimamoto ipo kwenye hatua ya mwanzo ya ukarabati ya uwanja.

Je, Serikali itakamilisha lini mchakato wa ununuzi wa gari hili jipya la zimamoto?

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Abdallah kama ifuatavyo. Kama nilivyosema katika vitu ambavyo tunataka kufanya ni ununuzi wa gari la zimamoto ambalo tumetenga shilingi bilioni 1.5 na hivi sasa tayari tumeshampata mkandarasi kwa ajili ya kuleta gari hilo.

SPIKA: Ahsante sana Wizara ya Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi Mheshimiwa Noah Lemburis Saputu, Mbunge wa Arumeru Magharibi sasa aulize swali lake. Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi Mheshimiwa Ridhiwani Kikwete majibu.

Na. 47

Mashamba Pori Yasiyoendelezwa

MHE. NOAH L. S. MOLLEL Aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itayachukua Mashamba Pori yasiyoendelezwa kwa Shughuli iliyokusudiwa yakiwepo Mashamba ya Aghakan, Lucy *Estate* na Gomba *Estate* na kuyagawa kwa Wananchi.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kama ilivyo ada waliyofanya wenzangu naomba kabla sijajibu swali nitumie nafasi hii kumshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kuniamini na kunichagua mimi na mwenzangu Mheshimiwa Dkt Angelina Mabula kuwa katika Wizara hii ya Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi ahadi yangu kwake na kwa viongozi wote wa juu yetu ni kwamba hatutowaangusha tutafanya kazi nzuri.

Mheshimiwa Spika, sasa naomba kwa ruhusa yako nijibu swali la Mheshimiwa Noah Lemburis Saputu, Mbunge wa Arumeru Magharibi kama ifuatavyo:

Mheshimiwa Spika**,** kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri wa Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi napenda kujibu swali la Mheshimiwa Noah Lemburis Saputu Mbunge wa Arumeru Magharibi kama ifuatavyo. Kwa mujibu wa Sheria ya Ardhi, Sura ya 113, hatua za ubatilishaji wa milki nchini hutekelezwa ikiwa mmiliki wa shamba au kiwanja amekiuka masharti ya umiliki yaliyoainishwa kisheria.

Mheshimiwa Spika**,** Shamba la Agakhan kwa sasa lipo ndani ya eneo la mpangomji ambalo limeingizwa kwenye Mpango Kabambe wa uendelezaji wa Jiji la Arusha. Kwa kuzingatia mpango huo, eneo la shamba hilo limepangwa kuendelezwa kwa matumizi mbalimbali ikiwa ni pamoja na

ujenzi wa Chuo Kikuu, eneo la biashara na makazi. Mmiliki wa eneo hilo alipaswa kuendeleza kwa kuzingatia mpango huo. Kutokana na kubadilika kwa mpango wa matumizi ya eneo hilo, Serikali ipo katika mazungumzo na mmiliki ili kuona namna bora ya kutekeleza mpango huo.

Mheshimiwa Spika**,** shamba la Gomba *Estate* ni miongoni mwa mashamba ambayo wamiliki walichukua mikopo na kushindwa kurejesha kwa hiyo shamba hilo kwa sasa lipo chini ya uangalizi wa taasisi ya benki ya *Standard Chartered* na Shirika la *NSSSF*. Ili kutatua changamoto ya urejeshaji wa mkopo, Serikali kwa kushirikiana na wamiliki na taasisi tajwa imeanza zoezi la kupanga, kupima ardhi husika ili kupata viwanja vitakavyouzwa ili mkakati wa kurejesha mkopo.

Mheshimiwa Spika**,** kuhusu shamba la Lucy *Estate***,** miliki ya shamba husika ilibatilishwa mwaka 1999 kutokana na kukiukwa kwa masharti ya umiliki. Hata hivyo, mmiliki wa shamba hakukubaliana na hatua hiyo na hivyo alifungua shauri Na. 50/2015 katika Mahakama Kuu ya Arusha dhidi ya Serikali kupinga ufutaji huo. Baada ya majadiliano ya kisheria, ilikubaliwa kwamba aliyekuwa mmiliki alipwe fidia ya maendelezo yaliyokuwepo. Hivyo, Serikali inaandaa mpango wa matumizi wa shamba hilo kwa ajili ya matumizi mbalimbali na sehemu ya shamba husika itatumika kupata fedha kwa ajili ya fidia.

SPIKA: Mheshimiwa Noah Lemburis Saputu, swali la nyongeza.

MHE. NOAH L. S. MOLLEL: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, lakini nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa kulikuwa na wananchi wa Kata za Oldonyo Sambu, Mlangarini, Bwanani na Nengung'u ambapo Jeshi limechukua maeneo yao na Serikali ikaahidi kwamba ingewafidia.

Je, ni nini sasa kauli ya Serikali kuchukua maeneo ya mashamba haya ya *Tanzania Plantation* na *Nuru Farm* ili wale wananchi waweze kufidiwa kama Serikali ilivyowaahidi?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; kwa kuwa Shamba la Aghakan lililokuwa chini ya *Manyara Estate* lilikuwa linaajiri zaidi ya watu 2000 kama ajira; na sasa Aghakan imelichukua shamba hilo tangu mwaka 2006 ikisema itajenga Chuo Kikuu: Sasa ni miaka 16 imepita bila kujenga Chuo Kikuu wala kuajiri wananchi hao.

Je, nini kauli ya Serikali kuhusu shamba hilo kukaa miaka 16 bila kuendelezwa? *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Spika, naomba kumjibu maswali mawili ya nyongeza Mheshimiwa Mbunge wa Arumeru Magharibi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kuhusiana na fidia ya Jeshi, ni kwamba nitawasiliana na wenzetu wa Wizara ya Ulinzi ili waweze kutujulisha vizuri juu yah atua ambazo wameshafikia. Tutakapokuwa tumeshapata taarifa za kina, nitakutana na Mheshimiwa Mbunge ili niweze kumpa mrejesho huo.

Mheshimiwa Spika, kuhusiana na shamba la Aghakan; mwaka 2017, Mheshimiwa Rais aliagiza Wizara nne zikutane ikiwemo Wizara ya Mambo ya Nje, Ardhi, Fedha na Elimu kwa lengo la kuzipatia ufumbuzi changamoto hizo za Taasisi. Hivyo inalazimika kusubiria utekelezaji wa mpango wa uendelezaji uliokusudiwa kutokana na mazungumzo yanayoendelea kati ya taasisi hiyo na Serikali, mazungumzo hayo kwa upande mwingine yanaratibiwa na Wizara ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, nataka nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba tutakapokuwa tumepata mrejesho au

hatua ya mwisho ya mazungumzo hayo, tutamjulisha na hatua stahiki zitafuata. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Condester Michael Sichalwe, swali la nyongeza.

MHE. CONDESTER M. SICHALWE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi. Kutokana na ongezeko kubwa la wananchi ndani ya Jimbo la Momba kwa baadhi ya vitongoji na vijiji:-

Je, ni lini Serikali kwa kupitia Wizara ya Ardhi kwa kushirikiana na Wizara ya Maliasili watakaa kwa pamoja ili kugawa baadhi ya maeneo ambayo ni ya hifadhi ili kuwapatia wananchi wa vitongoji vya Mbao, Ntungwa, Twentela pamoja na Kaonga ili wapate sehemu ya kulima kwa sababu wamekuwa kama wakimbizi?

SPIKA: Ahsante sana. Umeshaeleweka. Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Spika, naomba kumjibu Mheshimiwa Condester, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama mnavyojua kwamba nchi yetu inaongozwa na utaratibu wa sheria, ugawaji wa maeneo yote ni jambo linalofuata kisheria. Nami nimwagize tu au nimshauri Mheshimiwa Mbunge kwamba mchakato huu uanze kwao ili watuletee tuweze kupeleka kwa mtu aliyekabidhiwa mamlaka kugawa vipande vya ardhi katika nchi hii, yaani Mheshimiwa Rais, ili sasa utaratibu mwingine uweze kufanyika. Nashukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Priscus Tarimo, swali la nyongeza.

MHE. PRISCUS J. TARIMO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. Naomba kumwuliza Mheshimiwa Naibu Waziri swali kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Manispaa ya Moshi imekuwa ikileta orodha ya viwanja ambavyo wamiliki wake hawajaviendeleza kwa muda mrefu:-

Je, ni lini Wizara itaridhia na kufuta viwanja hivyo?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Spika, naomba kumjibu Mheshimiwa Priscus Tarimo, Mbunge wa Moshi Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama nilivyoeleza katika majibu yangu ya msingi, utwaaji wa ardhi yoyote ni jambo la mchakato na utaratibu huo unaanza katika vikao vyenu kule chini katika Halmashauri yenu.

Kwa hiyo, namshauri Mheshimiwa Mbunge, waanzishe mchakato huo, walete katika level ya Wizara, tumpelekee Mheshimiwa Rais kwa hatua nyingine zinazotakiwa kufanyika. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Cecilia Paresso, swali la nyongeza.

MHE. CECILIA D. PARESSO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Changamoto iliyoko Arumeru ya mashamba ambayo hayajaendelezwa iko pia katika Wilaya ya Karatu kwa baadhi ya wamiliki wa mashamba hayo kutokuyaendeleza na hivyo kufanya mapori ambayo yanahifadhi Wanyama ambao wanajeruhi Watoto na wananchi kwa ujumla.

Je, ni lini Wizara itasimamia hili ili mashamba ambayo hayajaendelezwa yaweze kutwaliwa kwa mujibu wa sheria?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Spika, naomba nimjibu Mheshimiwa Cecilia Paresso, Mbunge wa Viti Maalum, Manyara kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, utaratibu wa utoaji wa maeneo umeelekezwa kisheria katika Sheria ya Ardhi Na. 4 na Na. 5 na Kanuni zake nyinginezo. Nataka nimwelekeze Mheshimiwa Mbunge kwamba jambo hili kama nilivyoeleza katika majibu mengine ya msingi kwamba hili ni jambo la mchakato, anzisheni mchakato katika maeneo yenu na hatua za kufuatwa juu ya maeneo hayo zitafanyika. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Wizara ya Kilimo, Mheshimiwa Jackson Gedion Kiswaga, Mbunge wa Kalenga sasa aulize swali lake.

Na. 48

Madai ya Mawakala wa Mbolea za Ruzuku

MHE. JACKSON G. KISWAGA aliuliza:-

Je, ni kwa nini Serikali isiwalipe angalau robo ya madai Mawakala wa mbolea za ruzuku katika Jimbo la Kalenga?

SPIKA: Naibu Waziri wa Kilimo, majibu.

WAZIRI WA KILIMO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niba ya Waziri wa Kilimo, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Jackson Gedion Kiswaga, Mbunge wa Kalenga, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali inatambua uwepo wa madai ya mawakala walioshiriki katika utoaji wa rukuzu ya pembejeo za kilimo kwa msimu wa 2014/2015 na 2015/2016 katika maeneo mbalimbali nchini ikiwemo Jimbo la Kalenga. Wakati wa utekelezaji wa Mpango wa Ruzuku, uhakiki wa awali uliofanyika na kubaini kuwepo kwa udanganyifu.

Kutokana na hali hiyo, Serikali iliamua kuchukua hatua za kufanya uchunguzi na uhakiki wa kina ili kubaini kiasi halisi cha fedha kinachopaswa kulipwa.

Mheshimiwa Spika, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, uhakiki wa madai ya mawakala upo katika hatua za mwisho. Mara uhakiki ukiisha, malipo yatafanyika. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Jackson Kiswaga, swali la nyongeza.

MHE. JACKSON G. KISWAGA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Kwa kuwa Mawakala wengi nchini wamekuwa wakisaidia sana wakulima kwa kuwakopesha mbolea na hivyo kuleta nafuu sana kwenye upatikanaji wa pembejeo kwa wakulima; sasa suala hili limechukua miaka sita. Kwa mfano kwenye Jimbo langu kuna mama mmoja anaitwa Mama Renata Mbilinyi, anadai shilingi milioni 600 na sasa hivi amekaribia kufilisika:-

Je, Serikali haioni haja ya kuharakisha, kwa sababu jambo hili limechukua muda mrefu, ili kuleta nafuu kwa wakulima wetu? Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Naibu Waziri wa Kilimo, Mheshimiwa Anthony Peter Maunde, majibu

NAIBU WAZIRI WA KILIMO: Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Jackson Gedion Kiswaga, Mbunge wa Kalenga kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama maelezo yangu ya awali yalivyosema, ni kwamba hatua za uhakiki zipo mwishoni na pindi zikikamilika, Mawakala wote watalipwa. Kilichocheleweshа, kulikuwa na documents zilizokuwa zina-miss, baadhi ya Mawakala wengi walishindwa kuziwasilisha na Serikali iliona kuna umuhimu wa kuwapa muda zaidi kuziwasilisha ili iweze kutenda haki na mtu asidhulumiwe.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nimwondoe hofu Mheshimiwa Mbunge kwamba hatua zipo mwishoni, zikikamilika Mawakala wote watalipwa.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Julius Kamoga, swali la nyongeza.

MHE. JULIUS KAMOGA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Utaratibu wa ruzuku ulitoa nafuu kubwa sana wa bei za mbolea wakati huo. Hivi tunavyozungumza, bei za mbolea bado ziko juu na hii changamoto bado haijatatuliwa: Je, Serikali inasema nini kwa Watanzania kuhusu bei za mbolea ambapo hadi sasa wanashindwa kuzimudu?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, majibu.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO: Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Nyamoga, Mbunge wa Kilolo kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kama alivyosema Mheshimiwa Mbunge, bei ya mbolea ipo juu tofauti na bei ambazo wakulima walinunua katika misimu miwili au mitatu iliyopita. Hata hivyo, Serikali imeendelea kuchukua hatua kuhakikisha kwamba tunampunguzia maumivu mkulima.

Mheshimiwa Spika, katika hatua ya awali kabisa ambayo tumeanza nayo ni kwamba, hivi sasa tumeanza mazungumzo Pamoja na zile kampuni za usambazaji wa mbolea kutoka katika source yenyewe badala ya kuwatumia watu wa katikati, Mheshimiwa Waziri alifanya kikao na Makampuni kutoka Saud Arabia, China Pamoja na Urusi. Lengo letu ni kuhakikisha kwamba tunaipata mbolea moja kwa moja kutoka kwenye source kuja katika nchi yetu ya Tanzania ili tusiwape nafasi katikati hapa watu ambao wamekuwa wakiongeza bei.

Mheshimiwa Spika, swali la pili; katika bajeti inayokuja tumejiandaa kutenga fedha kwa ajili ya stabilization fund

kuhakikisha kwamba tuna-control bei ya mbolea ili wakulima wasipate taabu.

Mheshimiwa Spika, la mwisho, tumeendelea kuhamasisha ujenzi wa viwanda vya mbolea. Ninavyozungumza hivi sasa, kiwanda cha *ETRACOM* pale Nala Dodoma, kinakamilika mwezi Julai. Kikikamilika kiwanda hiki kitakuwa na uwezo wa kuzalisha tani 600,000 za mbolea kwa mwaka na hivyo tutakuwa tumeondoa changamoto hii ya bei ya mbolea kwa wakulima wetu. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Madini, Mheshimiwa Sophia Hebron Mwakagenda, Mbunge wa Viti Maalum, sasa aulize swali lake.

Na. 49

Mgodi wa Kiwira Kupata Mwekezaji Mpya

MHE. SOPHIA H. MWAKAGENDA Aliuliza:-

Je, ni lini mgodi wa makaa ya mawe Kiwira utapata Mwekezaji mpya na kulipa mafao ya waliokuwa wafanyakazi wa mgodi huo?

SPIKA: Waziri wa Madini, Mheshimiwa Dkt. Dotto Biteko majibu.

WAZIRI WA MADINI Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Sophia Hebron Mwakagenda, Mbunge Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Shirika limeamua kuchukua hatua za ndani za kuendesha mgodi wa Kiwira kwa kuchukua hatua mahsusi za kuendeleza mradi wa Kiwira kwa ajili ya uwekezaji mkubwa wa kuzalisha umeme wa MW 200 badala ya kutafuta mwekezaji mpya. Hatua hizo ni pamoja na kufanya

ukarabati wa miundombinu ya mgodi, kuboresha barabara, kurejesha njia za reli katika mgodi wa chini *(underground mine),* mifumo ya hewa, maji na matengenezo ya mikanda ya kusafirishia makaa kuja nje ya mgodi.

Mheshimiwa Spika, hatua hii ni kuwezesha kuchimba makaa ya mawe kwa wingi kwa ajili ya kuzalisha umeme na matumizi mengine. Ukarabati wa miundombinu ya mgodi huu umefikia asilimia 98. Aidha, hatua nyingine iliyochukuliwa na Serikali ni kuanzisha ushirikiano kati ya *STAMICO* na *TANESCO*. Katika ushirikiano huo, *STAMICO* itahusika na uzalishaji wa makaa ya mawe kwa ajili ya matumizi kwenye kinu cha umeme *(power plant)* na *TANESCO* itahusika na ujenzi wa kinu cha kuzalisha umeme pamoja na miundombinu yake. Kadhalika, *TANESCO* watahusika na uzalishaji na usambazaji wa umeme kwa wananchi kwa kujenga njia ya umeme yenye urefu wa km 100 kutoka kwenye mgodi huo.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa mgodi unaendelea na uchimbaji wa makaa ya mawe kwa matumizi ya viwanda katika eneo la Kabulo. Makaa hayo yanauzwa kwenye viwanda mbalimbali vya saruji nchini.

Mheshimiwa Spika, kuhusu malipo ya mafao ya waliokuwa wafanyakazi wa mgodi wa Kiwira, Wizara ya Fedha na Mipango inayafanyia kazi kufuatia kukamilika kwa uhakiki wa madai hayo ambayo yanahusisha stahiki na mapunjo ya watumishi waliokuwa wafanyakazi wa Mgodi wa Kiwira baada ya Mgodi huo kusimamisha uzalishaji wake mwaka 2007. Aidha, katika kipindi hicho mgodi ulikuwa unaendeshwa na kampuni binafsi ya *TANPOWER* na mwaka 2013 mgodi huo ulikabidhiwa Serikalini kupitia Shirika la Madini la Taifa *(STAMICO).*

SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Sophia Hebron Mwakagenda , swali la nyongeza.

MHE. SOPHIA H. MWAKAGENDA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwanza napenda kukiambia Kiti chako

kwamba Serikali mpaka muda huu walikuwa hawajanipa majibu mimi kama Mbunge kabla ya kuuliza maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, pamoja na majibu niliyopewa na Mheshimiwa Waziri, haki ya mfanyakazi anaposimamishwa hasa kwenye mafao ya PSSSF anatakiwa apewe hata kama kuna mchakato mwingine unaendelea. Ni lini Serikali itasimamia wananchi hao na wafanyakazi hao wa Mgodi wa Kiwira waweze kupata mafao yao wakati michakato mingine inaendelea?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; namwuliza Mheshimiwa Waziri, Mgodi wa Kiwira ulikuwa unaisaidia kiuchumi Wilaya kubwa tatu; Wilaya ya Rungwe yenyewe, Wilaya ya Kyela na Wilaya ya Ileje; sasa hawaoni kuchelewa kuendelea ule mradi unarudisha nyuma maslahi na uchumi wa Wana-Rungwe, Wana-Ileje pamoja na Wana-Kyela? Kwa nini wasifanye haraka na mradi huu ukaanza haraka iwekezanavyo? Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Madini, majibu.

WAZIRI WA MADINI: Mheshimiwa Spika, naomba nijibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Mwakagenda kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kuhusu suala la mafao ya wafanyakazi; ni kweli hakuna mtu hata mmoja anafurahia kuona wafanyakazi wale wanapata taabu. Ukweli ni kwamba madai yale yalikuwa ya mwaka 2007, yalifanyiwa uhakiki na Serikali; uhakiki ndiyo umekamilika. Madai yale yalikuwa kuanzia shilingi bilioni 46; yaliyohakikiwa na kuthibitishwa ilikuwa ni shilingi bilioni 1.24. Serikali imekamilisha uhakiki wa madai hayo na sasa yako kwenye utaratibu wa kulipwa pamoja na madai mengine.

Mheshimiwa Spika, tumepiga hatua kubwa sana kuuendeleza mradi huu. Nikiri kwamba Waheshimiwa Wabunge wa maeneo yanayozunguka mgodi huo

wamekuwa na msukumo mkubwa sana akiwemo Mheshimiwa Mbunge. Kwa sasa mgodi huo tumeshafanya mabadiliko makubwa mno. Sasa hivi Shirika limeshaujenga na tunazalisha pale Kabulo, lakini kwenye *underground mining* tayari tuna *update*, ile *underground rail* na tayari kiberenge cha kusafirisha tumeshakitengeneza, kinafanya kazi. Tutaanza kuzalisha mwezi huu tani 5,000 kila mwezi na kule Kabulo tutakuwa tunazalisha tani 50,000 kwa mwezi. Nadhani wateja wengi wapo, wananunua makaa ya mawe kutoka kwenye mgodi huo.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Ally Mlagila Jumbe, swali la nyongeza.

MHE. ALLY A. J. M. JUMBE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Naomba nimwulize swali la nyongeza Mheshimiwa Waziri.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri amefanya kazi kubwa sana, lakini ameendelea kutoa hadithi zile zile. Sasa naomba tujue, ni lini mgodi huu utaanza kuzalisha ile *mass production?* Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Madini, majibu.

WAZIRI WA MADINI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mbunge. Bahati njema yeye mwenyewe katika kipindi kilichopita alitupa hati ya mashaka. Sasa hivi nataka nimwambie hati ile aiondoe kwa sababu tayari uzalishaji umeshaanza.

Mheshimiwa Spika, nataka nimpe taarifa, itakapofika mwezi Machi mwaka huu 2022 uzalishaji wa *mass production* wa tani 50,000 kwa mwezi utaanza mara moja.

Mheshimiwa Spika, vile vile *underground mining* kama nilivyokukwa nikijibu swali la Mheshimiwa Mwakagenda, tayari tumeshaijenga na kiberenge kinapita na uzalishaji unaanza. Ndani ya mwezi huu tunaanza kuzalisha kwenye mradi wa Kiwira tani 5,000.

Mheshimiwa Spika, *Block E* na yenyewe tumeanza kuanzisha *open pit* kwa ajili ya kuchimba. Mgodi huu ulisimama kwa muda mrefu toka mwaka 2008. Ni Awamu ya Sita ya mama yetu Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan imeweka msukumo mkubwa ili mgodi huu uanze na wateja wako wengi, tayari wanapita. Hata barabara ile Mheshimiwa Mbunge alikuwa analalamikia tayari tumeshaijenga. Sasa hivi tunakamilisha lile Daraja la Mwalisi watu waanze kupita pale; na wananchi wa maeneo yale wananufaika na uwepo wa mradi huu. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana, tunaendelea na Wizara ya Mifugo na Uvuvi, Mheshimiwa Yustina Rahhi, Mbunge wa Viti Maalum, aulize swali lake.

Na. 50

Uchimbaji wa Malambo – Mkoa wa Manyara

MHE. YUSTINA A. RAHHI Aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuchimba malambo kwa ajili ya maji ya mifugo katika maeneo ya wafugaji mkoani Manyara?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mifugo na Uvuvi majibu.

NAIBU WAZIRI WA MIFUGO NA UVUVI Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mifugo na Uvuvi, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Yustina Arcadius Rahhi, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2020/ 2021, Serikali imekamilisha ukarabati wa mabwawa matatu likiwemo bwawa la Narakauo lililopo Halmashauri ya Wilaya ya Simanjiro Mkoani Manyara. Aidha, katika mwaka wa fedha 2022/2023 Serikali itaendelea kutenga fedha za kuchimba mabwawa na visima virefu katika maeneo

mbalimbali nchini hususan maeneo yaliyoathirika na ukame ukiwemo Mkoa wa Manyara.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea kuhimiza Mamlaka zote za Serikali za Mitaa nchini kutekeleza Waraka wa Rais Na.1 wa Mwaka 2002, unaozielekeza kutenga fedha kiasi kisichopungua asilimia 15 kwa mapato yatokanayo na mifugo ili zitumike kutekeleza shughuli za Sekta ya Mifugo ikiwemo uchimbaji na ujenzi wa miundombinu ya maji kwa ajili ya mifugo. Aidha, Uboreshaji wa miundombinu hiyo ya mifugo uwe Shirikishi kwa kuwahusisha wafugaji.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Yustina Rahhi, swali la nyongeza.

MHE. YUSTINA A. RAHHI: Mheshimiwa Spika, Nakushukuru sana na nashukuru kwa majibu mazuri ya Serikali, lakini nina swali moja dogo la nyongeza. Vifo vingi vya mifugo hutokea kipindi cha kiangazi au ukame kutokana na upungufu mkubwa wa maji na malisho ya mifugo hususan mwaka jana mwezi Septemba mpaka Januari mwaka huu vifo vingi vilitokea hasa katika Wilaya ya Kiteto ambapo zaidi ya mifugo 1,874 ilikufa na Simanjiro zaidi ya mifugo 62,500 ilikufa, mabaki Bonde la Magara mifugo ilikufa lakini mifugo ilizidi kudhoofu katika Wilaya ya Mbulu na Hanang.

Je, Serikali sasa haioni umuhimu wa kuwekeza miundombinu wa uhakika ikiwepo wa uchimbaji wa visima virefu, mabwawa na malambo katika maeneo haya kukabiliana na vifo vya mifugo, lakini vile vile, kumnusuru mfugaji asibaki katika dimbwi la umasikini. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Uvuvi na Mifugo majibu.

NAIBU WAZIRI WA UVUVI NA MIFUGO: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Yustina, Mbunge wa Viti Maalum, Mkoa wa Manyara, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza nampa hongera Mheshimiwa Mbunge Yustina kwa ufuatiliaji huu wa jambo hili zito lililowapata wafugaji. Mbili, pia atakubaliana nami kwamba Serikali ilitoa pole kwa wafugaji wote wa Mkoa huu wa Manyara ambao ameutaja hapa.

Katika jibu letu la msingi tumeeleza ya kwamba tutafanya mazingatio katika bajeti ya mwaka huu wa 2022/ 2023 ambapo tutachimba visima virefu na vile vile tutajenga mabwawa na kwa msisitizo maeneo haya aliyoyataja yote tutazingatia ili kusudi pasiendelee kuwepo kwa marejeo ya mambo yaliyotokea katika mwaka huu ambapo palikuwa na kiangazi kirefu.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Christopher Ole-Sendeka swali la nyongeza.

MHE. CHRISTOPHER O. OLE-SENDEKA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ya nyongeza. Kwa kuwa janga la mwaka huu na mwisho wa mwaka jana inalika nguvu za ziada za Serikali katika kutenga fedha za kutosha kuchimba mabwawa katika maeneo ya nyanda kame. Je, Serikali itaweka bayana idadi ya mabwawa yatakayoweza kujengwa ili kunusuru hali iliyotokea juzi isirejee kabla ya bajeti ya mwaka 2022/2023 kuanza?

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Naibu Waziri swali hilo linataka takwimu kwa maana ya idadi ya hivyo visima, kama unayo itaje hapo, kama huna utampelekea Mheshimiwa Mbunge ukishakuwa na hiyo idadi ya visima.

NAIBU WAZIRI WA MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Naomba jambo hili la idadi hasa liwe ni jambo la utendaji kazi. Kwa hivyo, sisi tutawasiliana halmashauri yake tupate namba halisi ili tuweze kulifanyia kazi.

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Maji, Mheshimiwa Robert Chacha Maboto, Mbunge wa Bunda Mjini, swali lake litaulizwa kwa niaba ya Mheshimiwa Jafari Chege.

Na. 51

Hitaji la Maji Kata za kabasa, Guta, Kazungu, Sazira, Nyatwali, Mcharo na Wariku

MHE. JAFARI W. CHEGE K.n.y. MHE. ROBERT C. MABOTO Aliuliza: -

Je, ni lini Serikali itasambaza maji katika mitaa ya pembezoni kwa Kata za Kabasa, Guta, Kuzungu, Sazira, Nyatwali, Mcharo na Wariku katika Mji wa Bunda?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, ahsante. Kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri naomba kujibu Swali la Mheshimiwa Robert Chacha Maboto, Mbunge wa Jimbo la Bunda Mjini, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, jukumu la Serikali ni kuhakikisha upatikanaji wa huduma ya majisafi na salama na endelevu. Hali ya upatikanaji wa huduma ya maji katika Wilaya ya Bunda ni wastani wa asilimia 69.

Mheshimiwa Spika, Kata ya Guta inapata huduma ya majisafi na salama kupitia mtandao wa maji wa Mamlaka ya Majisafi na Usafi wa Mazingira Bunda. Aidha, kwa Kata za Kabasa, Sazira, Mcharo, Kunzugu, Wariku na Nyatwali zinapata huduma ya maji kupitia visima thelathini (30) vilivyofungwa pampu za mikono.

Mheshimiwa Spika, katika kuboresha upatikanaji wa huduma ya maji kwenye kata hizo, Serikali katika mwaka wa fedha 2021/2022, inatekeleza ujenzi wa miradi ya maji katika Kata za Nyatwali, Mcharo na Guta na ujenzi wa miradi hiyo utakamilika ifikapo mwishoni mwa mwezi Mei, 2022. Serikali itaendelea kutenga bajeti katika mwaka wa fedha 2022/2023 kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maji kwenye Kata za Kabasa, Sazira, Kunzugu na Wariku.

SPIKA: Mheshimiwa Iddi Kassim Iddi, swali la nyongeza.

MHE. IDDI K. IDDI: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi hii ya kuuliza swali la nyongeza. Nataka kuiuliza Wizara kwamba ni lini sasa Serikali ina mkakati wa kusambaza maji katika Kata ya Mwaluguru, Kata ya Jana, na Kata ya Ikinda?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji, Mheshimiwa Mhandisi Maryprisca Mahundi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Spika, ahsante. Naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Mbunge kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, suala la usambazaji maji ni suala ambalo litafanyika mara baada ya kukamilika kwa miundombinu yote kwa sababu lengo ni kuona baada ya uchimbaji wa visima, usambazaji uweze kufuata na akinamama waweze kutuliwa ndoo kichwani.

SPIKA: Mheshimiwa Jonas William Mbunda, Mbunge wa Mbinga Mjini, sasa aulize swali lake.

Na. 52

Hitaji la Maji Safi na Salama Kata za Kikolo na Mateka

MHE. JONAS W. MBUNDA aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itafikisha maji safi na salama katika Kata za Kikolo, Utiri, Mbangamao, Kilimani na Mateka?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, ahsante. Kwa niaba ya Waziri wa Maji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Jonas William Mbunda, Mbunge wa Mbinga Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, upatikanaji wa huduma ya Majisafi na salama katika Wilaya ya Mbinga ni wastani wa asilimia 59.2. Katika kuboresha huduma ya maji katika Wilaya ya Mbinga, Serikali imeendelea kutekeleza Miradi ya Maji ya Mpepai, Mabuni, Amanimakolo, Luhagara, Myangayanga, Luwaita, Lifakara/Uzena na Ruanda. Miradi hiyo inahusisha ujenzi wa Matangi kumi na moja (11) yenye jumla ya ujazo wa lita 775,000, ulazaji wa mtandao wa mabomba umbali wa kilometa 105.1 na ujenzi wa Vituo 116 vya kuchotea maji. Miradi hiyo ikikamilika itanufaisha wananchi wapatao 45,478.

Mheshimiwa Spika, jukumu la Serikali ni kuhakikisha maeneo mbalimbali ya Wilaya ya Mbinga yanapata huduma ya majisafi na salama na yenye kutosheleza. Katika mwaka wa fedha 2021/2022, Serikali imekamilisha kazi ya usanifu wa Miradi ya Maji katika Kata za Mateka, Kikolo na Utiri na ujenzi wa miradi katika Kata za Mateka na Utiri utaanza mwezi Aprili, 2022 na Mradi wa Maji wa Kikolo unatarajiwa kuanza katika mwaka wa fedha 2022/2023. Vilevile, Serikali inaendelea na utekelezaji wa Mradi wa Maji katika Kijiji cha Uzena (Kata ya Kikolo) kupitia fedha za Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano Dhidi ya UVIKO – 19 na unatarajia kukamilika ifikapo Juni, 2022.

Mheshimiwa Spika, Kata ya Kilimani inapata huduma ya maji kupitia mtandao wa maji wa Mamlaka ya Majisafi na Usafi wa Mazingira Mbinga. Katika kuboresha huduma ya maji katika kata hiyo, Serikali imepanga kutekeleza upanuzi wa Mradi wa Maji wa Lifakara kupeleka Kata ya Kilimani katika mwaka wa fedha 2022/2023.

SPIKA: Mheshimiwa Jonas Mbunda, swali la nyongeza.

MHE. JONAS W. MBUNDA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Kwanza naomba nimpongeze Naibu Waziri kwa majibu mazuri ya Serikali. Vile vile naomba niishukuru Serikali kwa kutekeleza miradi ya Lusaka, Mradi wa Mpepai na mradi wa Lifakara. Mwaka 2020 Serikali ilianza kutekeleza mradi katika Kata ya Myangayanga na Kata ya Ruahita, miradi hiyo miwili hadi

sasa bado haijatekelezwa. Kwa hiyo nataka nijue, je, Serikali ina mpango gani wa kutekeleza miradi katika hizo kata mbili? *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Spika, ahsante. Naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Jonas Mbunda, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, hizi kata alizozitaja ziko kwenye mpango wa utekelezaji na kwa Mbinga Mjini tunatarajia hadi kufika 2023 Disemba, labda vitabaki kama vijiji viwili tu ambavyo vitakuwa bado havijapata maji. Kwa hiyo, nimtoe hofu Mheshimiwa Mbunge, kwa namna ambavyo tunashirikiana nampongeza sana na nimhakikishie maji Mbinga yanakwenda kupatikana.

SPIKA: Mheshimiwa Agnes Hokororo swali la nyongeza.

MHE. AGNES E. HOKORORO: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi. Naomba kumuuliza swali Mheshimiwa Waziri. Je, ni lini Serikali itafikisha huduma ya majisafi na salama katika Wilaya za pembezoni katika Mkoa wa Mtwara?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Spika, ahsante. Naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Agnes Hokororo, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Wizara imejipanga kutumia Mto Ruvuma kuona maeneo yote ya pembezoni yanaenda kupata maji na Wizara tunaendelea kutafuta fedha, naamini ndani ya mwaka ujao wa fedha maeneo mengi ya pembezoni mwa Mtwara yataenda kupata maji.

SPIKA: Mheshimiwa Masache Kasaka, swali la nyongeza.

MHE. MASACHE N. KASAKA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kuniona. Changamoto ya maji Wilaya ya Chunya ni kubwa sana. Sasa naomba nimuulize swali Mheshimiwa Naibu Waziri kwamba Mradi wa Maji wa Kiwira umekuwa unatajwa muda mrefu na mpaka sasa utekelezaji wake haujaanza na mradi huu utafaidisha Wilaya ya Chunya pamoja na Mbeya Mjini. e, ni lini sasa Serikali itatoa fedha mradi huu uanze kutekelezwa?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Spika, ahsante. Naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Masache Kasaka, Mbunge kutoka Chunya, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza naomba kumpongeza Mbunge Kasaka kwa kazi nzuri aliyoifanya Chunya, miradi ambayo ilikuwa kichefuchefu toka mwaka 2012, Mradi wa Matwiga sasa hivi upo kwenye hatua nzuri na tayari tumeshampata mkandarasi anakuja kule kwa ajili ya usambazaji wa vijiji vinne vya awali na huu Mradi wa Kiwira wiki ijayo tunakwenda kusaini mkataba ili mradi uanze utekelezaji. Hivyo, namwomba Mheshimiwa Mbunge tuendelee kushirikiana na kwa kazi nzuri anayoifanya Wanachunya wanakwenda kufaidika. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Neema Mgaya, swali la nyongeza.

NEEMA W. MGAYA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Nimekuwa nikiuliza mara kwa mara Mradi wa Maji wa Igando Kijombe ndani ya Wilaya ya Wanging'mbe. Mradi huu sasa hivi ni muda wa miaka mitatu imepita, bajeti yake ya kwanza ni bilioni 12, lakini hadi sasa ni bilioni nne tu ambazo zimekwenda kwenye mradi hule, muda umekuwa mrefu na mradi huu ni muhimu kwa wananchi wa Wilaya Wanging'mbe. Je, ni lini mradi

huu utaenda kukamilika ili uweze kuleta tija kwa wananchi wa Wanging'ombe?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Spika, ahsante. Naomba kujibu swali la Mheshimiwa Neema Mgaya, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli Mheshimiwa Mbunge amekuwa akitoa ushirikiano sana katika mradi huu, lakini napenda kumwarifu Mheshimiwa Mbunge huu mradi tayari tumeutembelea hivi karibuni na nimpongeze kwa ushirikiano na Mheshimiwa Dkt. Dugange ameweza kufuatilia. Vile vile niseme tu kwamba tayari mkandarasi anaendelea na kazi na kwa sababu mradi huu ulikuwa ni mkubwa tunafikia *phase* za mwisho, maeneo ambayo tayari yalikamilika wananchi wameanza kupata huduma ya maji. Hivyo napenda kumtoa hofu Mbunge, mradi huu unakwenda kukamilika ndani ya sera ya kumtua ndoo mama kichwani, tumshukuru Mheshimiwa Rais Mama Samia Suluhu Hassan kwa kuisimamia vizuri. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Nishati Mheshimiwa Festo Richard Sanga. Mbunge wa Makete sasa aulize swali lake.

Na. 53

Kusuasua kwa Mradi wa REA – Makete

MHE. FESTO R. SANGA Aliuza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kutekeleza Mradi wa REA katika Wilaya ya Makete ili kuhakikisha umeme unafika kila Kijiji?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati, majibu.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI Alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nishati, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Festo Richard Sanga, Mbunge wa Makete, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Wilaya ya Makete ina jumla ya vijiji 93 na vijiji 56 vimekwisha fikishiwa umeme. Vijiji 37 ambavyo havikuwa na umeme vinapatiwa umeme kupitia Mradi wa REA awamu ya III, mzunguko wa pili unaoendelea kutekelezwa na Mkandarasi *M/S JV Silo Power Limited* na *Guangzhou Yidian Equipment Installation Company Limited.* Mkandarasi anaendelea na kazi ya usanifu wa kina, upimaji, uandaaji wa michoro na manunuzi ya vifaa.

Mheshimiwa Spika, Mradi wa kupeleka umeme katika Wilaya ya Makete unahusisha ujenzi wa njia ya umeme ya msongo kilovoti 33, zenye urefu wa kilomita 222.5; kilomita 37 ya njia ya umeme ya msongo wa kilovoti 0.4; ufungwaji transfoma 37 za *KVA* 50; pamoja na kuunganisha wateja wa awali 814. Gharama ya mradi ni Shilingi bilioni 9.95 na utekelezaji unatarajiwa kukamilika ifikapo mwezi Desemba, 2022.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Festo Sanga, swali la nyongeza.

MHE. FESTO R. SANGA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi na nina maswali mawili madogo ya nyongeza. Kwanza niishukuru Wizara ya Nishati hasa Mheshimiwa Rais, Makete tulikuwa na vijiji 37 havina umeme, lakini mkandarasi amekuja na anaendelea kazi vizuri, lakini changamoto ambayo tuko nayo, swali la kwanza, ni kwa mkandarasi wa *REA phase III round one* ambaye hadi sasa hajakamilisha kazi ya kusambaza umeme kwenye vijiji baadhi ya Makete. Je, ipi kauli ya Serikali kwa mkandarasi huyo ambaye hadi dakika hii amefelisha zoezi la kusambaza umeme kwenye vijiji kadhaa?

Mheshimiwa Spika, swali la pili, Makete tulipewa bwawa la umeme la Lumakalia sisi tunaita bwawa la Luvaninya, hili bwawa kwa muda mrefu limekuwa likitamkwa

wananchi wangu hawajajua hadi sasa hivi ni lini linaanza kujengwa. Sasa naomba kauli ya Serikali, ni lini Serikali itaanza kujenga bwawa hili ambalo linaenda kutatua kero ya umeme kule Makete na mikoa ya karibu kama Mbeya?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati, majibu.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Festo Sanga, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza, nipende kupokea shukrani alizozitoa kwa Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan za kuhakikisha kwamba umeme unafika katika vijiji vyote na sisi kama Serikali tunaendelea kumsaidia Mheshimiwa Rais kutekeleza majukumu ambayo ametupatia.

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba *REA III round* ya kwanza kuna maeneo hayajakamilika. Zilikuwepo *lots* 29 na zilizokamilika kabisa ni *lots* 21, *lots* nane bado hazijakamilika na eneo la Makete likiwemo. Kauli ya Serikali ni kwamba tumeingia mkataba wa nyongeza ya muda kidogo na wakandarasi na tumekubaliana nao ifikapo Machi mwaka huu, kazi zote zimekamilika.

Mheshimiwa Spika, niseme moja wapo ya sababu kubwa ambayo ilichelewesha miradi hii ni UVIKO ambao ulichelewesha vifaa kupatikana, lakini sababu nyingine kubwa ambayo ilikuwa inatokea ambayo maelekezo ya Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan tumeyatekeleza na kubadilisha utaratibu *REA III round one* ilikuwa inaenda kwa utaratibu unaoitwa *goods* na siyo *works,* yaani wakandarasi walikuwa wanapewa pesa, wanunua vifaa ,wakishafikisha vifaa ndiyo sasa tunaanza kuwapa utekelezaji wa kazi. Hii imepelekea sasa wakandarasi wengine washindwe kufanya kazi na mikataba yao ikabidi tuivunje ili kupata wengine, kwa hiyo muda ukapotea.

Mheshimiwa Spika, kwenye *REA III round II* maelekezo tuliyoyapata na tutayatekeleza ni kwamba, mradi

unatekelezwa kwenye utaratibu wa *works,* mkandarasi analipwa kwa kile kiwango cha kazi aliyofanya na tunaamini hiyo itatusaidia kukamilisha kazi zetu zote tulizonazo kwa wakati kwa sababu usipokamilisha kazi inabakia kazi sawa na pesa ambayo haujaifanyia kazi.

Mheshimiwa Spika, kwenye eneo la pili, ni kweli kwamba kule Makete na maeneo mengine ya Njombe kuna Mradi unaitwa Rumakali ambao Serikali inatarajia kuutekeleza na pale tutapata *Megawatts* 222. *Feasibility* ya pale ilifanyika mwaka 1998 na kwa kuwa tumeona uwezo wa kupata fedha wenzetu wa *TANESCO* wamemweka *Consultant* mpya wa kufanya *update* ya ile *feasibility study* ili tuendane na hali ya sasa. Kwa hiyo, kinachofanyika sasa, mkandarasi wa *feasibility study* ameanza kazi yake Januari, tunatarajia atamaliza mwezi wa Tano na kuanzia mwezi wa Tano itaanza kufanyika *evaluation* kwa ajili ya *compensate* wale watu walioko maeneo yale.

Mheshimiwa Spika, tunatarajia mwishoni mwa mwaka huu mambo yote yatakuwa yamekamilika, hivyo mwaka ujao pesa ya kujenga mradi itakuwa imepatikana na tunaweza kuanza kutekeleza mradi huo kwa ajili ya kuongeza umeme unaozalishwa kwenye maji katika Gridi ya Taifa.

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Dkt. Christine Ishengoma, swali la nyongeza.

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kuniona. Napenda kuuliza na kujua tatizo lililopo hasa *TANESCO* kwa upande wa Morogoro Mjini; baadhi ya wananchi wamelipia umeme kuwekewa kwenye nyumba zao lakini imechukua muda mrefu hawajawekewa mpaka sasa hivi. Kwa mfano, Kata ya Kasanga kuna wananchi wamelipia lakini mpaka hivi sasa hawajawekewa:-

Je, kuna tatizo gani?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati, majibu.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Dkt. Christine Ishengoma, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba wapo wateja ambao wamelipia huduma ya *TANESCO* lakini walikuwa hawajaipata na hii ni kutokana na kwamba kulikuwa kuna mwamko mkubwa sana kwa wananchi wanaohitaji umeme na uwezo wetu *TANESCO* kidogo ulikuwa umepungua kwa sababu ya kutokuwepo na vifaa vya kutosha kukamilisha kazi hizi.

Mheshimiwa Spika, tayari Mheshimiwa Rais ameshaelekeza, Wizara yetu inasimamia *TANESCO* kuhakikisha kwamba vile viporo ambavyo ni vya nyuma angalau visiwepo zaidi ya miezi mitatu iliyopita. Yaani mtu akilipa Februari hii, angalau mwezi Machi au Aprili awe ameunganishiwa umeme. Kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Dkt. Ishengoma pamoja na Wabunge wengine wote kwamba Serikali inajitahidi kuhakikisha kwamba vile viporo vya kuunganisha umeme vinaunganishwa na kukamilika ndani ya muda mfupi ili kila mtu aweze kunufaika na umeme ambao unazalishwa.

SPIKA: Mheshimiwa Mhandisi Stella Manyanya, swali la nyongeza.

MHE. ENG. STELLA M. MANYANYA: Mheshimiwa Spika, ahsante. Pamoja na jitihada kubwa ambayo imefanywa na Mheshimiwa Rais kupitia Wizara ya Nishati kusambaza umeme kwa kiwango kikubwa, lakini changamoto kubwa ni kwamba inaonekana fedha hazitoshi kwa ajili ya usambazaji wa umeme kwa *line* ndogo ndogo.

Mheshimiwa Spika, Wizara ina mkakati gani wa kuhakikisha kwamba inapata fedha ili wananchi hawa sasa wafaidi umeme kupitia *line* ambazo zimeshajengwa nchini Tanzania?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati, majibu.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa *Engineer* Manyanya, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba mahitaji ni makubwa lakini pesa haitoshi. Hata hivyo, Serikali ya Awamu ya Sita tayari imetoa shilingi 1,250,000,000,000 kwa ajili ya upelekaji wa umeme katika vijiji. Hivyo, tunaamini pesa angalau ipo ya kutosheleza mahitaji kadhaa tuliyokuwa nayo.

Mheshimiwa Spika, kama alivyosema juzi Mheshimiwa Waziri wa Nishati, kwamba sisi Wizara ya Nishati tunao mkakati mkubwa ambao baadaye utakuja kuwasilishwa kwa Mheshimiwa Rais na kwenu, kwamba tunatafuta fedha kwa ajili ya kupeleka umeme katika vitongoji vyote nchini na makadirio yetu yanaonesha ni kama shilingi trilioni saba na nusu. Tunaamini kwa sababu tunakopesheka, tunaaminika kwa Mataifa mengine na tunahitaji kupeleka umeme kwa wananchi wetu, fedha hiyo tutaitafuta na tutaipata kwa ajili ya kuhakikisha kwamba kila mwananchi anayehitaji umeme anaupata.

Mheshimwia Spika, Mheshimiwa Waziri alisema, angalau ifikapo 2025 jambo hilo liwe limekamilika, Mheshimiwa Rais akisimama basi kura zimwagike kwa ajili ya kushinda vizuri.

SPIKA: Mheshimiwa Kapinga, swali la nyongeza.

MHE. BENAYA L. KAPINGA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kuniona. Utekelezaji wa *REA III, round* ya pili Jimbo la Mbinga unakwenda kwa kusuasua sana. Mpaka nakuja hapa Mkandarasi alikuwa bado hajafanya chochote.

Nini kauli ya Serikali juu ya Mkandarasi huyu?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Kapinga kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Wakandarasi wa *REA* wanazo hatua kadhaa za utekelezaji wa miradi. Wanafanya *survey*, wanafanya uhakiki, wananunua vifaa na baadaye wanaanza kujenga. Hizi hatua tatu za mwanzo mara nyingi hawaonekani *site*, wanapoanza kujenga ndiyo wanaonekana. Nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba Mkandarasi atakuwa kwenye mojawapo ya hatua hizo na kabla ya mwezi Machi ataonekana *site* kwa ajili ya kuendelea na kazi ambayo tayari amepewa kwa sababu *deadline* yake ni mwezi wa Desemba, 2022 na tunaamini ataikamilisha.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa kipindi cha maswali na majibu kutoka upande wa Serikali. Ninalo tangazo hapa la wageni. Tunao wageni ambao wapo Bungeni siku ya leo.

Kwanza ni wageni nane wa Mheshimiwa Cecil Mwambe ambao ni Kamati Maalum ya kufuatilia changamoto ya Hospitali ya Rufaa ya Mtakatifu Benedict, Ndanda Mkoani Mtwara wakiongozwa na Kaimu Mganga Mkuu wa Mkoa wa Mtwara Dkt. Mohamed Kodi. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao wageni watatu wa Mheshimiwa Priscus Tarimo ambao ni wadau wa afya pamoja na wapiga kura wake kutoka Moshi, Mkoani Kilimanjaro wakiongozwa na Ndugu Antonia Massawe. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 30 wa Mheshimiwa Mrisho Gambo ambao ni Viongozi Wamiliki wa Shule za Sekondari Tanzania *TAHOSA,* Tawi la Mkoa wa Arusha. Karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, hayo ndiyo yalikuwa matangazo ya wageni. Kabla hatujaendelea sana na ratiba yetu, niwakumbushe, nilizungumza kidogo wakati maswali yameanza hapa; na kwa sababu ndiyo tumemaliza maswali,

niwataarifu tu kwamba tutabadilisha kidogo utaratibu wa maswali. Maswali yanaulizwa marefu sana na kwa hivyo Serikali nayo inatakiwa kutoa majibu marefu sana.

Kwa hiyo, humu ndani tunakoseshana fursa ya kuuliza maswali kwa sababu kwa siku maswali ni 15 na Wabunge tupo wengi, hata tungepiga hesabu, kila Mbunge hawezi kupata fursa ya kuuliza swali.

Kwa hiyo, ili kila Mbunge apate fursa, maana yake atapata fursa kwenye swali la nyongeza. Sasa akikosa fursa kwenye swali la msingi na kwenye swali la nyongeza, ninyi mnafahamu kwenye mtandao wa Bunge huwa tunaweka sisi kwamba Mbunge kazungumza mara ngapi? Kauliza maswali mangapi? Kwa hiyo, tusiweke mazingira magumu kwa Wabunge wengine.

Kuna maswali hata humu leo yapo, mtu anauliza (a), (b), (c) na maswali yote yanataka majibu mahsusi. Wakati mwingine maswali yanaulizwa (a) linataka majibu kutoka Wizara nyingine, (b) linataka majibu kutoka Wizara nyingine. Sasa unamlazimisha Waziri mmoja aanze kutafuta majibu kutoka Wizara nyingine. Hata ukiuliza ya nyongeza, unaiuliza Wizara ile ambayo imepewa swali. Wakati huo huo unakuwa hupati yale majibu yanayotakiwa kwa sababu umemwuliza Waziri ambaye sio sekta yake.

Sasa ningeweza kutoa mfano hapa wa maswali, lakini nitatoa siku nyingine ili wananchi wasianze kuhusisha kwamba atakuwa ndio Mbunge wetu aliyeuliza swali hili. Kwa hiyo, nitatoa huo mfano siku nyingine.

Kwa hiyo, tunaweka utaratibu katika Bunge lijalo la Bajeti, utaratibu utabadilika, maswali marefu Wabunge mtarejeshewa ili uchague mojawapo kati ya hayo. Kwasababu huko nyuma mtakumbuka tulishawahi kuelezwa hapa, hata wenzetu wanaotusaidia hiki kipindi kuonekana moja kwa moja, swali likiwa refu, hamalizi kabla Waziri hajaitwa kujibu.

Kwa hiyo, mwananchi anakuwa hajui umeuliza nini, lakini Anasikia tu jibu. Sasa hapo tunawapa na wao wakati mgumu. Kwa sababu wanapoanza tu kusoma senstensi moja ikiisha, Waziri kashaitwa, ameshasimama. Wananchi hawapati picha kwamba Mbunge wetu aliuliza nini mpaka Waziri anajibu namna hii? *(Makofi)*

Kwa hiyo, tusaidiane hilo. Katika Bunge letu hili fupi, tutaendelea na huu utaratibu lakini tujitahidi kupunguza maneno kuwa mengi ili tutoe fursa sawa kwa Wabunge wote. Ninavyosema hivyo nimesema pande zote, Serikali majibu marefu na ni kwa sababu Wabunge tunauliza maswali marefu.

Kwa hiyo, sisi Wabunge tuanze kwa kupunguza maswali yasiwe marefu, Serikali nayo itoe majibu mahsusi. Serikali nayo wakati mwingine inatoa majibu *paragraph* nne zinazohusu mambo ya jumla kabisa, halafu jibu linakuja mwishoni kabisa sentensi mbili. Sasa zile sentensi mbili ndiyo zilitakiwa kuwa jibu ili utoe fursa kwa Wabunge kuuliza maswali mengine. *(Makofi)*

Kwa hiyo, hilo nadhani limekaa sawa. Lingine ambalo nataka kuwakumbusha na lenyewe huko tunakoelekea tutalitia mkazo; Waziri unapoamua kutoa pongezi, ukiona umejizuia na imeshindikana kutoa pongezi kwa Wabunge wanaouliza maswali, basi uwapongeze Wabunge wote. Kwa sababu ukimpongeza mmoja na wengine ukawaacha ni kama wale Wabunge wengine pengine hawafanyi kazi vizuri majimboni kwao.

Kwa hiyo, ukisema Mbunge mmoja anafuatilia, sema Wabunge wote wanafuatilia. Itasaidia kutuweka Wabunge katika sura inayofanana ili isije ikaonekana huyu Mbunge wangu jamani hajawahi kupongezwa hata siku moja na kuuliza swali kwake. *(Makofi)*

Kwa hiyo, ukiamua kupongeza, pongeza wote ili twende kwa usawa na ukiona wengine hujawapongeza, basi

hata huyo unayetaka kumpongeza aihirisha kabisa ili mwingine asijisike vibaya. *(Makofi)*

Kwa hiyo, leo kwa sababu ni jambo jema na nafikiri ametoka hapa, nimpongeze sana Mheshimiwa Profesa Mbalawa; ametoa majibu mahsusi na kwa kifupi. Kwa hiyo, yeye nimemtaja mahsusi kwa sababu ni jambo jema alilolifanya na nadhani wote tunaweza kujifunza kwake. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo, tunaendelea na ratibu iliyo mbele yetu.

Katibu!

NDG. RAMADHANI ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI:

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 7 wa Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Bill, 2021)*

(Kusomwa Mara ya Pili)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kama tunavyofahamu utaratibu wetu, Muswada huu ulishasomwa kwa mara kwanza na kwa hiyo, leo unakuja kwetu kwa mara pili. Namwita Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa Dkt. Feleshi Mbuki, aje awasilishe hoja yake.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 99 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Mwaka 2020, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali (Na. 7) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Bill, 2021)* kama ulivyorekebishwa kwa mujibu wa Jedwali la Marekebisho sasa usomwe kwa Mara ya Pili na Bunge lako Tukufu lijadili hatimaye lipitishe Muswada huu kuwa sehemu ya sheria za nchi.

Mheshimiwa Spika, awali ya yote, naomba kabla ya kutoa maelezo kuhusu Muswada huu, nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutujaalia Neema zake na kutuwezesha kuvuka salama na kuingia mwaka 2022. Kwa namna ya kipekee naomba nichukue fursa hii kuwatakieni nyote Heri ya Mwaka Mpya 2022. Naomba Mwenyezi Mungu aendelee kutulinda na kutuongezea busara katika kutekeleza majukumu yetu ya Kibunge.

Mheshimiwa Spika, naomba nitumie nafasi hii kumpongeza sana Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania; Mheshimiwa Philip Isidor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa Mbunge, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mawaziri na Naibu Mawaziri wote kwa kazi kubwa wanayoifanya katika kuwaletea maendeleo wananchi wote wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba nikupongeze wewe mwenyewe kwa kuchaguliwa kwa kishindo na Wabunge wote, yaani kwa asilimia 100, kuwa Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Ninakutakia heri katika utekelezaji wa majukumu yako haya mapya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, aidha, napenda kuwapongeza Mawaziri na Naibu Mawaziri wote wapya walioteuliwa na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan kushika nafasi hizo. Ninaahidi kuwapatia ushirikiano wa kutosha katika kutekeleza majukumu yenu.

Mheshimiwa Spika, napenda kumpongeza Mheshimiwa Emmanuel Lekishon Shangai, kwa kuchaguliwa na wananchi wa Jimbo la Ngorongoro kuwa Mbunge wa Jimbo hilo kufuatia kifo cha aliyekuwa Mbunge wa Jimbo hilo Marehemu William Olle-Nasha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Mawaziri wote kwa ushirikiano wanaoipatia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa

Serikali katika kutekeleza majukumu yake. Aidha, napenda kuchukua nafasi hii kukupongeza wewe binafsi na Waheshimiwa Wenyeviti wa Bunge kwa kuongoza na kusimamia vikao na mijadala ndani ya Bunge letu kwa umahiri. Nawapongeza pia Waheshimiwa Wabunge kwa kuendelea kutekeleza ipasavyo wajibu wao wa kikatiba wa kutunga sheria pamoja na kuisimamia Serikali.

Mheshimiwa Spika, nawapongeza watumishi wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali wakiongozwa na Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Dkt. Evaristo Emmanuel Longopa kwa kuendelea kutekeleza majukumu na kazi za Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ufanisi, ikiwemo kuandaa Muswada huu ambao aliusimamia kwa karibu na Bwana Onorius John Njole, Mwandishi Mkuu wa Sheria akishirikiana na Waandishi wa Sheria wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Tunatambua na tutaendelea kuhakikisha kuwa tunatekeleza majukumu yetu kwa weledi, ufanisi, kwa kuweka mbele maslahi ya nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, kuhusu Muswada wa Sheria wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 7 ya Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Bill, 2021)* ambao upo mbele ya Bunge lako Tukufu, napenda kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, inayoongozwa na Mheshimiwa Najma Murtaza Giga, Mbunge wa Viti Maalum, kwa ushirikiano na ushauri waliotupatia wakati wa kupitia Muswada huu mbele ya Kamati hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kamati hii ilifanya kazi kubwa na nzuri sana ya kuchambua Muswada huu kwa umakini, kusikiliza na kuchambua maoni yaliyowasilishwa na wadau mbalimbali waliofika mbele ya Kamati hiyo na kuishauri Serikali kuboresha Muswada huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Serikali imezingatia ushauri wa Kamati na imeleta Jedwali la marekebisho kwa kuzingatia ipasavyo ushauri huo muhimu.

Mheshimiwa Spika, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali (Na. 7) wa Mwaka 2021, *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Bill of 2021)* kama ulivyowasilishwa unapendekeza marekebisho katika Sheria zifuatazo:-

(1) Sheria ya Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori, (Sura ya 209);

(2) Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki (Sura ya 218);

(3) Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, (Sura ya 20);

(4) Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi na Uhalifu wa kupanga, (Sura ya 200);

(5) Sheria ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, (Sura ya 430);

(6) Sheria ya Baraza la Michezo la Taifa, (Sura ya 49);

(7) Sheria ya Kanuni za Adhabu, (Sura ya 16);

(8) Sheria ya Upatikanaji wa Huduma ya Mawasiliano kwa Wote, (Sura ya 422); na

(9) Sheria ya Veterinari, (Sura ya 319).

Mheshimiwa Spika, Muswada huu umegawanyika katika Sehemu Kumi ambapo Sehemu ya Kwanza ya Muswada inaainisha masharti ya utangulizi ikiwa ni pamoja na Jina la Sheria inayopendekezwa na tamko la marekebisho ya Sheria mbalimbali zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho kupitia Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori, Sura ya 209 ambapo inapendekezwa kurekebisha Kifungu cha 2 ili kufuta baadhi ya tafsiri za misamiati na kuongeza tafsiri za misamiati mipya

kwa lengo la kutoa ufafanuzi wa misamiati iliyotumika katika Sheria hiyo sambamba na marekebisho yanayopendekezwa.

Mheshimiwa Spika, aidha, inapendekezwa kufanya marekebisho ya jumla ili kufuta cheo cha *"Principal"* na badala yake kutumia cheo cha *"Rector".* Lengo la marekebisho haya ni kuendana na miongozo ya Baraza la Ithbati la Vyuo vya Ufundi *(NACTE)*. Marekebisho kama haya pia yanapendekezwa kufanyika katika vifungu vya 6 na 7 ili kufuta vyeo vya *"Deputy Principal"* na badala yake kutumia cheo cha *"Deputy Rector."*

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa lengo la kukiwezesha Chuo kutoa shahada na kupanua wigo wa majukumu ya Chuo ili kujumuisha utoaji wa huduma za utafiti na ushauri elekezi kwenye masuala ya utalii na nyanja zinazohusiana nayo.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 4 kinapendekezwa kurekebishwa ili kumpa Waziri mamlaka ya kurekebisha Jedwali la Sheria hiyo. Vilevile inapendekezwa kurekebisha Kifungu cha 5 ili kukiwezesha Chuo kutoa Tuzo za Heshima kwa watu wenye mchango mkubwa katika maendeleo ya Chuo cha Tasnia ya Usimamizi Wanyamapori kwa ujumla. Kifungu kipya cha 5A, kinapendekezwa kuongezwa ili kukiwezesha Chuo kuanzisha Matawi, Vitivo, Idara na Vitengo. Lengo la marekebisho haya ni kupanua huduma zinazotolewa na Chuo.

Mheshimiwa Spika, marekebisho zaidi yanapendekezwa kufanyika katika Vifungu vya 6 na 7 ili kumtambua *Rector* kama Afisa Masuuli wa Chuo sambamba na kuzingatia viwango na vigezo vinavyowekwa na *NACTE* katika kuwaajiri watumishi wa Chuo.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 12 kinarekebishwa kwa lengo la kutambua fedha zinazoweza kutengwa na Bunge, kwa ajili ya Chuo na zile zitokanazo na uwekezaji uliofanywa na chuo kama vyanzo vya mapato ya chuo.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 15 kinarekebishwa kwa lengo la kuzingatia matakwa ya Sheria ya Fedha za Umma (Sura ya 348) katika usimamizi, uwajibikaji na ukaguzi wa fedha za chuo.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 17 kinarekebishwa kwa lengo la kumpa Waziri mamlaka ya kutengeneza kanuni na kupanua wigo wa maneno ambayo Bodi ya Usimamizi inaweza kuyatengenezea kanuni. Jedwali linapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kupunguza idadi ya wajumbe wa Bodi ya Usimamizi na kuhakikisha uwakilishi wa wadau muhimu katika sekta ya wanyamapori na utalii.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tatu ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki, Sura ya 218 kwa lengo la kutekeleza masharti mbalimbali ya Mkataba wa *Marrakesh (The Marrakesh treaty to facilitate access to published works for persons who are blind, visual impaired or otherwise print disabled of 2013),* wenye lengo la kuwawezesha watu wasioona na wenye uono hafifu kupata machapisho mbalimbali katika muundo unaofikika.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 3 kinarekebishwa ili kuongeza tafsiri ya misamiati *accessible format copy, authorized entity na beneficiary person* ili kuweka maana inayokusudiwa kwa masharti mbalimbali yanayopendekezwa katika Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, lengo la marekebisho haya ni kuondoa uwezekano wa misamiati hiyo, kutafsiriwa vinginevyo wakati wa utekelezaji wa Sheria.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 12 kinapendekezwa kurekebishwa kwa kuongeza masharti yanayohusu uzalishaji na usambazaji wa kazi zilizochapishwa, zenye hakimiliki katika namna inayofikika kwa watu wasioona *(blind)*, wenye uono hafifu *(visually impaired)* na wasioweza kusoma maandishi *(printed disabled)*. Lengo la marekebisho haya ni kuruhusu uchapishaji au usambazaji huo usichukuliwe kama ukiukwaji

wa hakimiliki. Vilevile kuwawezesha wanufaika kupata kazi hizo kwa urahisi na kuwasaidia katika matumizi yao.

Mheshimiwa Spika, Kifungu kipya cha 12A kinapendekezwa kuongezwa kwa kuweka mipaka na vigezo vya uzalishaji na usambazaji wa kazi zilizoruhusiwa kwa lengo la kuweka utaratibu mzuri wa upatikanaji wa kazi hizo ili kuepusha vitendo vya ukiukwaji wa hakimiliki. Lengo la marekebisho haya ni kudhibiti uchapishaji holela wa kazi, zinazotakiwa kutumika kwa wanufaika na kuendelea kulinda hakimiliki.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 12B kinapendekezwa kuongezwa ili kubainisha aina ya kazi zinazoruhusiwa kuingizwa nchini au kusafirishwa nje ya nchi. Lengo la marekebisho haya ni kudhibiti kazi kutoka nje ya nchi zisikiuke mila, desturi na utamaduni wa nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai. (Sura ya 20).

Mheshimiwa Spika, baada ya mashauriano na Kamati, Serikali kupitia Jedwali la Marekebisho ya Serikali, imeamua kufuta Ibara ya 24 ya Muswada iliyokusudiwa na kupendekeza kifungu kipya cha 47A. Sehemu hii ya Muswada pia inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu cha 91 kwa madhumuni ya kuzuia kukamatwa tena, kwa mtuhumiwa aliyeachiwa kufuatia uamuzi wa Mkurugenzi wa Mashtaka kuondoa mashtaka kwa *nolle prosequi* kwa mujibu wa kifungu hicho cha 91, isipokuwa tu kama kuna ushahidi wa kutosha. Aidha, kufuatia maoni ya Kamati, marekebisho haya yameboreshwa ili kuweka bayana kuwa, endapo mshtakiwa atakamatwa na kurejeshwa tena Mahakamani basi kesi ianze kusikilizwa siku anapofikishwa Mahakamani.

Mheshimiwa Spika, marekebisho yenye maudhui kama haya pia yamependekezwa katika Kifungu cha 98 ambacho kinahusu uondoaji wa kesi Mahakamani.

Mheshimiwa Spika, Kifungu kipya cha 131A kinaongezwa ili kuweka masharti ya kutokufungua mashtaka mpaka upelelezi utakapokamilika, isipokuwa kwa makosa makubwa. Madhumuni ya marekebisho haya ni kuzingatia misingi ya Katiba na utawala bora, kupunguza msongamano katika magereza na kuboresha masharti yanayohusiana na mchakato wa makubaliano ya kukiri kosa.

Mheshimiwa Spika, vifungu vya 174, 265 na 285 vinavyoweka masharti ya kuwepo kwa Wazee wa Baraza kwenye mashauri katika Mahakama Kuu, vinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kufanya uwepo wa Wazee wa Baraza katika usikilizaji wa mashauri katika Mahakama Kuu, isiwe kigezo cha lazima bali kiendane na uhitaji wa kuwatumia kutegemeana na kesi iliyo mbele ya Mahakama. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Udhibiti wa Makosa ya Uhujumu Uchumi na Uhalifu wa Kupangwa, Sura ya 200, ambapo Kifungu cha 29 kinarekebishwa ili kuzipa uwezo mahakama za chini kutoa dhamana kwa makosa yenye thamani isiyozidi Shilingi milioni 300.

Mheshimiwa Spika, lengo la marekebisho haya ni kuzingatia misingi ya haki ya mshtakiwa kupata dhamana kwa kosa linalodhaminika, kupunguza mlundikano wa maombi ya dhamana katika Mahakama Kuu na kuwezesha maombi hayo kusikilizwa na kuamuliwa katika Mahakama za chini.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Sita inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, Sura ya 430. Marekebisho katika kifungu cha 4 yanakusudiwa kuainisha majukumu ya Naibu Mkurugenzi wa Mashtaka ili kuendana na Hati ya uanzishwaji wa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka.

Mheshimiwa Spika, aidha, kifungu cha 27C kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuweka

utaratibu wa uchaguzi wa Mwenyekiti wa Jukwaa la Haki Jinai la Wilaya, pale ambapo Afisa Mwendesha Mashtaka Wilaya hayupo.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Saba inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Baraza la Michezo la Taifa, Sura ya 49, ambapo kifungu cha 6A kinapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kuanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Michezo. Mfuko unaopendekezwa kuanzishwa una madhumuni ya kugharamia shughuli mbalimbali za michezo; kurahisisha ukusanyaji wa rasilimali fedha na uwajibikaji katika matumizi ya fedha hizo; kuwezesha mafunzo kwa wanamichezo na kugharamia ununuzi, ujenzi na ukarabati wa vifaa; na miundombinu ya michezo. Aidha, inapendekezwa kumwezesha Waziri kutengeneza kanuni zitakazoainisha usimamizi na uendeshaji wa Mfuko huo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Nane inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Kanuni za Adhabu, (Sura ya 16) ambapo masharti mbalimbali katika Sheria hiyo yanarekebishwa ili kuongeza kiwango cha adhabu kwa makosa mbalimbali ili kuendana na hali ya uchumi wa sasa. Lengo la marekebisho yanayopendekezwa ni kuhakikisha kuwa adhabu inayoainishwa katika Sheria hii itazuia utendaji wa makosa.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tisa ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Upatikanaji wa Huduma ya Mawasiliano kwa Wote, Sura ya 422, ambapo vifungu vya 7, 9 na Jedwali vinarekebishwa, ili kumtambua Meneja kama Katibu wa Bodi na kuondoa masharti ya ukomo wa muda na sifa za Katibu wa Mfuko.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kumi ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Veterinari, Sura ya 319, ambapo kifungu cha 2 kinarekebishwa kwa lengo la kuongeza tafsiri ya misamiati mbalimbali itakayotumika ndani ya Sheria. Sambamba na marekebisho yanayopendekezwa pamoja na tafsiri za baadhi ya misamiati iliyotumika kwenye sheria ambayo haikuwa imetafsiriwa.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 10 kinarekebishwa kwa lengo la kuliwezesha Baraza kuanzisha kanda na kuteua Wasajili Wasaidizi wataotekeleza majukumu ya Msajili katika kanda hizo.

Mheshimiwa Spika, Vifungu vya 15 na 29 vinarekebishwa ili kuongeza wajibu wa kupata mafunzo ya utarajali *(internship training),* kwa watu wanaokusudia kusajiliwa kama wataalam wa afya ya wanyama kwa lengo la kuongeza ufanisi.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 16 kinarekebishwa ili kupanua wigo wa sababu zinazoweza kumfanya mtu kukosa sifa za kusajiliwa na Baraza.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 21 kinachohusu usajili wa muda kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuwawezesha madaktari wa wanyama kutoka nchi nyingine kufanya kazi mahsusi pekee. Lengo ni kuweka usimamizi madhubuti wa huduma zinazotolewa na madaktari wageni nchini.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 38 kinarekebishwa kwa lengo la kuhakikisha kwamba watu wanaofanya kazi, katika vituo vya huduma za veterinari ni wataalam wenye sifa katika taaluma husika.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 40 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kujumuisha maelezo kuhusu aina ya kituo, kuwa miongoni mwa maelezo yanayopaswa kuhifadhiwa kwenye rejesta.

Mheshimiwa Spika, aidha, inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha 50A ili kujumuisha katika Sheria masharti kuhusu adhabu ya jumla. Lengo la marekebisho yanayopendekezwa ni kuhakikisha kuwa adhabu inawekwa kwa kila kosa linalotendwa kinyume cha Sheria.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 52 kinarekebishwa ili kumwezesha Waziri kutengeneza kanuni zitakazoainisha

taratibu na uendeshaji wa maduka ya dawa za mifugo na usimamizi wa utunzaji, ugawaji na utoaji wa dawa za mifugo.

Mheshimiwa Spika, vilevile, Jedwali linapendekezwa kurekebishwa katika eneo linalobainisha muundo wa Baraza la Veterinari ili kuwezesha mwakilishi wa taasisi za elimu kuteuliwa kutoka taasisi yoyote ya elimu ya juu inayotoa mafunzo ya afya ya wanyama.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo haya na kwa mara nyingine tena, naomba Bunge lako Tukufu liujadili Muswada huu wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) ya Mwaka, 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Bill of 2021)* na kuupitisha katika hatua ya kusomwa kwa Mara ya Pili na ya Tatu na hatimaye marekebisho yanayopendekezwa yawe sehemu ya sheria za nchi.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA ULINZI NA JESHI LA KUJENGA TAIFA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge hoja imeungwa mkono.

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

ISSN 0856 - 01001X

THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA

No. 13 ***21st October, 2021***

SPECIAL BILL SUPPLEMENT

To the Special Gazette of the United Republic of Tanzania No.43. Vol.101 dated 21st October, 2021
Printed by the Government Printer, Dodoma by Order of Government

THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO. 7) Act, 2021

ARRANGEMENT OF SECTIONS

Section Title

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

1. Short Title.
2. Amendment of certain written laws.

PART II
AMENDMENT OF THE COLLEGE OF WILDLIFE MANAGEMENT ACT, (CAP. 209)

3. Construction.
4. Amendment of section 2.
5. General amendment.
6. Insertion of new Heading.
7. Amendment of section 3.
8. Deletion of Heading to Part II.
9. Amendment of section 4.
10. Amendment of section 5.
11. Addition of section 5A.
12. Amendment of section 6.
13. Amendment of section 7.
14. Amendment of section 12.
15. Amendment of section 15.
16. Amendment of section 17.
17. Amendment of Schedule.

PART III
AMENDMENT OF THE COPYRIGHT AND NEIGHBOURING RIGHTS ACT, (CAP. 218)

18. Construction.
19. Amendment of section 12.
20. Addition of sections 12A and 12B.

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

PART IV
AMENDMENT OF THE CRIMINAL PROCEDURE ACT,
(CAP. 20)

21. Construction.
22. Amendment of section 2.
23. Amendment of section 4.
24. Addition of section 47A.
25. Amendment of section 91.
26. Addition of section 131A.
27. Repeal of section 174.
28. Amendment of section 194D.
29. Amendment of section 194F.
30. Repeal and replacement of section 265.
31. Repeal and replacement of section 285.
32. Amendment of section 299.
33. Repeal and replacement of section 395.

PART V
AMENDMENT OF THE ECONOMIC AND ORGANISED CRIMES CONTROL ACT,
(CAP. 200)

34. Construction.
35. Amendment of section 29.

PART VI
AMENDMENT OF THE NATIONAL PROSECUTIONS SERVICE ACT,
(CAP. 430)

36. Construction.
37. Amendment of section 5.
38. Amendment of section 27C.

PART VII
AMENDMENT OF THE NATIONAL SPORTS COUNCIL OF TANZANIA ACT,
(CAP. 49)

39. Construction.
40. Addition of section 6A.

PART VIII
AMENDMENT OF THE PENAL CODE,
(CAP. 16)

41. Construction.
42. General amendment.
43. Amendment of section 35.
44. Amendment of section 45.

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

45. Amendment of section 46.
46. Amendment of section 47.
47. Amendment of section 48.
48. Amendment of section 61.
49. Amendment of section 62.
50. Amendment of section 98.
51. Amendment of section 114.
52. Amendment of section 138C.
53. Amendment of section 141.
54. Amendment of section 144.
55. Amendment of section 169A.
56. Amendment of section 171A.
57. Amendment of section 176A.
58. Amendment of section 178.
59. Amendment of section 207.
60. Amendment of section 208.
61. Amendment of section 283.
62. Amendment of section 284.
63. Amendment of section 297.
64. Amendment of section 310.
65. Amendment of section 319.
66. Amendment of section 321.
67. Amendment of section 331.

PART IX
AMENDMENT OF THE UNIVERSAL COMMUNICATIONS SERVICES ACCESS ACT,
(CAP. 422)

68. Construction.
69. Amendment of section 7
70. Amendment of section 9.
71. Amendment of Schedule.

PART X
AMENDMENT OF THE VETERINARY ACT,
(CAP. 319)

72. Construction.
73. Amendment of section 2.
74. Repeal and replacement of section 10.
75. Amendment of section 15.
76. Amendment of section 16.
77. Amendment of section 21.
78. Amendment of section 29.
79. Amendment of section 38.
80. Amendment of section 40.
81. Addition of section 50A.
82. Amendment of section 52.
83. Amendment of Schedule.

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

NOTICE

This Bill to be submitted to the National Assembly is published for general information to the public together with a statement of its objects and reasons.

Dodoma,
20th October, 2021

HUSSEIN A. KATTANGA
Secretary to the Cabinet

A Bill
for

An Act to amend certain written laws.

ENACTED by the Parliament of the United Republic of Tanzania.

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

Short Title

1. This Act may be cited as the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Act, 2021.

Amendment of certain written laws

2. The written laws specified in various Parts of this Act are amended in the manner specified in their respective Parts.

PART II
AMENDMENT OF THE COLLEGE OF WILDLIFE MANAGEMENT ACT, (CAP. 209)

Construction Cap. 209

3. This Part shall be read as one with the College of Wildlife Management Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 2

4. The principal Act is amended in section 2, by-

(a) deleting the definitions of the terms "decrees", "financial year", and "Principal"; and

(b) adding in the appropriate alphabetical order the following new definitions:

""patron" means a person of honor committed to provide financial or resources support to the College;

"Rector" means the Rector of the College

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

appointed under section 6;".

General amendment

5. The principal Act is amended generally by deleting the word "Principal" wherever it appears in the Act and substituting for it the word "Rector".

Insertion of new Heading

6. The principal Act is amended by inserting immediately after section 2 the following new Heading:

"PART II
THE COLLEGE AND THE GOVERNING BODY"

Amendment of section 3

7. The principal Act is amended in section 3(2), by-

(a) adding a comma and the word "degree" immediately after the word "Diploma" appearing in paragraph (a); and

(b) deleting paragraph (b) and substituting for it the following:

"(b) to provide research and consultancy services in applied wildlife management, tourism and other allied disciplines to individuals and organisations concerned with conservation, tourism and management of wildlife and hence enhancing the primary teaching role.".

Deletion of Heading to Part II

8. The principal Act is amended by deleting the Heading to Part II.

Amendment of section 4

9. The principal Act is amended in section 4, by-

(a) deleting the words "and incorporation" appearing in the marginal note;

(b) deleting the words "government, control and administration" appearing in subsection (1) and substituting for them the words "government and control"; and

(c) adding immediately after subsection (3), the following:

"(3) The Minister may, by Notice published in the *Gazette*, amend the Schedule, save for provisions relating to composition of the Governing Body.".

Amendment of section 5

10. The principal Act is amended in section 5(1) by deleting paragraphs (d) and (e) and substituting for them the following:

"(d) subject to the provisions of this Act and other relevant laws, the making of the rules relating to-

(i) the terms and conditions of service,

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

including the appointment, dismissal, salary and other remunerations of members of the staff of the College; and

(ii) the academic management of the College, including the grant of scholarships and studentships, and the revocation of any such grant;

(e) the promotion of strategic initiatives for the amalgamation of the College with other wildlife training institutions in the United Republic;".

Addition of section 5A

11. The principal Act is amended by adding immediately after section 5 the following:

"Establishment of faculties, departments, units etc.

5A. The Governing Body may, for better implementation of academic and administrative functions of the College and extension of its services, establish branches or campuses, as the case may be, and such number of faculties, departments, units or sections within the College with prescribed functions as the Governing Body may determine.".

Amendment of section 6

12. The principal Act is amended in section 6, by-

(a) inserting the words "and the accounting officer" between the words "officer" and "of" appearing in subsection (1);

(b) deleting the word "The" appearing at the beginning of subsection (2); and substituting for it the words "Subject to subsection (4), the" ;

(c) deleting subsection (3) and substituting for it the following:

"(3) Subject to subsection (4), the Governing Body may, on such terms and conditions of service as it may determine, appoint-

(a) Deputy Rector responsible for academics, research and consultancy; and

(b) Deputy Rector responsible for planning, finance and administration.";

(d) adding immediately after subsection (3) the following:

"(4) The Governing Body shall, in making appointments under this section, have regards to the criteria for appointment of Rectors and Deputy Rectors as may be prescribed by the

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

authority responsible for registration and accreditation of the College."; and

(e) renumbering subsection (4) as subsection (5).

Amendment of section 7

13. The principal Act is amended in section 7, by-

(a) deleting a full stop appearing at the end of paragraph (b) and substituting for it a colon; and

(b) adding immediately after paragraph (b) the following proviso:

"Provided that, the Governing Body shall have regards to the criteria for appointment of academic staff as may be prescribed by the authority responsible for registration and accreditation of the College.".

Amendment of section 12

14. The principal Act is amended in section 12, by-

(a) inserting a new paragraph (a) as follows:

"(a) such sums which may be appropriated to the College by Parliament;";

(b) renaming paragraphs (a) to (d) as paragraphs (b) to (e) respectively;

(c) deleting the words "fees or gifts" appearing in paragraph (b) as renamed and substituting for them the words "fees, gifts or investment".

Amendment of section 15

15. The principal Act is amended in section 15, by-

(a) deleting subsection (1) and substituting for it the following:

"(1) At least three months before the commencement of any financial year, the Rector shall prepare or cause to be prepared for the approval of the Governing Body annual estimates of the revenue and expenditure of the College for the ensuing financial year.

(2) The Governing Body shall, subject to any modifications and amendments which it may consider appropriate, consider and approve the estimates prepared in accordance with subsection (1).";

(b) renumbering subsections (2) and (3) as subsections (3) and (4) respectively; and

(c) deleting the words "Governing Body" appearing in the opening phrase of subsection (3) as renumbered and substituting for them the word "Rector".

Amendment of section 17

16. The principal Act is amended in section 17, by-

(a) deleting the marginal note and substituting for it the following:

"Regulations and rules"

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

(b) inserting a new subsection (1) as follows:

"(1) The Minister may make regulations for the better implementation of this Act.";

(c) renumbering subsections (1), (2), (3) and (4) as subsections (2), (3), (4) and (5) respectively;

(d) deleting subsection (3) as renumbered and substituting for it the following:

"(3) Without prejudice to the generality of subsection (2), the Governing Body may make rules-

(a) prescribing conditions and terms upon which any specified facility or service within the scope of the functions of the College shall be provided to the public and other persons;

(b) providing for conduct of examinations and continuous assessment of students;

(c) for setting fees, rates and other charges for or in connection with the provision by the College of any facilities or services;

(d) providing for and regulating discipline and disciplinary proceedings amongst staff and other members of the College;

(e) providing for and regulating discipline and disciplinary proceedings amongst students;

(f) providing for convocation of the entire membership of the College, including current staff and students, and such rights and privileges as the College deems fit;

(g) providing for any matter which may be prescribed under this Act."; and

(e) deleting subsections (4) and (5) as renumbered.

Amendment of Schedule

17. The principal Act is amended in paragraph 2 of the Schedule, by-

(a) deleting item (b) appearing in subparagraph (1) and substituting for it the following:

"(b) eight other members appointed by the Minister as follows-

(i) the Director of Wildlife;

(ii) the Conservation Commissioner of Tanzania Wildlife Management Authority;

(iii) the Conservation Commissioner of the

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Tanzania National Parks;

(iv) the Conservation Commissioner of the Ngorongoro Conservation Area Authority;

(v) the Conservation Commissioner of the Tanzania Forest Services Agency;

(vi) a representative of conservation organisations registered as such in the United Republic;

(vii) a representative of wildlife sector from the East African Community or Southern African Development Community member states; and

(viii) a representative of private sector organisations engaged in wildlife conservation and tourism activities.";

(b) deleting subparagraph (2); and

(c) renumbering subparagraphs (3) to (7) as subparagraphs (2) to (6) respectively.

PART III

AMENDMENT OF THE COPYRIGHT AND NEIGHBOURING RIGHTS ACT,

(CAP. 218)

Amendment of section 3

18. The principal Act is amended in section 3 by adding in the appropriate alphabetical order the definition of the following terms:

""accessible format copy" means a copy of a work in an alternative manner or form which affords a beneficiary person ease of access to the work feasibly and comfortably, and includes braille, audio, digital format, large font or other appropriate technology;

"authorised entity" means an entity that is authorised or recognised by the Copyrights Society of Tanzania to provide education, instructional training, adaptive reading or information access to beneficiary persons on a non-profit basis, and includes a public institution or non-profit organisation that provides the same services to beneficiary persons as one of its primary activities or institutional obligations;

"beneficiary person" means a person who:

(a) is blind;

(b) has a visual impairment or a perceptual or reading disability which cannot be improved to give visual function substantially equivalent to that of a person who has no such impairment or disability and so is unable to read printed works to substantially the same degree as a

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

person without an impairment or disability; or

(c) is otherwise unable, through physical disability, to hold or manipulate a book or to focus or move the eyes to the extent that would be normally acceptable for reading; regardless of any other disabilities;".

Amendment of section 12

19. The principal Act is amended in section 12(2) by adding immediately after paragraph (h) the following:

"(i) the reproduction, by an authorised entity or a beneficiary person, of a published work for visually impaired persons in an accessible format including those available in digital form, museum, archives and libraries;

(j) the distribution of a published work in an accessible format by an authorised entity or a beneficiary person, exclusively to visually impaired persons.".

Addition of sections 12A and 12B

20. The principal Act is amended by adding immediately after section 12 the following:

"Limitations for accessible format copies

12A.-(1) For the purpose of paragraphs (i) and (j) of section 12(2), an authorised entity may, without the authorisation of the owner of copyright, reproduce an accessible format copy for the benefit of a person with disability, distribute that accessible format copy to a person with a disability by any means, including by non-commercial lending or by digital communication by wire or wireless means, and undertake any intermediate steps for the reproduction or distribution where the following conditions are met:

(a) the person intending to undertake any activity under this subsection must have lawful access to the copyright work or a copy of that work;

(b) the copyright work must be converted into an accessible format copy, which may include any means necessary to create such accessible format copy but which does not introduce changes other than those needed to make the work accessible to a person with a disability;

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

(c) the accessible format copies are distributed exclusively for use by beneficiary persons; and

(d) the activity under this subsection shall be undertaken on a non-profit basis.

(2) A beneficiary person or a person serving a beneficiary person may reproduce an accessible format copy of a work for the personal use of the beneficiary person or otherwise may assist the beneficiary person to make and use accessible format copies where the beneficiary person has lawful access to that work or copy of that work.

Conditions for import or export of accessible format copies

12B.-(1) A person with a disability or a person that serves persons with disabilities may, without the authorisation of the owner of copyright, export to or import from another country any work of an accessible format copy provided he undertakes such activity on a non-profit basis.

(2) A person who imports works in accessible format for reproduction or distribution shall ensure that the content of the imported work is in conformity with moral, values and culture of Tanzania.".

PART IV
AMENDMENT OF THE CRIMINAL PROCEDURE ACT,
(CAP. 20)

Construction Cap. 20

21. This Part shall be read as one with the Criminal Procedure Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 2

22. The principal Act is amended in section 2 by inserting in its appropriate alphabetical order the following definition:

""*amicus curiae*" means a person not party to criminal proceedings but has been requested by the court to assist it by providing information or advice regarding any questions of law or fact in the subject matter;".

Amendment of section 4

23. The principal Act is amended in section 4 by adding immediately after subsection (2) the following:

"(3) Notwithstanding subsection (2), where a matter is of a civil, administrative or criminal matter, as the case may be, exhaustion of the remedies in civil or administrative domains shall

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

be mandatory prior to the invocation of the criminal process in accordance with this Act.".

Addition of section 47A

24. The principal Act is amended by adding immediately after section 47 the following:

"Authority to conduct undercover operation and controlled delivery

47A.-(1) A police officer may upon authorisation of the Inspector General of Police or the Director of Criminal Investigation, engage in undercover operation and controlled delivery in order to detect, investigate or uncover the commission of an offence or to prevent the commission of the offence.

(2) The undercover operations or controlled delivery conducted under this section shall be in accordance with the Police General Orders or regulations made under the Police Force and Auxiliary Services Act.

Cap. 322

(3) A police officer who engages in undercover operation or controlled delivery to detect, investigate or uncover or to obtain evidence of or to prevent the commission of an offence, shall not be criminally liable in respect of any act which constitutes an offence.

(4) For purposes of this section, "controlled delivery" means the technique of allowing illicit or suspect consignments to pass out of, through or into the United Republic or other countries with the knowledge and under supervision of the competent authority with a view to investigate an offence and identification of persons involved in the commission of the offence.".

Amendment of section 91

25. The principal Act is amended in section 91 by adding immediately after subsection (2) the following:

"(3) Where the accused is discharged under subsection (1) he shall not be rearrested and charged on the same facts unless there is sufficient evidence and that hearing of the case shall proceed immediately upon the re-arrest of the accused person subject to section 131A.".

Addition of section 131A

26. The principal Act is amended by adding immediately after section 131 the following:

"Completion of investigation

131A.-(1) Notwithstanding the provisions of this Act and any other written law for the time being in force relating to filing of

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

charges in court, except for serious offences and offences triable by the High Court, no charge shall be filed in court before investigation is completed.

(2) Where investigation is not completed, a person suspected to have committed an offence other than that which is stipulated under subsection (1), shall be subjected to a police bond or bail in accordance with the provisions of this Act.

(3) Notwithstanding subsection (2), where a police officer is of the opinion that an offence committed falls under the provisions of section 170(6) of this Act, he shall compound the offence accordingly.

(4) For the purposes of this section "serious offence" means an offence of causing grievous bodily harm, rape, divulging public security, armed robbery, human trafficking, unlawful possession of arms or ammunition, trafficking in drugs, unlawful possession of government trophy and any other offence triable by the High Court.".

Repeal of section 174

27. The principal Act is amended by repealing section 174.

Amendment of section 194D

28. The principal Act is amended in section 194D by adding immediately after subsection (5) the following:

"(6) Where conviction is entered in accordance with subsection (5), the court shall proceed to sentence the accused person in accordance with the plea agreement notwithstanding the sentence specified by the provisions of the applicable law.".

Amendment of section 194F

29. The principal Act is amended in section 194F by deleting paragraph (c) and replacing for it the following:.

"(c) possession or trafficking in narcotic drugs whose market value is above one hundred million shillings, and for the purpose of narcotic drugs which have not been valuated-

(i) narcotic drugs or psychotropic substances weighing more than one kilogram;

(ii) precursor chemical and substance with drugs related weighing more than one hundred litres in liquid form or more than one hundred kilograms

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

in solid form; and

(iii) cannabis or khat weighing not more than one hundred kilograms.".

Repeal and replacement of section 265

30. The principal Act is amended by repealing section 265 and replacing for it the following:

"Proceedings which may require assessors

265.-(1) The High Court may, where it considers necessary for the interest of justice, seat with not less than two assessors provided that in deciding the matter, the judge shall not be bound by the opinions of the assessors.

(2) Notwithstanding subsection (1), the High Court may, in any criminal proceedings, use the assistance of *amicus curiae* to furnish it with information or advice regarding any questions of law or fact.".

Repeal and replacement of section 285

31. The principal Act is amended by repealing section 285 and replacing for it the following:

"Rules regarding selection of assessors

285.-(1) The Chief Justice may make rules prescribing the procedure of selection of assessors.

(2) The rules made under subsection (1) may prescribe-

(a) qualification of assessors;

(b) procedure for summing-up of evidence to the assessors; and

(c) procedure for delivery of opinion by assessors.".

Amendment of section 299

32. The principal Act is amended in section 299(1) by deleting the phrase "in the case of a trial re-summon the witnesses and recommence the trial; save that in any trial the accused may, when the second judge commences his proceedings, demand that the witnesses or any of them be re-summoned and reheard and shall be informed of such right by the second judge when he commences proceedings" appearing at the end of subsection (1) and substituting for it the phrase "in the case of a trial, and if he considers it necessary, resummon the witnesses and re-commence the trial".

Repeal and replacement of section 395

33. The principal Act is amended by repealing section 395 and replacing for it the following:

"Powers of Minister to make rules

395.-(1) The Minister may make rules for better carrying into effect of the provisions of this Act.

(2) Notwithstanding the generality of subsection (1), the rules made under this Act may provide for-

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

(a) expenses of any prosecution witness attending before the court for the purposes of an inquiry, trial or other proceedings under this Act;

Cap. 446

(b) costs and other payments relating to witness protection in accordance Whistleblower and Witness Protection Act;

(c) allowances and amount payable to any assessor, interpreter or *amicus curiae* appointed to assist the court in any matter under this Act; and

(d) any other matter which is required to be prescribed under this Act.

(3) Subject to subsection (2), the Minister shall, in making the said rules, consult relevant authorities in the justice chain.".

PART V
AMENDMENT OF THE ECONOMIC AND ORGANISED CRIMES CONTROL ACT,
(CAP. 200)

Construction Cap. 200

34. This Part shall be read as one with the Economic and Organised Crimes Control Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 29

35. The principal Act is amended in section 29(4) by deleting the words "ten million shillings" appearing in paragraph (a) and substituting for them the words "three hundred million shillings".

PART VI
AMENDMENT OF THE NATIONAL PROSECUTIONS SERVICE ACT,
(CAP. 430)

Construction Cap. 430

36. This Part shall be read as one with the National Prosecutions Service Act, hereinafter referred to as "the principal Act".

Amendment of section 5

37. The principal Act is amended in section 5-

(a) in subsection (1) by deleting the words "or employ" appearing immediately after the word "appoint";

(b) by deleting subsection (2) and substituting for it the following:

"(2) The Deputy Director of Public Prosecutions shall be-

(a) responsible for recruitment of all employees

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

of the Service in accordance with laws governing public service;

(b) the accounting officer and responsible for managing day to day affairs within the Service;

(c) the disciplinary authority of employees of the Service in accordance with the terms of this Act and laws governing public service."; and

(c) adding immediately after subsection (3) the following:

"(4) The Director of Public Prosecutions may, for better performance of his functions and where circumstances so require, establish zones or offices, as the case may be, regardless of geographical boundaries.".

Amendment of section 27C

38. The principal Act is amended in section 27C, by-

(a) adding immediately after subsection (2) the following:

"(3) Subject to subsection (2), in Districts where there is no district Prosecutions Officer, the members of the District Criminal Justice Forum shall elect one amongst their number to be the Chairman, who shall, subject to his continuing to be a member, hold the position until when the District Prosecutions Officer is appointed."; and

(b) renumbering subsections (3), (4) and (5) as subsections (4), (5) and (6), respectively.

PART VII
AMENDMENT OF THE NATIONAL SPORTS COUNCIL OF TANZANIA ACT,
(CAP. 49)

Construction Cap.49

39. This Part shall be read as one with the National Sports Council of Tanzania Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Addition of section 6A

40. The principal Act is amended by adding immediately after section 6 the following:

"Establishment of Sports Development Fund

6A.-(1) There is hereby established a Fund to be known as the Sports Development Fund or in its acronym "SDF".

(2) The objectives of the Sports Development Fund shall be to-

(a) facilitate and promote sports development by mobilising and receiving funds from various sources for financing sports activities;

(b) facilitate construction, maintenance and service of sports tools, equipment and

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

infrastructure;

(c) support and maintain sports teams and sportsmen representing the United Republic in international competitions;

(d) facilitate identification and development of talents of sportsmen;

(e) enhance creation and growth of sports activities as means of employment and contribution to the national economy;

(f) facilitate sports training to sportsmen.

(3) The sources of funds of the Fund shall consist of-

(a) such sums of money as may be appropriated by the Parliament;

(b) five per centum of the gross gaming revenue from sports betting;

(c) any donation, bequest, gift or grant made or given to the Fund;

(d) any sum or property which may in any manner become payable into the Fund.

Cap. 134

(4) Notwithstanding subsection (3), any sum received as grant made to the Fund shall be subject to the requirements of the Government Loans, Guarantees and Grants Act.

(5) The Secretary-General of the Council shall be the manager and accounting officer of the Fund.

Caps. 348, 439 and 410

(6) Every expenditure from the Sports Development Funds shall be made in accordance with the Public Finance Act, Budget Act, Public Procurement Act and any rules or regulations regarding administration of the Fund..

Cap. 418

(7) The accounts of the Fund shall be audited by the Controller and Auditor General in accordance with the Public Audit Act.

(8) The Minister may, in consultation with the Minister responsible for finance, make regulations to provide for the management, functions and operations of the Fund."

PART VIII
AMENDMENT OF THE PENAL CODE, (CAP. 16)

Construction Cap. 16

41. This Part shall be read as one with the Penal Code, hereinafter referred to as "the principal Act".

General

42. The principal Act is generally amended by-

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

amendment

(a) deleting the phrase "two hundred shillings" wherever it appears and substituting for it the phrase "fifty thousand shillings"; and

(b) deleting the phrase "five hundred shillings" wherever it appears and substituting for it the phrase "one hundred thousand shillings".

Amendment of section 35

43. The principal Act is amended in section 35 by deleting the words "two years" and substituting for them the words "five years".

Amendment of section 45

44. The principal Act is amended in section 45 by inserting the words "or any other law enforcement organ" immediately after the words "National Service" appearing in paragraph (a).

Amendment of section 46

45. The principal Act is amended in section 46 by inserting the words "or any other law enforcement organ" immediately after the words "National Service" appearing in paragraphs (a) and (b).

Amendment of section 47

46. The principal Act is amended in section 47 by inserting the words "or any other law enforcement organ" immediately after the words "National Service" appearing in paragraph (c).

Amendment of section 48

47. The principal Act is amended in section 48 by deleting the word "and" between the words "negligently" and "unlawfully" appearing in paragraph (b) and substituting for it the word "or".

Amendment of section 61

48. The principal Act is amended in section 61 by inserting the words "or any other law enforcement organ" immediately after the words "Police Force".

Amendment of section 62

49. The principal Act is amended in section 62 by deleting the words "seven years" appearing in the closing phrase and substituting for them the words "fourteen years" appearing in subsection (1).

Amendment of section 98

50. The principal Act is amended in section 98 by inserting the words "to a fine not exceeding five million shillings or" between the words "is liable" and the words "to imprisonment".

Amendment of section 114

51. The principal Act is amended in section 114(2) by deleting the words "one month" and substituting for them the words "six months".

Amendment of section

52. The principal Act is amended in section 138C(1) by

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

138C

adding immediately after paragraph (d) the following:

"(e) with or without consent of a person below the age of eighteen years.".

Amendment of section 141

53. The principal Act is amended in section 141 by inserting the words "under the age of fifteen years" between the word "woman" and the words "to resort".

Amendment of section 144

54. The principal Act is amended in section 144(3) by deleting the words "eighteen years" appearing in paragraphs (a) and (b) and substituting for them the words "sixteen years".

Amendment of section 169A

55. The principal Act is amended in section 169A(2) by deleting the words "three hundred thousand shillings" and substituting for them the words "one million shillings".

Amendment of section 171A

56. The principal Act is amended in section 171A(7) by deleting the words "The Minister may" and substituting for them the words "The Minister responsible for legal affairs may, in consultation with the Minister responsible for finance".

Amendment of section 176A

57. The principal Act is amended in section 176A by deleting the words "five hundred shillings or, in the case of a second or subsequent offence, to a fine not exceeding fifty thousand shillings" and substituting for them the words "fifty thousand shillings or, in the case of a second or subsequent offence, to a fine not exceeding five hundred thousand shillings".

Amendment of section 178

58. The principal Act is amended in section 178(1) by inserting the words "or any law enforcement organ" immediately after the words "police force".

Amendment of section 207

59. The principal Act is amended in section 207 by deleting the words "fourteen years" and substituting for them the words "eighteen years".

Amendment of section 208

60. The principal Act is amended in section 208 by deleting the words "sixteen years" and substituting for them the words "eighteen years".

Amendment of section 283

61. The principal Act is amended in section 283 by inserting the words "a fine of not less than five hundred thousand shillings but not exceeding one million shillings or to" between the word "to" and the word "imprisonment".

Amendment of section 284

62. The principal Act is amended in section 284 by deleting the words "fifty thousand shillings" and substituting for them the words "one hundred thousand shillings".

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Amendment of section 297

63. The principal Act is amended in section 297 by deleting the words "fourteen years" and substituting for them the words "seven years".

Amendment of section 310

64. The principal Act is amended in section 310 by deleting the words "is guilty of an offence" and substituting for them the words "commits an offence and shall, on conviction, be liable to a fine of not less than one million shillings but not exceeding five million shillings or to imprisonment for a term of not less than two years but not exceeding five years or to both".

Amendment of section 319

65. The principal Act is amended in section 319, by-

(a) deleting paragraph (c);

(b) renaming paragraph (d) as paragraph (c); and

(c) deleting the words "imprisonment for life" appearing in the closing phrase and substituting for them the words "thirty years imprisonment".

Amendment of section 321

66. The principal Act is amended in section 321, by-

(a) inserting immediately after paragraph (a) the following:

"(b) any stack of cultivated vegetable produces or of mineral or vegetable fuel;"; and

(b) renaming paragraphs (b) and (c) as paragraphs (c) and (d), respectively.

Amendment of section 331

67. The principal Act is amended in section 331 by deleting the words "is liable to imprisonment for three months or to a fine of four hundred shillings" and substituting for them the words "is liable to a fine of not less than five million shillings but not exceeding ten million shillings or to imprisonment for a term of not less than two years but not exceeding five years or to both".

PART IX
AMENDMENT OF THE UNIVERSAL COMMUNICATIONS SERVICES ACCESS ACT, (CAP. 422)

Construction Cap. 422

68. This Part shall be read as one with the Universal Communications Services Access Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 7

69. The principal Act is amended in section 7(2) by adding the words "who shall be the Secretary" immediately after the word "Manager" appearing in paragraph (c).

Amendment of section 9

70. The principal Act is amended in section 9 by deleting subsections (8) and (9).

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Amendment of Schedule

71. The principal Act is amended in the Schedule, by-

(a) deleting paragraph 3; and

(b) renumbering paragraphs 4 to 10 as paragraphs 3 to 9 respectively.

PART X
AMENDMENT OF THE VETERINARY ACT,
(CAP. 319)

Construction Cap. 319

72. This Part shall be read as one with the Veterinary Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 2

73. The principal Act is amended in section 2, by-

(a) adding the following definitions in the appropriate alphabetical order:

""veterinary drugs" means drugs intended for use in the diagnosis, cure, mitigation, treatment or prevention of diseases in animals;

"veterinary outlet" means a shop where veterinary medicinal drugs are prepared and sold;";

(b) inserting a comma and the words "retail veterinary outlet" between the words "structure" and "or ambulatory" appearing in the definition of the term "facility".

Repeal and replacement of section 10

74. The principal Act is amended by repealing section 10 and replacing for it the following

"Designation of zones and appointment of Assistant Registrars

10. The Council may, for better implementation of the provisions of this Act, designate zones and shall, for each zone, appoint a registered veterinarian to be an Assistant Registrar who shall perform specific duties as may be delegated to him by the Registrar.".

Amendment of section 15

75. The principal Act is amended in section 15, by-

(a) inserting the words "or veterinary specialist" between the words "veterinarian" and "if" appearing in the opening phrase to subsection (1); and

(b) inserting the words "or veterinary specialist" between the words "veterinarian" and "unless" appearing in subsection (3).

Amendment

76. The principal Act is amended in section 16-

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

of section 16

(a) by designating the contents of section 16 as subsection (1); and

(b) in subsection (1) as designated, by-

(i) deleting the word "or" appearing at the end of paragraph (c);

(ii) deleting the full stop appearing at the end of paragraph (d) and substituting for it a semicolon and the word "or"; and

(iii) adding immediately after paragraph (d) the following:

"(e) the academic certificate has been nullified or withdrawn by the issuing institution.".

Amendment of section 21

77. The principal Act is amended in section 21 by inserting the words "and perform specific functions" between the words "specific period" and the words "as may be".

Amendment of section 29

78. The principal Act is amended in section 29(1) by adding the words "undergone internship training for a period of not less than six months" immediately after the word "Council" appearing at the end of paragraph (a).

Amendment of section 38

79. The principal Act is amended in section 38 by adding immediately after subsection (4) the following:

"(5) Technical support staff working in a facility shall be paraprofessionals or paraprofessional assistants.".

Amendment of section 40

80. The principal Act is amended in section 40(2) by adding the words "and type" immediately after the word "location" appearing in paragraph (c).

Addition of section 50A

81. The principal Act is amended by adding immediately after section 50 the following:

"General penalty

50A. Any person who contravenes any provision of this Act or subsidiary legislation made hereunder to which no specific penalty is provided commits an offence and shall, upon conviction, be liable to a fine not exceeding five hundred thousand shillings or to imprisonment for a term not exceeding six months or to both.".

Amendment of section 52

82. The principal Act is amended in section 52(2), by-

(a) adding immediately after paragraph (j) the following:

"(k) operation of retail veterinary outlets and storage, distribution and dispensing of

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

veterinary drugs;"; and

(b) renaming paragraphs (k) and (l) as paragraphs (l) and (m) respectively.

Amendment of Schedule

83. The principal Act is amended in the Schedule by deleting paragraph 1(c) and substituting for it the following:

"(c) a representative from a college, school or faculty of veterinary medicine;".

OBJECTS AND REASONS

This Bill proposes amendments to nine written laws, namely; the College of Wildlife Management Act, (Cap. 209), the Copyright and Neighbouring Rights (Cap. 218), the Criminal Procedure Act (Cap. 20), the Economic and Organised Crimes Control Act (Cap. 200), the National Prosecutions Service Act (Cap. 430), the National Sports Council of Tanzania Act (Cap. 49), the Penal Code (Cap. 16), the Universal Communications Services Access Act, (Cap. 422), and the Veterinary Act, (Cap. 319).

The Bill is divided into Ten Parts.

Part I deals with preliminary provisions which include the title of the Bill and the manner in which the laws proposed to be amended, are amended in their respective Parts.

Part II of the Bill proposes to amend the College of Wildlife Management Act, (Cap. 209). It is proposed to amend section 2 in order to eliminate from the Act definitions of certain terms which are no longer applicable in the Act. Other definitions are amended to align them with the amendments proposed in the substantive provisions. Further to that, the Act is amended generally to replace the designation "Principal" with the designation "Rector" in order to comply with the standards set out by NACTE. Similar amendments have been effect in sections 6 and 7 whereby it is proposed to drop the use of designation "Deputy Principal" to "Deputy Rector". Section 3 is amended in order to empower the College to award Degrees and to widen the scope of functions of the College to include provision of research and consultancy services in tourism and allied disciplines. Section 4 is amended in order to empower the Minister to amend the provisions of the Schedule save for provisions relating to composition of the Governing Body.

Section 5A is proposed to be added so as to provide for establishment of branches, campuses, faculties, departments, units and sections. The aim of the amendment is to enable extension of the College's services. Section 6 is further amended in order to recognise the Rector as the accounting officer of the College. Section 7 is amended in order to adhere to NACTE standards on the criteria of appointment of staff of the College. Section 12 is amended in order to recognise

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

funds which may be allocated to the College by the Parliament and revenue from the College's investment activities as one of the sources of funds of the College. Section 15 is amended in order to comply with the provisions of the Public Finance Act in respect of management, accountability and auditing of the funds.

Section 17 is amended in order to empower the Minister to make regulations and widen the scope of areas for which the Governing Body may make rules. The Schedule is proposed to be amended in order to reduce the number of members of the Governing Body and to ensure representation of key stakeholders from wildlife and tourism sectors.

Part III of the Bill proposes amendment of the Copyright and Neighbouring Rights Act, (Cap. 218) with a view to implement various provisions of the Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visual Impaired or Otherwise Print Disabled, 2013 which seeks to enable the blind, visually impaired and persons with print disability to access published works in accessible format.

Section 3 is proposed to be amended with a view to provide definition of the terms "accessible format copy", "authorised entity" and "beneficiary person" so as to provide their intended meaning. Objective of the amendment is to ensure the terms used are correctly defined in order to avoid any ambiguity.

Section 12(2) is proposed to be amended by adding paragraphs (i) and (j) so as to enable reproduction and distribution of published works in an accessible format for the blind, visually impaired or print disabled persons. The proposed amendment aims at ensuring the reproduction or distribution is not considered to be an infringement of copyright. It is further intended to enable beneficiary persons to easily access and use published works.

A new section 12A is proposed to be added in order to introduce limitations for reproduction and distribution of accessible format copies with a view to control the reproduction and distribution of published works in accessible format and also to safeguard rights of copyright holders against any infringements.

A new section 12B is proposed to be added so as to provide for works in accessible format which may be permitted for export or importation into the United Republic. The objective of the amendment is to ensure that content of the works conforms with the morals and values of Tanzania.

Part IV of the Bill propose to amend the Criminal Procedure Act, (Cap. 20). The amendment proposes to add a new section 47A in order to authorise police officers to engage in undercover operations for the purpose of preventing the commission of the offence.

This Part also proposes amendments to section 91 for the purpose of preventing the re-arrest of an accused person who has been discharged following the decision by the Director of Public Prosecutions to enter *nolle prosequi* unless there is sufficient evidence. The proposed new section 131A intends to prevent the filling of charges for minor offences before the completion of investigation. The

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

purpose of these amendments is to reduce congestion in prisons and enhancing provisions related to Plea-bargaining processes. Sections 174, 265 and 285 that provides for court assessors are proposed to be amended or as the case may be, repealed in order to make the presence of assessors in proceedings instituted in the High Court optional.

Part V of the Bill proposes to amend the Economic and Organized Crimes Control Act, (Cap.200) whereby section 3 is amended by setting a pecuniary jurisdiction of not less than one billion shillings for offences to be tried by the Corruption and Economic Crimes Division of the High Court. Section 29 is proposed to be amended in order to confer power of granting bail to subordinate courts in offences whose value is not less than three hundred million. The proposed amendments intends to reduce backlog of cases.

Part VI of the Bill Proposes amendment to the National Prosecution Service Act, (Cap.430). The amendment to section 4 intends to provide for functions of the Deputy Director of Public Prosecutions to align it with the Instrument establishing the National Prosecution Service. In addition, section 27C is proposed to be amended in order to set mechanism for the election of chairman of District Criminal Justice Forum where the District Prosecuting Officer is absent.

Part VII of the Bill proposes to amend the National Sports Council of Tanzania Act (Cap. 49), whereby section 6A is proposed to be added for the purpose of establishing the Sports Development Fund. According to the proposed amendments, the objectives of establishing the Sports Development Fund is to facilitate and promote sports development by financing various sports activities, to enhance collection of funds and ensure accountability in the use of such funds, facilitate training to sportsmen and facilitate procurement, construction and maintenance of sports equipment and infrastructure. Further, it is proposed to empower the Minister to make regulations prescribing for matters relating to management and operations of the Fund.

Part VIII proposes to amend the Penal Code, (Cap.16) whereby various provisions of the Act are amended in order to increase the amount of fine that does not correspond the current economic trends in order to enhance deterrence against commission of the offence under the Act.

Part IX of the Bill proposes amendment of the Universal Communications Services Access Act, (Cap. 422), whereby sections 7, 9 and the Schedule are amended in order recognise the Manger as the Secretary to the Board and to remove the limitation of tenure of office and qualification of the Secretary to the Fund.

Part X of the Bill proposes to amend the Veterinary Act, (Cap. 319), whereas section 2 is amended so as to add the definition of various terms used in the Act in line with the proposed amendments. Section 10 is proposed to be amended in order to empower the Council to designate zones and appoint Assistant Registrars to perform functions of the Registrar in such zones. Sections 15 and 29 are amended in order to ensure that veterinarians, veterinary specialists

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

and paraprofessionals undergo internship training before being registered or enrolled to practice so as to enhance efficiency in the veterinary practice.

Section 16 is amended so as to widen the scope of reasons which may disqualify a person from registration by the Council. Section 21 relating to temporary registration is proposed to be amended with a view of restricting the practice of foreign veterinarians to perform specific functions only. The amendment aims at ensuring effective control of the practice of foreign veterinarians in the country. Section 38 is amended so as to ensure only professionals are employed and working as technical supporting staff in the veterinary practice facilities with a view of enhancing the quality of services offered. Section 40 is proposed to be amended so as to include the type of a facility among the particulars to be kept in the register.

It is further proposed to add a new section 50A so as to make provisions for general penalty. The amendment aims at ensuring that there is a penalty for each offence committed against the Act. Section 52 is amended in order to empower the Minister to make regulations to prescribe for operation of veterinary outlets and regulation of storage, distribution and dispensing of veterinary drugs. The Schedule is also amended in the composition of the Veterinary Council so as to enable a person who shall represent learning institutions to be appointed from any of the higher learning institutions offering veterinary medicine.

MADHUMUNI NA SABABU

Muswada huu unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Tisa zifuatazo; Sheria ya Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori, (Sura ya 209); Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki (Sura ya 218), Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, (Sura ya 20), Sheria ya Kuzuia Makosa ya Uhujumu Uchumi, (Sura ya 200), Sheria ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, (Sura ya 430), Sheria ya Baraza la Michezo la Taifa, (Sura ya 49), Sheria ya Kanuni za Adhabu, (Sura ya 16), Sheria ya Upatikanaji wa Huduma ya Mawasiliano kwa Wote, (Sura ya 422) na Sheria ya Veterinari, (Sura ya 319).

Muswada huu umegawanyika katika Sehemu Kumi.

Sehemu ya Kwanza ya Muswada inahusu masharti ya utangulizi na yanajumuisha jina la Muswada na namna ambavyo sheria zinazopendekezwa kufanyiwa marekebisho zimerekebishwa katika Sehemu husika ya Muswada.

Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori, (Sura ya 209). Kifungu cha 2 kinarekebishwa kwa kufuta baadhi ya tafsiri za misamiati na kuongeza tafsiri za misamiati mipya kwa lengo la kutoa ufafanuzi wa misamiati iliyotumika katika Sheria hiyo sambamba na marekebisho yanayopendekezwa. Aidha, inapendekezwa kufanya marekebisho ya jumla ili kufuta cheo cha “Principal” na

badala yake kutumia cheo cha "Rector". Lengo la marekebisho haya ni kuendana na viwango vilivyowekwa na NACTE. Marekebisho kama haya pia yanapendekezwa kufanyika katika vifungu vya 6 na 7 ili kufuta cheo cha "Deputy Principal" na badala yake kutumia cheo cha "Deputy Rector. Kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa lengo la kukiwezesha Chuo kutoa shahada na kupanua wIgo wa majukumu ya Chuo ili kujumuisha utoaji wa huduma za utafiti na ushauri elekezi kwenye masuala ya utalii na nyanja zinazohusiana nayo. Kifungu cha 4 kinapendekezwa kurekebishwa ili kumpa Waziri mamlaka ya kurekebisha Jedwali.

Kifungu kipya cha 5A kinapendekezwa kuongezwa ili kukiwezesha Chuo kuanzisha matawi, vitivo, idara na vitengo. Lengo la marekebisho haya ni kupanua huduma zinazotolewa na Chuo. Vilevile kifungu cha 6 kinarekebishwa ili kumtambua Rector kama afisa masuuli wa Chuo. Kifungu cha 7 kinarekebishwa kwa lengo la kuzingatia viwango na vigezo vilivyowekwa na NACTE katika kuajiri watumishi wa Chuo. Kifungu cha 12 kinarekebishwa kwa lengo la kutambua fedha zinazoweza kutengwa na Bunge kwa ajili ya Chuo na zile zinazotokana na uwekezaji uliofanywa na Chuo kama vyanzo vya mapato ya Chuo. Kifungu cha 15 kinarekebishwa kwa lengo la kuzingatia matakwa ya Sheria ya Fedha za Umma katika usimamizi, uwajibikaji na ukaguzi wa fedha za Chuo.

Kifungu cha 17 kinarekebishwa kwa lengo la kumpa Waziri mamlaka ya kutengeneza kanuni na kupanua wigo wa maeneo ambayo Bodi ya Usimamizi inaweza kuyatengenzea kanuni. Jedwali linapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kupunguza idadi ya wajumbe wa Bodi ya Usimamizi na kuhakikisha uwakilishi wa wadau muhimu katika sekta ya wanyamapori na utalii.

Sehemu ya Tatu ya Muswada huu inapendekeza kufanya marekebisho ya Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki, (Sura ya 218) kwa lengo la kutekeleza masharti mbalimbali ya mkataba wa Marrakesh "The Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visual Impared Or Otherwise Print Disabled, 2013" wenye lengo la kuwawezesha watu wasioona na wenye uono hafifu kuweza kupata machapisho mbalimbali katika muundo unaofikika.

Kifungu cha 3 kinarekebishwa ili kuweka tafsiri ya misamiati "accessible format copy" **"**authorized entity" na "beneficiary person" ili kuweka maana iliyokusudiwa kwa masharti mbali mbali yanayopendekezwa katika Muswada huu. Lengo ni kuondoa uwezekano wa misamiati hiyo kutafsiriwa vinginevyo wakati wa utekelezaji wa Sheria.

Kifungu 12 (2) kinapendekezwa kurekebishwa kwa kuongeza aya (i) na (j) ili kuruhusu uzalishaji na usambazaji wa kazi zilizochapishwa zenye hakimiliki katika namna inayofikika kwa watu wasioona "blind", wenye uono hafifu "visually impaired" na wasioweza kusoma maandishi "print disabled". Lengo la marekebisho yanayopendekezwa ni kuruhusu uchapishaji au usambazaji huo usichukuliwe kama ukyukwaji wa hakimiliki. vilevile kuwawezesha wanufaika "beneficiary person" kupata kazi hizo kwa urahisi na kuwasaidia katika matumizi yao.

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Kifungu kipya cha 12A kinapendekezwa kuongezwa kwa kuweka mipaka na vigezo vya uzalishaji na usambazaji wa kazi zilizoruhusiwa kwa lengo la kuweka utaratibu mzuri wa upatikanaji wa kazi hizo ili kuepeusha vitendo vya ukiukwaji wa hakimiliki. Lengo la marekebisho hayo ni kudhibiti uchapishaji holela wa kazi zinazotakiwa kutumika kwa wanufaika na kuendelea kulinda hakimiliki.

Kifungu kipya cha 12B Kinapendekezwa kuongezwa ili kubainisha aina ya kazi zitakazo ruhusiwa kuingizwa nchini au kusafirishwa nje ya nchi. Lengo la marekebisho hayo ni kudhibiti kazi kutoka nje zisikiuke mila, desturi na Utamaduni wa nchi.

Sehemu ya Nne ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, (Sura ya 20). Marekebisho yanapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 47A kwa lengo la kutoa mamlaka kwa polisi kufanya operesheni za kificho kwa madhumuni ya kuzuia utendaji wa makosa.

Sehemu hii ya Muswada pia inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu cha 91 kwa madhumuni ya kuzuia kukamatwa tena kwa mtuhumiwa aliyeachiwa kufuatia uamuzi wa Mkurugenzi wa Mashtaka kuondoa mashtaka kwa *nolle prosequi* kwa mujibu wa kifungu hicho cha 91, isipokuwa kama kuna ushahidi wa kutosha. Kifungu kipya cha 131A kinaongezwa ili kuweka masharti ya kutofungua mashtaka mpaka upelelezi utakapokamilika, isipokuwa kwa makosa makubwa. Madhumuni ya marekebisho haya ni kupunguza msongamano katika magereza na kuboresha masharti yanayohusiana na mchakato wa Makubaliano ya kukiri kosa. Vifungu vya 174, 265 na 285 vinavyoweka masharti ya kuwepo kwa wazee wa baraza kwenye mashauri katika Mahakama Kuu vinapendekezwa kurekebishwa au kufutwa kwa lengo la kufanya uwepo wa wazee wa baraza katika usikilizaji wa mashauri katika Mahakama Kuu kuwa suala la hiari.

Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Udhibiti wa Makosa ya Uhujumu Uchumi na uhalifu wa Kupangwa, (Sura ya 200), ambapo kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa kuweka kiwango kisichopungua shilingi bilioni moja kwa makosa ambayo Divisheni ya Mahakama Kuu ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi itakuwa na mamlaka ya kifedha kusikiliza. Kifungu cha 29 kinarekebishwa ili kuzipa uwezo mahakama za chini kutoa dhamana kwa makosa yenye thamani isiyopungua shilingi milioni mia tatu. Lengo la marekebisho haya ni kupunguza mlundikano wa mashauri.

Sehemu ya Sita inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Taifa ya Mashtaka, (Sura ya 430). Marekebisho katika kifungu cha 4 yanakusudia kuainisha majukumu ya Naibu Mkurugenzi wa Mashtaka ili kuendana na Hati ya uanzishwaji wa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka. Aidha, kifungu cha 27C kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuweka utaratibu wa uchaguzi wa Mwenyekiti wa Jukwaa la Haki Jinai la Wilaya pale ambapo Afisa Mwendesha Mashtaka Wilaya hayupo.

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Sehemu ya Saba ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Baraza la Michezo la Taifa (Sura ya 49), ambapo kifungu cha 6A kinapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kuanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Michezo. Kwa mujibu wa mapendekezo haya, Mfuko wa Maendeleo ya Michezo unaanzishwa kwa madhumuni ya kugharamia shughuli mbalimbali za michezo, kurahisisha ukusanyaji wa rasilimali fedha na uwajibikaji katika matumizi ya fedha hizo, kuwezesha mafunzo kwa wanamichezo na kugharamia ununuzi, ujenzi na ukarabati wa vifaa na miundombinu ya michezo. Aidha, inapendekezwa kumpa Waziri mamlaka ya kutungeneza kanuni zitazoainisha usimamizi na uendeshaji wa Mfuko.

Sehemu ya Nane inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16 ambapo masharti mbalimbali katika Sheria yanarekebishwa ili kuongeza kiwango cha adhabu ya faini inayoendana na hali ya uchumi uliopo kwa lengo la kuzuia utendaji wa makosa chini ya Sheria.

Sehemu ya Tisa ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Upatikanaji wa Huduma ya Mawasiliano kwa Wote, (Sura ya 422), ambapo vifungu vya 7, 9 na Jedwali vinarekebishwa ili kumtambua Meneja kama Katibu wa Bodi na kuondoa masharti ya ukomo wa muda na sifa za Katibu wa Mfuko.

Sehemu ya Kumi ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Veterinari, (Sura ya 319), ambapo kifungu cha 2 kinarekebishwa kwa lengo la kuongeza tafsiri ya misamiati mbalimbali itakayotumika ndani ya Sheria sambamba na marekebisho yanayopendekezwa pamoja na tafsiri za baadhi ya misamiati iliyopo kwenye Sheria ambayo haikuwa imetafsiriwa.

Kifungu cha 10 kinarekebishwa kwa lengo la kuliwezesha Baraza kuanzisha kanda na kuteua Wasajili Wasaidizi wataotekeleza majukumu ya Msajili katika kanda hizo. Vifungu vya 15 na 29 vinarekebishwa ili kuongeza wajibu wa kupata mafunzo ya utarajali (internship training) kwa watu wanaokusudia kusajiliwa kama wataalam wa afya ya wanyama kwa lengo la kukuza ufanisi.

Kifungu cha 16 kinarekebishwa ili kupanua wigo wa sababu zinazoweza kumfanya mtu kukosa sifa za kusajiliwa na Baraza. Kifungu cha 21 kinachohusu usajili wa muda kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuwawezesha madaktari wa wanyama kutoka nchi nyingine kufanya kazi mahsusi pekee. Lengo ni kuhakikisha usimamizi madhubuti wa huduma zinazotolewa na madaktari wageni nchini. Kifungu cha 38 kinarekebishwa kwa lengo la kuhakikisha kwamba wanaofanya kazi katika vituo vya huduma za veterinari ni wataalamu wenye sifa katika taaluma husika. Kifungu cha 40 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kujumuisha maelezo kuhusu aina ya kituo kuwa miongoni mwa maelezo yanayopaswa kuhifadhiwa kwenye rejesta.

Aidha, inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha 50A ili kujumuisha katika Sheria masharti kuhusu adhabu ya jumla. Lengo la marekebisho yanayyopendekezwa ni kuhakikisha kuwa adhabu inawekwa kwa kila kosa lililotendwa kinyume cha Sheria. Kifungu cha 52 kinarekebishwa ili kumuwezesha

NAKALA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Waziri kutengeneza kanuni zitakazoainisha taratibu za uendeshaji wa maduka ya dawa za mifugo na usimamizi wa utunzaji, ugawaji na utoaji wa dawa za mifugo. Vilevile, Jedwali linapendekezwa kurekebishwa katika muundo wa Baraza la Veterinari ili kuwezesha mwakilishi wa taasisi za elimu kuteuliwa kutoka taasisi yoyote ya elimu ya juu inayotoa mafunzo ya afya ya wanyama.

Dodoma,
19 Oktoba, 2021

ELIEZER M. FELESHI
Mwanasheria Mkuu wa Serikali

SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY THE HON. JUDGE DR. ELIEZER M. FELESHI, THE ATTORNEY GENERAL AT THE SECOND READING OF A BILL ENTITLED "THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO. 7) ACT, 2021"

(Made under S.O. 99(10))

A Bill entitled "The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Act, 2021" is amended as follows:

A: In Clause 19, by deleting the reference to "section 12(2)" and substituting for it the reference to "section 12(1)".

B: In Clause 23, by deleting the words "criminal matter" appearing in the proposed subsection (3) and substituting for them the words "criminal nature".

C: By deleting Clause 24.

D: In Clause 25, by deleting the phrase "hearing of the case shall proceed immediately upon the re-arrest of the accused person subject to section 131A" appearing in the proposed subsection (3) and substituting for it the phrase "the hearing proceedings shall commence on his first appearance before the court".

E: By adding immediately after Clause 25 the following:

"Amendment of section 98

25. The principal Act is amended in section 98 by adding the words "provided that such arrest shall abide to the terms stipulated under section 131A of this Act" immediately after the word "facts" appearing at the end of paragraph (a).".

F: In Clause 30 by-

(a) deleting the word "seat" appearing in the proposed subsection (1) and substituting for it the word "sit"; and

(b) adding immediately after the proposed subsection (2) the following:

"(3) The Chief Justice may make rules prescribing the procedure in matters involving *amicus curiae*.".

G: In Clause 31, by adding the words "and their selection" immediately after the word "assessors" appearing in the proposed subsection (2)(a).

H: In Clause 32, by deleting the reference to "section 299(1)" and substituting for it the reference to "section 299".

I: In Clause 33, by deleting the word "rule" whenever it appears in the proposed new section 395 and substituting for it the word "regulations".

J: By deleting Clause 52 and substituting for it the following:

"Amendment of section 138

52. The principal Act is amended in section 138C(1) by deleting the word "male" appearing in paragraph (d).".

K: By deleting Clause 63.

L: By renumbering Clauses 64 to 83 as Clauses 63 to 82 respectively.

Dodoma, **EMF**
....., 2022 *AG*

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tutaendelea na utaratibu wetu. Nimuite sasa Mwenyekiti wa Kamati yetu ya Bunge ya Kudumu ya Katiba na Sheria Mheshimiwa Najma Murtaza Giga. *(Makofi)*

MHE. NAJMA MURTAZA GIGA – MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwanza kabisa naomba nitumie fursa hii kwa niaba ya Kamati ya Katiba na Sheria kukupongeza kwa dhati kabisa, kwa kupata nafasi hii ya Uspika kwa asilimia 100 ya kukubaliwa na Wabunge wote. Naamini Mwenyezi Mungu atakusimamia katika majukumu yako na sisi tunakuombea dua. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 69(5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) ya Mwaka, 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Act. 2021)*. Kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 93 ya Kanuni za Kudumu za Bunge Muswada huo ulisomwa Bungeni kwa mara ya Kwanza katika Mkutano wa Tano wa Bunge la Kumi na Mbili.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 97(1) ikisomwa pamoja na Kanuni ya 136(14) na Kifungu cha 7(1)(b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge uliuleta Muswada huu, kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria ili ufanyiwe uchambuzi na kujadiliwa mapema iwezekanavyo.

Mheshimiwa Spika, naomba kulijulisha Bunge lako Tukufu kwamba Kamati iliuchambua na kuujadili Muswada, kwa kuzingatia Katiba na Sheria Mbalimbali pamoja na Kanuni za Kudumu za Bunge. Kwa kuzingatia Kanuni ya 97(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilifanya Mkutano wa kusikiliza maoni ya wadau *(public hearing)* tarehe 4 Februari, 2022 ili kupokea maoni yao kuhusu Muswada huu. Aidha, Kamati ilipokea maoni kwa njia ya mtandao kutoka kwa wadau na makundi mbalimbali ya wadau ambao

hawakuweza kufika mbele ya Kamati kuwasilisha maoni yao. Nawashukuru wadau wote waliotoa maoni yao, ili kuboresha Muswada huu na nichukue fursa hii kuwatambua kama ifutavyo: -

Mheshimiwa Spika, *The Tanganyika Law Society*, Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu, Jumuiya ya Kikristo Tanzania, Taasisi ya TWAWEZA, Wanafunzi wa Sheria kutoka Vyuo Vikuu mbalimbali pamoja na watu binafsi kutoka maeneo mbalimbali nchini.

Mheshimiwa Spika, baada ya hatua hiyo Wajumbe wa Kamati walipata fursa nyingine kujadili maudhui ya Muswada kwa kuzingatia, maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali na kwa kuzingatia maoni ya wadau. Mnamo tarehe 5 Februari, 2022, Kamati ilikutana tena na Mwanasheria Mkuu wa Serikali, ambaye alijibu hoja mbalimbali zilizoibuliwa na Wajumbe wa Kamati kuhusu Ibara mbalimbali za Muswada.

Mheshimiwa Spika, baada ya hatua hiyo na kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 98(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, nakujulisha rasmi kwamba Kamati imekamilisha uchambuzi wa Muswada ili ujadiliwe Bungeni. Sasa naomba nitoe maelezo kuhusu uchambuzi wa Muswada. Kamati iliujadili Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) ya Mwaka, 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Act. 2021)* ukiwa umegawanyika katika Sehemu Kumi na unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Tisa, ambapo Sehemu ya Kwanza ya Muswada inahusu masharti ya utangulizi na inajumuisha Ibara ya 1 inayohusu jina fupi na Ibara ya 2 inayoeleza marekebisho yanayofanywa katika Sheria Mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, zifuatazo ni Sheria zinazofanyiwa marekebisho na maudhui yake:-

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza marekebisho ya Sheria ya Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori, Sura ya 209 *(The*

College of Wildlife Management Act. Cap. 209). Marekebisho hayo yanafafanuliwa katika Ibara ya 3 hadi Ibara ya 17 ya Muswada. Kwa mfano Ibara ya 5 inapendekeza kufuta neno *Principal* popote lilipotumika, katika Sheria hiyo na badala yake kuandika neno *Rector*. Lengo ni kuwezesha utekelezaji wa matakwa ya viwango vilivyowekwa na Baraza la Taifa la Elimu la Ufundi *(NACTE)* jambo ambalo limeungwa mkono na Kamati.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa pia kuhusu Sehemu ya Tatu ya Muswada inayohusu marekebisho ya Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki, Sura ya 218 *(The Copyright and Neighbouring Rights Act. Cap. 218)*. Marekebisho yanayopendekezwa katika sehemu hii yanafafanuliwa katika Ibara ya 18, 19 na 20. Mfano wa marekebisho ni Ibara ya 20 inayopendekeza kuongeza Kifungu kipya cha 12A na 12B katika Sheria hii, ili kubainisha aina ya kazi zitakazoruhusiwa kuingizwa nchini. Aidha, marekebisho yanalenga kudhibiti kazi kutoka nje zisikiuke mila, desturi na utamaduni wa nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 25 katika sehemu hii inapendekeza kuingiza fasili mpya ya 3 katika kifungu cha 91 cha Sheria. Lengo ni kuzuia kukamatwa tena kwa mtuhumiwa anayeachiwa kufuatia uamuzi wa Mkurugenzi wa Mashtaka na kuondoa mashtaka kwa njia ya *Nolle Prosequi*.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 26 inapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 131A cha Sheria hiyo, kwa lengo la kuweka masharti ya kutofungua mashtaka mpaka upelelezi utakapokamilika isipokuwa kwa makosa makubwa. Marekebisho hayo yataweza kupunguza msongamano katika magereza na kuboresha masharti yanayohusiana na mchakato wa makubaliano ya kukiri kosa *(Plea Agreement)*.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada inahusu marekebisho ya Sheria ya Udhibiti wa Makosa ya Uhujumu Uchumi na Uhalifu wa Kupangwa, Sura ya 200 *(The Economic and Organized Crimes Control Act, Cap. 200)*. Ibara ya 35 inapendekeza kufutwa maneno *ten million*

shillings yaliyopo katika kifungu cha 29(4)(a) cha Sheria na badala yake kuingiza maneno, *three hundred million shillings* ambapo lengo ni kuzipa uwezo mahakama za chini kutoa dhamana kwa makosa yenye thamani chini ya shilingi milioni 300.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Sita ya Muswada inahusu marekebisho ya Sheria ya Ofisi ya Mashtaka *(The National Prosecutions Service Act, Cap. 430)*. Ibara ya 37 katika sehemu hii ya Muswada inapendekeza kurekebisha kifungu cha 5 cha Sheria kwa kufuta na kuandika upya fasili ya pili ya kifungu hicho, kwa lengo la kuainisha majukumu ya Naibu Mkurugenzi wa Mashtaka, ili kuendana na Hatiidhini ya uanzishwaji wa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka.

Aidha, Ibara hiyo inampa Mkurugenzi wa Mashtaka mamlaka ya kuanzisha Kanda au Ofisi kwa kadri itakavyoona inafaa. Lengo ni kuongeza ufanisi wa utekelezaji wa majukumu ya ofisi ya Taifa ya Mashtaka.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Saba ya Muswada inahusu marekebisho ya Sheria ya Baraza la Michezo la Taifa, Sura ya 49 *(The National Sports Council of Tanzania Act, Cap. 249)*. Sehemu hii inahusu Ibara ya 39 na 40; Ibara ya 40 inapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 6A katika Sheria hiyo kinachoanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Michezo. Lengo la marekebisho ni kuongeza uwezo wa kugharamia shughuli mbalimbali za michezo na kurahisisha ukusanyaji wa rasilimali fedha na kuongeza uwazi na uwajibikaji katika matumizi ya fedha hizo.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Nane ya Muswada inahusu marekebisho ya Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16 *(The Penal Code Cap. 16)*. Sehemu hii inahusu Ibara ya 41 na 67 pamoja na mambo mengine katika sehemu hii Ibara ya 49 ya Muswada, inafanya marekebisho katika kifungu cha 62 cha Sheria ili kuongeza adhabu ya kifungo kutoka miaka saba (7) hadi 14, kwa kosa la utoaji wa mafunzo ya matumizi ya silaha na mbinu za kijeshi *(Unlawful Dealing)*.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tisa ya Muswada inahusu marekebisho ya Sheria ya Upatikanaji wa Huduma ya Mawasiliano kwa wote Sura ya 422 *(The Universal Communication Services Access) Act, Cap. 422)].* Sehemu hii inahusu Ibara ya 68 hadi ya Ibara ya 71.

Mheshimiwa Spika, marekebisho yanayopendekezwa kufanyika kupitia Ibara ya 69 hadi 71 za Muswada yanalenga kumtambua Meneja wa Mufuko kuwa Katibu wa Bodi na kuondoa masharti ya ukomo wa muda wa sifa za Katibu wa Bodi.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kumi ya Muswada inahusu marekebisho ya Sheria ya *Veterinary* Sura ya 319 *(The Veterinary Act, Cap 319)*. Sehemu hii inahusu Ibara ya 72 hadi 83. Marekebisho yanayopendekezwa kufanyika kupitia Ibara ya 73 hadi 83 za Muswada yanalenga masuala mbalimbali ikiwa ni pamoja na kurekebisha masharti ya Kifungu cha 10 cha Sheria kwa kuweka masharti yanayoliwezesha Baraza la *Veterinary* kuanzisha Kanda au kuteua Wasajili Wasaidizi watakaotekeleza majukumu ya Msajili katika Kanda hizo kama ambavyo Ibara ya 74 ya Muswada inavyoeleza.

Mheshimiwa Spika, yafuatayo ni maoni na ushari wa Kamati: -

Mheshimiwa Spika, kwa sehemu kubwa Kamati imekubaliana na mapendekezo ya Muswada yaliyowasilishwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali isipokuwa kwa baadhi ya maeneo ambayo Wajumbe wa Kamati walitoa maoni, mapendekezo na kufanya marekebisho ya msingi ili kuboresha Muswada huu kama inavyofafanuliwa katika aya zinazofuata.

Mheshimiwa Spika, kwanza, marekebisho ya Kifungu cha Nne cha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai Sura ya 20. Katika Ibara ya 23 ya Muswada Serikali inapendekeza kuongeza kifungu kidogo cha (3) katika sheria hiyo ili kuweka masharti mapya. Masharti haya yanaanzisha utaratibu utakaofuatwa katika mashauri ya jinai ambapo iwapo shauri

lina sura ya kiutawala au kimadai, nafuu zote za kiutawala na kimadai zitatumika kwanza kabla ya utaratibu wa jinai kuchukua mkondo wake.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza hatua hii ya Serikali kwa sababu itachangia katika kupunguza mlundikano wa kesi za jinai Mahakamani kwa kuondoa kesi zinazoweza kushughulikiwa kwa utaratibu mwingine kutofunguliwa Mahakamani. Hata hivyo, Kamati inashauri kwamba elimu itolewe kwa vyombo vyote vinavyohusika na haki jinai ili kuimarisha utekelezaji wa masharti yanayopendekezwa.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Pili ni marekebisho ya Kifungu cha 91 cha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai Sura ya 20. Katika Ibara ya 25 ya Muswada, Serikali inapendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu hiki kwa kuongeza fasili mpya ya (3). Fasili hii inaweka masharti mapya ambayo yanazuia kukamatwa tena kwa mtuhumiwa aliyeachiwa kufuatia uamuzi wa Mkurugenzi wa Mashtaka kuondoa nia ya kuendelea na mashtaka *(Nolle Prosequi)* iwapo hakuna ushahidi unaotosha.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kuleta mabadiliko haya ya kihistoria kwa sababu yana mchango katika kuboresha mfumo wa uendeshaji wa mashauri ya Jinai *(Reform of the Criminal Justice)*. Aidha, marekebisho haya ya Sheria yanaweza kuchangia kurejesha amani ya watuhumiwa wa Mhimili wa Mahakama kwa kuwa hapo awali mtuhumiwa alikuwa haelewi inakuwaje Mahakama inamwachia huru na baadaye kukamatwa tena kwa kosa hilo hilo?

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, Kamati ina maoni kwamba iwapo mtuhumiwa ataachiwa kwa *Nolle Prosequi,* atakapokamatwa tena kwa kosa lile lile anapofikishwa Mahakamani kesi ianze kusikilizwa *(on the first appearance before the Court).*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatu ni marekebisho ya Kifungu cha 297 cha Sheria ya Kanuni za Adhabu Sura ya 16.

Katika Ibara ya 93 ya Muswada, Serikali inapendekeza kurekebisha Kifungu cha 297 cha Sheria kinachohusu kuvunja jengo kwa nia ya kutenda kosa *(entering dwelling house with intend to commit offence)*. Serikali inapendekeza kupunguza adhabu ya kifungu kutoka miaka 14 iliyopo sasa ya sheria na kuweka miaka Saba.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia aina ya uzito wa baadhi ya makosa yanayoweza kutendeka nchini chini ya kifungu hiki, Kamati imeshauri kwamba adhabu iliyopo sasa katika sheria ibaki kama ilivyo bila kupunguza idadi ya miaka katika kifungo. Msingi wa ushauri huu unatokana na ukweli kwamba lengo kuu la Kanuni za adhabu ni kuzuia uhalifu kutokea kwa aina ya makosa yanayoweza kutendeka katika kifungu hiki adhabu ikiwa ndogo uhalifu unaweza kuongezeka.

Mheshimiwa Spika, naomba nihitimishe tena kwa mara nyingine kukupongeza kwa kuanza kazi vizuri sana za Uspika na katika kulisimamia Bunge. Pia napenda kuchukua fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwa Wajumbe wa Kamati kwa kujadili na kuchambua Muswada huu ili kuboresha maudhui yaliyomo katika marekebisho yanayopendekezwa. Kwa umuhimu wa mchango wao, naomba majina yao yaingie kwenye *Hansard* kama ambavyo yapo kwenye taarifa zetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba pia nimshukuru Mwanasheria Mkuu wa Serikali Mheshimiwa Eliezer Mbuki Feleshi - Mbunge, Waziri wa Katiba na Sheria Mheshimiwa George Boniphace Simbachawene, Mbunge na Mwandishi Mkuu wa Sheria wa Serikali, Ndugu Oneres Njole pamoja na Watendaji wote wa Serikali kwa ushirikiano wao wa dhati katika kufanyia kazi maoni na mapendekezo ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya uongozi thabiti wa Katibu wa Bunge Ndugu Nenelwa Mwihambi *ndc*, kwa uratibu wa Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii. Vilevile namshukuru Mkurugenzi wa Kamati za Bunge, Ndugu Athuman Hussein *ndc*, akisaidiwa

na Mkurugenzi Msaidizi Ndugu Gerald Magili kwa kusimamia utendaji wa Kamati mbalimbali za Bunge ikiwemo Kamati ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, mwisho, lakini siyo kwa umuhimu naishukuru Sekretarieti ya Kamati ya Katiba na Sheria, imehusika na uratibu wa shughuli zote za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii wakiwemo Ndugu Yona Kirumbi, Ndugu Elihaika Mtui, Ndugu Mossy Lukuvi, Ndugu Thomas Shawa, Ndugu Elizabeth Malogo pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndugu Yohana Mwakibibi.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, Kamati inalishauri Bunge lako Tukufu kuujadili, kuukubali na kuupitisha Muswada huu pamoja na jedwali la marekebisho kama lilivyowasilishwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na ninaunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati yetu ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kwa wasilisho hilo kwa niaba ya wanakamati wote. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, kwa utaratibu wetu, ninayo majina hapa ya Wabunge ambao wameomba kuchangia kwenye hoja hii ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Tutaanza na Dkt. Joseph Mhagama, atafuatiwa na Mheshimiwa Edward Olelekaita na Mheshimiwa Noah Ole Saputu, ajiandae. *(Makofi)*

MHE. JOSEPH K. MHAGAMA: Mheshimiwa Spika, kwanza naomba niungane na Waheshimiwa Wabunge wote kukupongeza wewe kwa kuchaguliwa kuwa Spika wa Bunge letu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Nakupongeza sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa *nature* na Muswada huu, nitaomba niwe *specific* kwenye mchango wangu na nitajikita moja kwa moja kwenye Sehemu ya Nne ya Muswada

unaopendekezwa. Sehemu ya Nne ya Muswada huu inafanya marekebisho ya Kifungu cha 91 cha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai ambapo madhumuni ni kuzuia kukamatwa tena kwa mtuhumiwa ambaye ameachiwa huru kwa utaratibu wa *nolle prosequi*.

Mheshimiwa Spika, ili kuelewa vizuri haya mapendekezo ya Serikali, naomba nisome kifungu hicho cha 91 nikinukuu kwa sehemu. Kifungu cha 91 cha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, Kifungu Kidogo cha Kwanza kinasema: *"Katika kesi yoyote ya jinai na katika hatua yoyote ile, kabla ya hukumu au uamuzi, kama itakavyokuwa Mkurugenzi wa Mashtaka anaweza kuweka nolle prosequi, aidha, kwa kueleza Mahakama au kwa kuiambia Mahakama kuhusika kwa maandishi kwa niaba ya Jamhuri kuwa Mwenendo hautaendelea..."*

Mheshimiwa Spika, ni ibara ndefu kidogo, lakini nitaenda kwenye hitimisho la Ibara hiyo ambapo anasema: *"...lakini kuachiwa huko kwa Mtuhumiwa hakutachukuliwa kama kizuizi kwa mashtaka mengine ya baadaye dhidi yake na kwa kutumia maelekezo hayo hayo."*

Mheshimiwa Spika, *practice* imekuwaje? Kumekuwa na *practice* ambayo moja inaleta mzigo kwa Serikali, lakini pili, inaleta upendeleo. Katika mienendo ya kesi za namna hiyo, katika kutekeleza hicho kifungu cha 91 wapo watuhumiwa walioachiwa kwa utaratibu huo wa *nolle prosequi,* lakini utekelezaji wake siyo tu umeongeza mlundikano wa mahabusu Magerezani, lakini pia imeuletea mzigo mkubwa sana Serikali. Wengi wanaachiwa kwa utaratibu huu, lakini akishatoka tu getini, anakamatwa na anashtakiwa upya. Anaachiwa kwa utaratibu huu, anakamatwa anawekwa tena mahabusu. Kwa hiyo, utaratibu huu ni kama haujatusaidia kutatua tatizo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pia utekelezaji wa kifungu hiki cha 91, pamoja na kuwanufaisha Watanzania kwa baadhi, lakini wengi walionufaika ni watu wenye hadhi ya juu. Masikini wengi; watuhumiwa wengi ambao uchumi wao ni wa chini

na hali yao ni ya chini, hawajanufaika vizuri na utaratibu huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mapendekezo haya ya Serikali ambayo ningependa niyanukuu, yapo kwenye Ibara ya 25 ya Muswada na Fasili mpya ya (3). Naomba niyasome kama yalivyoandikwa:

"Where the accused is discharged under subsection one, he shall not be rearrested and charged on the same facts unless there is sufficient evidence and that the hearing of the case shall proceed immediately upon the rearrest of the accused person subject to section 131(a)."

Mheshimiwa Spika, ni kwa mara ya kwanza katika kipindi hiki kifupi cha Awamu ya Sita Serikali inaleta marekebisho ya Sheria ambayo ni *very inclusive*. Marekebisho haya yanaenda kuwafuta machozi Watanzania wengi; mamia kwa maelfu ambao wamewekwa Magerezani kwa muda mrefu, wameshitakiwa bila vielelezo na bila ushahidi. Kifungu hiki cha 131 (a) kinataka tusipeleke, tusikamate au kuwaweka watu vizuizini kabla hatujakamilisha ushahidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vyombo vinavyohusika na ushahidi, vikamilishe Ushahidi. Mtu anapokamatwa, *day two* apandishwe kizimbani, ushahidi upelekwe, kesi iendeshwe na apewe haki yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo hili ni la kipekee na ninawaomba Waheshimiwa Wabunge tuunge mkono Muswada huu kwa sababu unakwenda kutatua tatizo kubwa, siyo tu la mlundikano wa mahabusu magerezani au siyo tu gharama kubwa za uendeshaji wa Magereza yetu lakini unaenda kutoa haki kwa Watanzania wanyonge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naliomba tena Bunge lako kuunga mkono Muswada huu kwa maslahi mapana ya Watanzania hasa wanyonge.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana, naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Edward Olelekaita, atafuatiwa na Mheshimiwa Noah Ole Saputu na Mheshimiwa Salome Wycliffe Makamba, ajiandae.

MHE. EDWARD O. KISAU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa nafasi hii. Nami niungane na waliokupongeza kwa kura nyingi sana za kishindo. Hiyo ni ishara ya kutosha kabisa kwamba Bunge lina imani nawe, nami nafarijika kwa sababu ni Mwalimu wangu. Nakushukuru sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Muswada wa Marekebisho wa Sheria Mbalimbali (Na. 7) wa Mwaka 2021, *(The written Laws Miscellaneous Amendments (No. 7), 2021);* kwa kweli kama kuna wakati tunawapokea wadau wanaotoa maoni yao wakishangilia mapendekezo yanayoletwa na sheria ni wakati tunapokea wadau wakitoa maoni kwenye sheria hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nampongeza sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa Jaji Dkt. Feleshi, ni mtu mwenye *experience* ya kuwa *DPP*, amekuwa kwenye *bench* na sasa ni Mwanasheria Mkuu wa Serikali na ni Mbunge, *what an experience!* Kwa kweli sisi Wajumbe wa Kamati tulinufaika sana. Kwa hiyo, nampongeza sana na tuna imani kubwa sana naye. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nampongeza Waziri wa Sheria, *CPD* na Watalaam wote. Kamati yetu ilinufaika sana wakati wa mjadala wa sheria hii. Kati ya mapendekezo yanayoletwa sheria hii, ni Ibara ya 22 inayoongeza Kifungu kinachozungumzia Sheria ya Mashtaka Kifungu Kidogo cha (2) kuleta kitu kinachoitwa *amicus curiae.*

Mheshimiwa Spika, *amicus curiae, friend of the court* ni *practice* nzuri sana. Kwa hiyo, kuletwa kwa mara ya kwanza sasa kwa Mahakama zetu kuanza kutumika kwenye kesi hizi za Jinai, kwa kweli ni *progress* kubwa sana ya sheria. *Amicus*

curiae imekuwa inatumika wakati wa kesi hizi za Kikatiba zaidi, lakini sasa kuleta pia kwenye kesi za Jinai inaongeza ufanisi mkubwa zaidi. Kwa hiyo, ni *innovation* kubwa sana, nawapongeza sana.

Mheshimiwa Spika, kama alivyosema mzungumzaji aliyepita, kuna kitu kinaitwa *nolle prosequi* ambayo kwa kweli imewatesa Watanzania kwa muda mrefu sana. Mtanzania anakaa miaka saba, nane halafu anaachiwa halafu anakamatwa baada ya dakika mbili, halafu kesi inaanza upya, *regardless* miaka ambayo amekaa Mahakamani. Mapendekezo haya yanayoletwa na kifungu kidogo cha (3) itaweka *break* kidogo sasa ili madaraka haya yasitumike vibaya. Kwa hiyo, hii ni *innovation* kubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kama alivyokuwa anasema Mheshimiwa Rais wetu hapendi sana kesi zilizopo Mahakamani ambazo hazina ushahidi wa kutosha ziendelee kutesa Watanzania. Kwa hiyo, kwa kweli *this is excellent! (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, najua madaraka ya *DPP* yanakuwa *regulated* na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, *article* 59(b). Sheria msingi wake ilikuwa lazima iwe kwa nia njema ya kutenda haki, lakini nyingine ni kuzia matumizi mabaya ya taratibu za utoaji haki, nyingine kubwa zaidi ni maslahi ya Umma. Kwa hiyo, yote yakiwa *exercised* kifungu hiki kitaleta mapinduzi makubwa sana kwenye *criminal justice system*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna kifungu cha 131 (a) cha kukataa kesi zifunguliwe wakati upelelezi haujakamilika. Imekuwa ni wimbo kwa *prosecution.* Kila wakati wanaleta kesi halafu wanaimba kusema upelelezi bado haujakamilika na Mahakama inafungwa na wale wengine wanafungwa, hawawezi hata ku-*control proceedings*. Kwa Kifungu hiki sasa, kitalazimisha Ofisi ya Mwendesha Mashtaka na wale wapelelezi kufanya upelelezi, ndipo wafungue kesi Mahakamani. Kwa hiyo, kwa kweli *it is brilliant innovation*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ni Sheria ya *Economic and Organized Crimes Control Act* ambapo zamani ama kabla ya sheria ilivyo sasa na Mawakili wengi wanafahamu; mfano, kesi thamani yake ni shilingi milioni kumi au zaidi ya milioni kumi kidogo. Ili huyo mtu apate dhamana, unakwenda Mahakama Kuu kupeleka maombi madogo kwa ajili ya dhamana kwa sababu Mahakama za chini hazina mamlaka.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, hii ya kuongeza sasa thamani iwe ni shilingi 3,000,000/= kwa Mahakama za chini, itasaidia sana watu wasisumbuke. Kesi zikifunguliwa kwenye Mahakama za chini, chini ya shilingi milioni 300, generally ni 80% ya kesi zinazokwenda kwenye Mahakama zetu hizi. Kwa hiyo, dhamana zitakuwa zinatoka ili kuondokana na msongamano mkubwa wa kesi za Mahakamani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna Kifungu cha 39, Ibara ya 39 na 40 ambayo inapendekeza kuongeza kifungu kidogo cha (6) na hii ni habari ya michezo, kwa Sheria hii inayoitwa *The National Sports Council of Tanzania Act.* Tunakumbuka Bunge hili lilipitisha *The Finance Act* na kusema *5%* ya *sports betting* iende kwenye Mfuko wa Michezo, lakini isingewezekana sasa bila mabadiliko haya. Kwa sababu, mabadiliko haya yanaanzisha huo Mfuko sasa, ili pesa hizo ziende na kwa kweli, tufanye mapinduzi kwenye sekta ya michezo. Hii itawezesha hata tununue zile *Video Assistant Referees,* itaondoa malalamiko mengi sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kesi ya jana tu ya Mbeya Kwanza, yale mabao mawili yale huku linakataliwa, haya yote yatakuwa *solved* kama tungekuwa na *Video Assistant Referee.* Itaondoa hizi mbeleko za kubebwabebwa. Kwa hivyo, hii kwa kweli itafanya tasnia ya michezo tuipende sana na tuendelee kushangilia bila *pressure;* bao mbili za jana zilikuwa zina changamoto kubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema haya, naomba niwaombe Bunge liunge mkono. Kwa kweli, mapendekezo haya yataleta *reform* kubwa sana.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Haya mambo ya mpira huwa inabidi yatafutiwe muda maalum, kwa sababu atasimama hapa shabiki wa timu nyingine atasema watu walipigwa vikumbo na waliachwa tu, watu wamekanyagwa na wameachwa tu, kwa hiyo, Wabunge na sisi huwa tunachukua pande zetu kadiri inavyoonekana mpira umechezwa; kwa hiyo, kuna wabebwa na mbeleko sijui wengine wanabebwa na nini, lakini nadhani hayo yanahitaji mahali maalum, mahususi, ili yasituchanganye humu ndani kwa sababu humu ndani timu ziko nyingi kweli itakuwa kidogo shida. *(Kicheko)*

Nilikuwa nimeshamwita Mheshimiwa Noah Lemburis Saputu. Na Ole ipo au haipo, hapa imeongezwa?

MHE. NOAH L. S. MOLLEL: Mheshimiwa Spika, Ole-Saputu ni sawa.

SPIKA: Haya, Mheshimiwa Noah Lemburusi Olesaputu, atafuatiwa na Mheshimiwa Salome Makamba na Mheshimiwa Joseph Thadayo ajiandae.

MHE. NOAH L. S. MOLLEL: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi hii ya kuchangia Muswada huu ulioko mbele ya Bunge lako Tukufu. Nikupongeze pia wewe kwa jinsi ambavyo umechaguliwa kwa kura nyingi kuwa Spika wa Bunge letu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa Muswada huu ambao umewasilishwa na Serikali kwenye Bunge lako Tukufu ni Muswada ambao kwa kweli, kwa maeneo kadhaa, kama wenzangu walivyochangia, unaleta matumaini makubwa na hasa kwa Watanzania ambao wamekuwa wakiteseka sana katika kipindi wanapoachiwa. Kama tunavyojua kwamba, msingi wa Bunge hili linaongozwa na Katiba na ndio maana Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imeamua kuleta marekebisho ya sheria mbalimbali katika Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, nitajikita sana katika eneo hili la kuachiwa kwa washtakiwa mbele ya Mahakama pale ambapo *DPP* ameweka *nolle prosequi* kwamba, hana nia ya kuendelea tena na kesi iliyoko mbele ya Mahakama. Eneo hili limekuwa na changamoto kubwa sana pale ambapo washtakiwa wanaachiwa kwa *nolle prosequi.* Kumekuwepo na mtafaruku mkubwa mahakamani pale ambapo mshtakiwa anaachiwa na anapotoka mlangoni anashikwa tena shati, kaptula, inakuwa kama mahakamani ni huzuni.

Mheshimiwa Spika, hapa Mahakama wakati ule ilikuwa inakosa pia heshima mbele ya macho ya Watanzania kwa sababu, ya mshtakiwa kuachiwa muda huohuo na kukamatwa muda huohuo. Mshtakiwa wakati mwingine anatamani kubaki pale mbele ya Hakimu au Jaji, ili asitoke nje kwa sababu, akitoka nje atakamatwa tena na kurudishwa rumande, lakini sasa Mheshimiwa Spika utaona jinsi gani ambavyo Serikali kwa kweli, tunaipongeza sana kwa sababu imekuja na tiba ya kuwasaidia Watanzania hasa wanyonge ambao wamekuwa wakiteseka.

Mheshimiwa Spika, msingi wa marekebisho haya inatokana na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Ibara ya 59(b) ambayo inaelezea kuwepo kwa Ofisi ya *DPP,* lakini pia msingi mkubwa ni katika Ibara ya 59B(5) ambayo inaelezea kwamba, mamlaka ya *DPP.* Mkurugenzi wa Mashtaka atatekeleza mamlaka yake kama ilivyoelezwa katika sheria yote iliyotungwa na au itakayotungwa na Bunge. Kwa hiyo, utaona kwamba, kama *DPP* atatekeleza mamlaka yake kwa mujibu wa sheria hii iliyowekwa basi, ina maana kwamba, Watanzania walio wengi watapata haki zao.

Mheshimiwa Spika, kwa msingi huo ukiangalia katika sheria za wenzetu, kama Kenya, kwenye Katiba yao wameweka katika Ibara ya 157(8), wameweka kwamba *DPP* hataweka *nolle prosequi* bila kutoa sababu za kufanya hivyo, kwamba kwa nini anaacha shauri hilo, utaona jinsi gani wenzetu ambavyo wameenda mbali zaidi. Kwa hiyo na sisi kwa sheria hii inatusaidia kuonesha kwamba, tunaingia katika

hizi nchi za *Commonwealth,* kwa maana ya nchi zilizotawaliwa na Mwingereza, tuwe katika msingi ambao ni wa utawala bora na kuhakikisha kwamba, wananchi wetu wanakuwa na furaha wanapokuwa mahakamani kwamba, haki itatendeka.

Mheshimiwa Spika, lakini pia, wenzetu wameenda mbali zaidi, Mahakama pia imekuwa na uwezo wa kuamua kwamba, *nolle prosequi* lazima itolewe sababu. Kwa mfano, kwenye kesi ya *Enock Wekesa and Michael Wata*, Mahakama ilisema hivi na nanukuu, *"the principle state council entered nolle prosequi and the court dismiss it for lack of reason behind entry."*

Mheshimiwa Spika, milolongo hii yote katika utoaji wa haki ina mambo mengi hasa pale ambapo mshtakiwa anahitaji kupata haki mbele ya Mahakama. Kama Bunge lako Tukufu likipitisha muswada huu kutakuwa na manufaa makubwa sana katika eneo hili kwamba, itakuwa imesaidia Serikali kukuza utawala bora unaozingatia sheria, kanuni na taratibu, lakini pia kuondoa matumizi mabaya ya Kifungu hicho cha 91 cha Sheria ya Makosa ya Jinai, lakini pia haki kwa washtakiwa itakuwa imetolewa kiuhakika na kuwaondolea wasiwasi washtakiwa pale wanapokuwa mbele ya Hakimu au mbele ya Mahakama.

Mheshimiwa Spika, kwa muktadha huo pia, itaijengea Mahakama heshima pale ambapo inafanya maamuzi na maamuzi hayo yakaheshimiwa katika viunga vya Mahakama badala ya mshtakiwa kukamatwa tena katika viunga vya Mahakama na kuidhalilisha Mahakama. Tunaipongeza sana Serikali kwa sababu, imeona jambo hilo na nina hakika itaendelea kufanya vizuri.

Mheshimiwa Spika, kuna suala pia la kuisaidia Serikali kupunguza bajeti kubwa ya kuhudumia wafungwa magerezani. Huu Muswada nao katika sehemu hiyo utasaidia Serikali kupunguza gharama hiyo.

Mheshimiwa Spika, lakini la mwisho katika hilo, Serikali itapunguza msongamano magerezani. Walio wengi wanaoteseka ni wale ambao hawana uwezo.

Mheshimiwa Spika, naliomba Bunge lako Tukufu liunge Muswada huu mkono, nami nauunga mkono Muswada huu. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Salome Wycliffe Makamba, atafuatiwa na Mheshimiwa Joseph Thadayo. Mheshimiwa Yahaya Massare ajiandae.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia mabadiliko haya ya Sheria Na.7 ya mwaka 2022. Ikiwa ni mara ya kwanza kusimama mbele ya Bunge hili Tukufu napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuweza kutujalia kufika mwaka huu salama.

Mheshimiwa Spika, niungane na Wabunge wenzangu kukupongeza kwa kushinda na kuwa Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Kabla sijaanza kuchangia ningependa kumkumbusha Mwanasheria Mkuu wa Serikali, ni mpya, lakini sina wasiwasi na utendaji wake; kwenye hizi *object clause,* huku *object and reasons,* wameandika kwa Kiswahili na kwa kingereza, sasa Kiswahili kimeandikwa cha Kiingereza, wajitahidi kidogo wawe wanaandika Kiswahili fasaha, najua hilo halimshindi ili liende sawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nianze kwa manufaa ya watu wote kwanza kwa kujadili mabadiliko ya sheria inayohusiana na *nolle prosequi.* Kwanza nianze kwa kujaribu kuelezea neno hili kwa sababu, majirani zangu hapa wananiambia ni *nolle prosequi* au *prose-cure* au ni kitu gani?

Mheshimiwa Spika, kwa tafsiri isiyo rasmi *nolle prosequi* ni tamko analolitoa *DPP* mbele ya Mahakama baada ya, umekamatwa unapelekwa mahakamani leo, unarudishwa kesi imetajwa unarudi mahabusu au nyumbani. Unaenda

tena kesho unarudi nyumbani. Keshokutwa *DPP* anasema kwa sababu nyingi ambazo ziko kisheria, anasema sioni sababu ya kuendelea na kesi hii uko huru. Sasa hiyo *statement* uko huru sioni sababu, ndio wanasema *nolle prosequi.*

Mheshimiwa Spika, sasa kwa *practice* unaruhusiwa kwenda nyumbani, ukitoka nje, amesema vizuri kaka yangu pale, ukitoka tu pale nje unakutana na askari wanakukamata. Mara nyingi hii *nolle prosequi*, baadhi ya Waendesha Mashitaka huwa wanaitumia kwenye mazingira ambayo anaona kabisa amenikamata hakufanya upelelezi vizuri, hana namna yoyote ya kuni-*convict* na kosa ambalo ananishtakinalo, sasa ananitoa ili aweze kurekebisha vizuri makaratasi yake anirudishe tena mahakamani. Wakati anafanya hivyo ameshanipotezea muda wa kutosha kwenda mahakamani na kurudi au nimesota magerezani na mahabusu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, niseme tu kwa kuiondoa hii *nolle prosequi* Taifa hili limepata ahueni kubwa sana. Vijana wengi sana hasa ambao wana mlengo ambao hauungani na Serikali huwa wanakamatwa na kuwekwa ndani kupitia kifungu hiki, umeshasota weee unaachiwa, hatuna kesi ya kuongea na wewe, uchaguzi umeshapita, matokeo umeshaibiwa, huna pa kwenda, unaambiwa nenda kapumzike nyumbani, sasa hii itakuwa mwarobaini.

Mheshimiwa Spika, kitu ambacho natamani Mwanasheria Mkuu wa Serikali atufafanulie, ameandika vizuri kwenye mabadiliko ya sheria kwamba, ataruhusiwa kwenda nyumbani na kama akikamatwa pale nje au dakika chache baadaye kwa kosa hilohilo, basi kosa hilo litaanzia pale lilipoishia.

Kwa hiyo, hakutakuwa na mambo ya kusota nenda na rudi. Akasema pia kama ni kosa tofauti lisiletwe mahakamani mpaka upelelezi utakapokamilika, sasa muda huo nitakuwa niko wapi? Niko mahabusu ya polisi, nitakuwa niko nyumbani nasubiria wamalize upelelezi au nitakuwa kusikojulikana? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali utusaidie, ili wasije wakawa wanaendelea kuwakamata vijana wetu huko. Tena safari hii watakuwa wanawakamata wanasema sikupeleki mahakamani upelelezi haujakamilika, sheria imesema utakaa mahabusu mpaka tumalize upelelezi, maana wanafanya hivyo. Najua kuna *police bail,* lakini wakati mwingine wanajificha kwenye kichaka hicho. Naomba tamko la mtoa hoja atakapokuwa anahitimisha alifafanue suala hili, itawasaidia sana Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 24 ya Muswada inarekebisha Kifungu cha 47A(2) cha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai. Hiki ni kifungu hatari kwelikweli. Nasema hatari kwa sababu, kifungu hiki kinasema, Afisa Polisi Kificho hatahukumiwa au hatashtakiwa kwa makosa yoyote ya jinai ambayo atakuwa ameyatenda kwa kipindi ambacho alikuwa anafanya kazi kama Afisa Kificho.

Mheshimiwa Spika, kwenye mazingira haya ambayo Mheshimiwa Rais ametoka kusema Jeshi la Polisi...

SPIKA: Mheshimiwa Salome, Mheshimiwa *AG* nimekuona, naomba ukae kidogo. Mheshimiwa Salome kama umeisikiliza taarifa ya Kamati inaeleza kwamba, kifungu hicho kimefutwa kabisa. Kwa hiyo, kifungu hicho kimefutwa. Nilitaka nikueleze hiyo kwa sababu, marekebisho ya Serikali yako hapa kuashiria hilo; lakini Mwanasheria Mkuu wa Serikali ulikuwa umesimama ni hilo ulitaka kuzungumza?

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Ndio

SPIKA: Basi sawa. Mheshimiwa Salome endelea na mchango wako.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, mimi nakushukuru na ninakushukuru sana Mheshimiwa *AG* kufuta kifungu hiki, kwa sababu Mheshimiwa Rais amesema Jeshi la Polisi sasahivi linachangamoto ya uadilifu, linatuhumiwa kwa mauaji ya raia. Kwa mazingira kama hayo haiwezekani kile

kifungu kingepita hapa Mheshimiwa Spika, kweli umeanza vizuri, umeupiga mwingi, umeanza vizuri, bora wamekifuta. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, baada ya hapo nisipoteze muda, niende moja kwa moja kwenye mabadiliko ya sheria ya Baraza la Michezo. Sheria ile, bila kwenda kusoma kwa ajili ya muda, inasema chanzo cha mapato pekee, yaani mapato ghafi kwenye michezo ya kubahatisha *(sports betting)* kitapelekwa kwa ajili ya kusaidia Baraza la Michezo, kitapelekwa kwenye Baraza la Michezo.

Mheshimiwa Spika, haya ndio mambo tunasema hii nchi tuna tume maalum inaitwa *Law Reform Commission,* Tume ile kazi yake ni kufanya marejeo na marekebisho ya sheria zilizopitwa na wakati. Moja kati ya sheria ambayo imepitwa na wakati ni sheria ambayo sasa hivi inafanyiwa marekebisho. Sheria hii imeletwa leo, badala wailete yote kwa ajili ya kufanya marekebisho wameleta, wanaamini kakifungu haka kamoja tu ka mambo ya kuchukua pesa ile ya mapato ghafi ya michezo ya kubahatisha iingie kusaidia Baraza la Michezo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hili Bunge ni Bunge la watu ambao wanafikiri sana kuliko hata wewe unavyoweza kuona. Kwa nini wasilete mabadiliko ya sheria? Mapato yanayotokana na michezo mbona yako mengi, ukiachana na hiyo *sports betting?* Siku hizi mtu anaingiza wimbo wake kwenye *You Tube* anapata *millions of money.* Watu wanapata *views tu* kwenye sijui *Instagram,* sijui ni nini, wanalipwa. Ukiacha hiyo juzi, nimemshangaa Mheshimiwa Mchengerwa anaenda eti kutoa mirabaha ya shilingi milioni nane! Unajua wale wasanii walikuwa wanamwangalia hawamwelewi na wala hawataki hiyo milioni nane kwa sababu, hawa watu wanapata pesa nyingi kuliko hata hiyo iliyoenda kutolewa kama mrahaba, yani wanapata pesa nyingi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa nini msilete marekebisho ya sheria? Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali hii *Law Reform Commission* watu wako kwenye majengo, wanalipwa

hela, wana magari ma-*V8,* wanafanya kazi gani kama hawaleti mabadiliko ya sheria? Mara ya mwisho wamefanya hii kazi mwaka 2002, miaka mingapi sijui iliyopita? Huyo mtoto aliyezaliwa kipindi hicho ameshaolewa saa hizi; kwa nini wasilete mabadiliko makubwa ya sheria tuweke vyanzo vingi vya mapato kutokana na sanaa inayokua katika nchi hii? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi kwa kweli, pamoja na mabadiliko haya waliyoleta, lakini sijaridhika na *review* ya sheria hii inayohusiana na michezo, kuna pesa nyingi zinazopatikana. Siku hizi mtu wala hana haja ya kwenda kwenye kituo cha redio au *TV* kupeleka *master* yake ile ili mtu apige muziki, ukishaimba wimbo unaenda *You Tube* unaandika pale *subscribe to my account,* mtu aki-*subscribe* kule pesa zinaanza kuingia kwenye *account* huna wasiwasi. Hela inaingia, hulipi kodi, hulipi mrabaha, wala huhitaji mrabaha wala fadhila ya Serikali. Kwa hiyo, niombe Serikali ilichukulie jambo hili kwa uzito kwelikweli.

Mheshimiwa Spika, kwenye mabadiliko haya ya sheria, hii ya mwisho, nimeona, sijui kama Mwanasheria Mkuu alikuwa amedhamiria kufanya hivi au ni jicho lake limeteleza; wanafanya marekebisho, ngoja niangalie. Kifungu cha 29(4) wanafanya marekebisho kwa kuongeza kiwango cha *fine* kutoka milioni 10 mpaka milioni 300 kwenye Sheria ya *Economic Organized Crime Control Act, Cap 200.*

Mheshimiwa Spika, sasa hicho kifungu kinachofanyiwa marekebisho ukienda kukisoma...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

SPIKA: Dakika moja, malizia.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kifungu hicho kwa kifupi, bila kukisoma kwa ajili ya muda, hiki kifungu hakizungumzii kabisa masuala ya *fine,* wala hakizungumzii kabisa mambo ambayo

Mwanasheria Mkuu wa Serikali ameleta na ninacho hapa nitakuletea, kinaongelea utaratibu wa mtu kwenda kushtakiwa kwenda Mahakama Kuu, sheria hii hapa. Sasa hicho anachotaka kukibadilisha hapo mbona hakipo kwenye sheria mama?

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, inawezekana wamepitiwa au wanarekebisha sheria nyingine ambayo mimi sina, lakini *The Economic and Organized Crime Control Act, Cap 200,* kifungu ambacho Mwanasheria Mkuu wa Serikali anataka kukibadilisha hakipo humu. Hicho kifungu anachokibadilisha kinahusiana na mambo ya *procedure* ya kushtaki kwenda Mahakama Kuu. Kwa hiyo, naomba wabadilishe hilo. Safari hii sileti *schedule of amendment,* nione kama watabadilisha. Ahsante sana. *(Makofi/Kicheko)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Salome. Katibu Msaidizi niletee ile nakala pale niitazame vizuri. Waheshimiwa Wabunge, nilikuwa nimemwita Mheshimiwa Joseph Tadayo, atafatiwa na Mheshimiwa Yahaya Massare na mtoa hoja ajiandae.

MHE. JOSEPH A. TADAYO: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kupata nafasi hii. Niungane na wote kwa kukupongeza kwa ajili ya kuaminiwa, nasi tunaimani kubwa na wewe iliyothibitishwa na kura zetu asilimia 100. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Muswada huu kwa kweli naona umekuja wakati muafaka kwa sababu ni wiki iliyopita tu tulikuwa na maadhimisho ya wiki ya sheria ambapo niliposikiliza hotuba ya Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, hotuba ya Mheshimiwa Jaji Mkuu na hotuba ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu, niliona kabisa azma ya Serikali yetu ya kuibadili kabisa na kuboresha sekta yote ya utoaji haki hasa suala zima la hakijinai.

Mheshimiwa Spika, Muswada huu ni uthibitisho wa azma hiyo kwa sababu marekebisho yote ambayo yameletwa ni yale ambayo yanawanufaisha wananchi, wale

watu wa chini ambao mara nyingi wanakuwa ni *victims,* yaani wahanga wa mambo haya ya kushitakiwa.

Mheshimiwa Spika, tukienda tu kwa haraka haraka kuangalia mifano, tukianza na ile Ibara ya 23 ambayo inarekebisha kifungu cha 4 cha sheria ya mwenendo wa Makosa ya Jinai, ambayo inaelekeza kwamba sasa ni lazima pale ambapo kuna mgogoro wenye sura ya jinai na madai, ni lazima kwanza wahusika wamalize kwenye madai; hiyo ni hatua kubwa sana ya kuwakomboa Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sisi sote ni mashahidi kwamba kuna watu walikuwa wanapelekwa Polisi wanalala kabisa kwa sababu ya kudaiana madeni tu jambo ambalo watu walipeana kwa hiyari wakaandikishana, wakati mwingine ugomvi wa ardhi, hata mirathi watu walikuwa wanapelekwa ndani. Kwa mujibu wa marekebisho haya ni kwamba, masuala ya namna hiyo ni lazima kwanza uende kwenye madai ili haki kule iamuliwe kwamba mwenye haki ni nani, sasa kama yule ambaye imeamuliwa dhidi yake akikataa ndiyo masuala ya Polisi yanaanza kuja. Kwa hiyo, marekebisho haya ambayo yako kwenye Ibara ya 23 ni ya muhimu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuhusu Ibara ya 25 ambayo inarekebisha kifungu cha 91 kinachohusiana na *nolle prosequi*, ni vizuri tukazungumza kidogo kwamba suala la *nolle prosequi* limekuwa na changamoto duniani kote. India walihangaika na changamoto za *nolle prosequi* mpaka mwisho wakaishia kufanya kwamba lazima itolewe kwa *concept* ya Mahakama; lakini wameendelea kupata changamoto. Sasa ile sheria lengo lake hasa ni kumpa DPP *power* kwa sababu ndiye mwenye mamlaka ya kuendesha kesi zote.

Sasa unapoichanganya na Mahakama, madhumuni yake yana-*fail*. Canada walipambana na changamoto, mwisho wakakubaliana kwamba *nolle prosequi* ikitolewa baada ya mwaka mmoja ukipita bila shitaka kufunguliwa, basi mtu anaachiliwa moja kwa moja.

Mheshimiwa Spika, hata sisi Tanzania tumekuwa na changamoto nyingi. Nafikiri wako watakaokumbuka mwaka 1991 kesi ya Mahbob Akbar ambapo alifanikiwa kwenda ku-*challenge* kitu kilichofanywa na *DPP* baada ya *nolle,* kwa sababu baada ya *nolle, DPP* alihama akaenda kufungua kesi mahali pengine. Alipokwenda Mahakamani, Mahakama ikakubali kwamba *DPP* alikosea kutumia *nolle* kama kutafutia Mahakama ambayo inamfaa.

Mheshimiwa Spika, ambacho kimetokea sasa hivi, nadhani sisi ndiyo tumekwenda vizuri kuliko maeneo mengi ambayo changamoto hizi zimekuwa zikitokea. Nasema hivyo kwa sababu kwa utaratibu ambao umeletwa na marekebisho haya kwamba mtu akishaachiwa kwa *nolle prosequi*, kukamatwa tena ni pale ambapo upelelezi umekamilika na atakapoletwa Mahakamani ni moja kwa moja *PH* inaanza. Maana yake hapo ni kwamba ume-*balance DPP* kubaki na *powers* zake, lakini amezuiliwa kuzi-*abuse,* lakini pia Mahakama imekaa pembeni, haijihusishi tena na suala hili ambalo liko chini ya *power* za *DPP* na pia inalinda haki za wale washitakiwa.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, mimi nasema kwa kweli marekebisho haya ni ya kipekee kabisa. Kila kifungu kilichorekebishwa kinalenga kuwapa nafuu wanyonge walio wengi jambo ambalo ndiyo lililoakisiwa kwenye hotuba ya Mheshimiwa Rais, ya Jaji Mkuu na ya Mwanasheria Mkuu kwenye Siku ya Sheria Duniani.

Mheshimiwa Spika, hata ukienda ile Ibara ya 26 ambayo inaongeza kifungu cha 131A inayoelekeza kwamba mtu asipelekwe Mahakamani mpaka upelelezi ukamilike. Hapa niseme tu kwa kweli, kwa marekebisho haya, Serikali imejitoa muhanga, kwa sababu itabidi kuwe na uwekezaji mkubwa kuhakikisha kwamba masuala ya upelelezi, Idara ya Upelelezi inapewa vifaa vya kutosha na mafunzo ya kutosha ili kuendesha kasi ya upelelezi kuhakikisha kwamba mtu anapopelekwa Mahakamani, upelelezi umekamilika.

Mheshimiwa Spika, kwa kifupi, kwa kweli marekebisho haya yanaendana na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambayo ndani yake ina mkataba wa haki za binadamu au *Bill of Rights.* Changamoto tu itakuwa ni kwenye kuwekeza ambalo hilo sina mashaka kwamba Serikali yetu inavyoendelea kufanya vizuri katika uchumi na vipaumbele, utoaji haki ikiwa ni mojawapo ya kipaumbele cha Serikali yetu, hatutashindwa kuwekeza kuhakikisha kwamba zinapatikana fedha za kutosha, wapelelezi wanafundishwa vizuri na wanapewa vifaa na uwezeshaji ili haya mambo yote yaweze kwenda sawa sawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, upelelezi ndiyo uti wa mgongo katika haki jinai, kwa hiyo, Serikali inahitaji kuongeza nguvu katika eneo hilo, ili hata marekebisho haya mazuri yasije yakabakia kwenye makaratasi tu, lakini wananchi wafaidike na matunda yake.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja na ninaliomba Bunge lako Tukufu liunge mkono Muswada huu kwa mikono yote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Nilishamtaja Mheshimiwa Yahaya Massare atafuatiwa na Mheshimiwa Khadija Taya na Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, ajiandae.

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili nichangie Muswada huu wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) ambao uliletwa katika Kamati yetu ya Katiba na Sheria na kwa hakika umechakatwa vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nichukue fursa hii kukupongeza wewe kwa kupata nafasi hii kubwa katika Bunge letu hili la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kipekee pia nampongeza sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali ambaye aliwasilisha hoja hii

ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali katika Kamati. Kwa mara ya kwanza nimeshuhudia Mwanasheria ambaye ni msikivu sana. Kwa bahati, mimi nimekuwa katika Kamati hizi kwa muda mrefu kidogo, lakini Mwanasheria huyu amekuwa ni mtu ambaye ameitendea haki jamii ya Watanzania, kwa sababu marekebisho aliyoyaleta yanakwenda kuondoa ukakasi mwingi katika maeneo mengi ambayo yamerekebishwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna mambo ambayo yalikuwa na ukakasi sana na hata Kamati ikajadili sana, lakini wewe mwenyewe ni shahidi na amekuja kusema mbele yako kwamba hili ameliondoa. Hata Mheshimiwa Makamba alipotaka kupata hoja pale, bahati nzuri na wewe ulishaiona, ukamfafanulia mapema kwamba hii imeondolewa. Ni kichaka kibaya sana ambacho kilikuwa kinakuja.

Mheshimiwa Spika, Mwanasheria huyu ambaye sasa kwa kweli nasi tunamkubali kwa asilimia kubwa ni kwa jinsi alivyoweza kuishauri Kamati ilete hapa katika Bunge lako hili Tukufu ili sheria ipite ambayo haina ukakasi na haitakinzana na katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, nitajadili kidogo katika sheria hii ambayo imerekebishwa Na. 40, Sehemu ya Nne, kipengele ambacho kinatokana na *Finance Bill* ambayo tuliipitisha katika Bunge lililopita katika bajeti ambayo tunaendelea nayo, inaleta sababu ya Serikali kuleta mabadiliko haya ili tuweze kukusanya hizi pesa zinazotokana na *Sports Betting* na ziweze kuwa na mfuko maalum.

Mheshimiwa Spika, nataka tu niwashauri Waheshimiwa Wabunge wenzangu kwamba jambo hili ni jema kwa sababu watu wengi na hasa vijana wanashiriki katika michezo hii ya kubahatisha; na michezo hii itakuwa na tija pale ambapo kumekuwa na migogoro mbalimbali katika michezo. Hata timu zetu za Taifa zimekuwa hazina fungu maalum. Kwa hiyo, tukianzia hapa tutapata sababu mojawapo ya timu za Taifa kwenda kuiwakilisha nchi zikiwa angalau na kafungu kazuri kidogo.

Mheshimiwa Spika, napenda pia nichangie kidogo na kutoa ufahamu kwa wenzetu ambao hawakuweza kushiriki katika Kamati yetu katika Bunge hili kuhusu sheria hii ambayo Ibara 49 ambayo inakuja kurekebisha mtu ambaye anatoa mafunzo ya kijeshi na anayepewa mafunzo ya kijeshi, wote wawe na adhabu sawa na wote wawe ni wakosefu mbele ya sheria.

Mheshimiwa Spika, tumeshuhudia ugaidi ukiwepo katika nchi yetu. Tulikuwa tunajiona kisiwa, lakini matokeo yaliyotokea Rufiji, Ikwiriri kule na maeneo mengine na hadi Mtwara; na leo nchini Msumbiji wametokana na upungufu huu wa sheria. Kwa hiyo, Mwanasheria huyu, Mheshimiwa Dkt. Feleshi amekuja kutusaidia sana. Katika marekebisho haya atatibu ugonjwa ambao tulikuwa tunauona ni mdogo na ni ugonjwa mkubwa kweli kweli wa watu kutoa mafunzo ya kijeshi na tukawachukulia tu wale watoaji mafunzo kwamba ndio wakosaji, wale ambao wanapewa mafunzo siyo wakosefu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ninafurahi sana kwa nafasi hii ya kuchangia hapa na kutoa ufafanuzi huu mdogo. Nashukuru, ninapongeza sana na ninaunga mkono hoja hii ili nishawishi pia Wabunge wenzangu waweze kukubali kupitisha hoja zilizopitishwa na Kamati kwamba zina maslahi mapana na nchi yetu. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Khadija Taya, atafuatiwa na Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Mheshimiwa Khadija Taya, Mheshimiwa Keisha.

MHE. KHADIJA S. TAYA: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kupata nafasi hii ya kuchangia masuala haya ya sheria. Nami naweza kusema siku hizi naanza kuwa mwanasheria kidogo kupitia hii Kamati ya Katiba na Sheria wananifundisha mambo mawili matatu.

Mheshimiwa Spika, kwanza naomba niungane na wenzangu wote kumpongeza Rais na Kamati Kuu kukuleta wewe kuwa Spika wetu. Tunakuamini sana na tunafahamu

uwezo wako, kwa hiyo, tunakupenda sana na tunaamini kabisa utaleta mabadiliko mengi katika Bunge hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pili, naomba nimshukuru sana Mheshimiwa Rais na Serikali yake, imekuwa ni Serikali sikivu mno, ambayo inaleta tija. Mambo mengi sana ambayo tunayaomba, yanakuja. Leo hii nitawathibitishia Umma kwa namna moja ama nyingine kwamba mambo ambayo tunayasukuma kwenye Kamati, tunawasumbua Mawaziri, wameamua kuleta marekebisho leo.

Mheshimiwa Spika, leo hii ni siku ambayo watu wasioona wanapata ukombozi wa kupata elimu ambayo itawawezesha wao kujitambua na kujielewa vizuri zaidi. Leo hii tuna sheria ambayo ni ya *Copyright and Neighboring Rights Act*. Hii sheria inaruhusu Serikali kuweza kuchapisha vitabu ambavyo vitaweza kuwasaidia watu wasioona. Jambo hili ni kubwa mno katika nchi hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hata juzi niliuliza swali juu ya masuala ya vitabu vya nukta nundu. Leo hii Serikali inaenda kupata nafasi ya kwenda kuchapisha vitabu vyovyote vile ambavyo vinaletwa na watu, au vinachapishwa na watu. Kwa hiyo, ni mkombozi mkubwa sana kwa watu wenye ulemavu. Tunamshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kutambua na kujali sana watu wenye ulemavu kwa kutuletea hii sheria.

Mheshimiwa Spika, katika hii sheria Ibara ya 20, pia tumeona kabisa kwamba wanaenda kudhibiti maudhui au vitu ambavyo vitaingia katika nchi hii ambavyo vinapingana mila na desturi zetu. Kwa hiyo, tayari tupo vizuri katika masuala ya desturi na tamaduni zetu, yaani Tanzania inaenda chini ya Mheshimiwa Mama Samia, tuko vizuri sana. Mama yetu anaupiga mwingi mno na *we real appreciate. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sheria ya pili ni hii ya *National Sports,* mambo ya *betting.* Wapendwa hii sheria ni nzuri sana kwa sababu inaenda kidogo ku-*discourage* haka kamchezo kwa kutoa tozo kwa hii *sports betting.* Jamani vijana wengi

sana wamejiingiza katika haya mambo. Naamini kabisa gharama inaenda kuwa kubwa kidogo ambapo watu wengi wataanza kufanya kazi. Mimi naamini kabisa vijana wanaenda kuanza sasa kufanyakazi zaidi na siyo ku-*bett* zaidi. Najua ni mambo ambayo mnapenda, lakini kidogo tu-*discourage* hivi vitu ili tuweze kuwa na Taifa zuri au vijana ambao wanaenda kufanya kazi nzuri.

Mheshimiwa Spika, pia kingine, katika Kamati tumeshauri walete sheria nyingine ambazo zinaenda kuangalia kupata mapato sehemu nyingine pia. Siyo mchezo wa *Sports Betting* peke yake, basi hata michezo mingine au sehemu nyingine ambazo tunaona kabisa katika michezo, tutaweza kwenda kutengeneza michezo yetu na kulinda michezo yetu na kuimarisha michezo yetu.

Mheshimiwa Spika, kingine naomba pia nimpongeze Mheshimiwa Mchengerwa pale ambapo ameingia tu na masuala ya tuzo na masuala ya mirabaha; japo mimi mrabaha wangu sijapata, nashangaa sana kwa sababu Tanzania nzima inafahamu nyimbo zangu zimekuwa zikipigwa sehemu nyingi na tofauti tofauti. Ila naamini kabisa mwanzo ni mzuri, mmefanya kazi nzuri, tunaamini kabisa mnaenda kufanya mapinduzi ya hizi tuzo na hizi tuzo tunaambiwa kabisa hazitopendelea.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tayari tunaenda kutengeneza michezo yetu, sanaa yetu na utamaduni wetu. Kwa hiyo, tunamshukuru sana Mheshimiwa Rais na Serikali yake na tunashukuru pia kwa usikivu wa mambo na kuona namna gani ya kubadilisha sheria ambazo zinashindwa kutekelezeka zinakuja kubadilishwa ili ziweze kutekelezeka kwa urahisi zaidi. Hilo ndiyo lengo letu kuu la kubadilisha hizi sheria.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naishukuru sana Serikali na nakushukuru pia wewe kwa kunipa nafasi hii, japo nilisahaulika katika orodha, lakini umeni-*consider* ndiyo maana nasema unafaa sana na unaupiga mwingi sana. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Namwita sasa Mheshimiwa Naibu Waziri wa Katiba na Sheria, Mheshimiwa Pinda.

NAIBU WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Spika, nachukua nafasi hii kwanza kuwashukuru sana Waheshimiwa Wabunge kwa michango yao mbalimbali ambayo ni ya kulijenga Taifa jipya. Nimesikiliza michango yote ya Waheshimiwa kutoka mwanzo mpaka msemaji wa mwisho, wote wameunga hoja mabadiliko ya hii sheria ambayo imekuja kurekebisha sheria mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, napenda tu kwa niaba ya Wizara na kwa niaba ya Waziri kuwashukuru sana kwa mshikamano ambao tumeupata toka wakati tumeanza haya mawazo ya kufanya mabadiliko kwenye hizi sheria na daima sheria zinapofanyiwa marekebisho, zinakuwa zimeangaliwa kutokana na matokeo ya matumizi yake kule kwenye maeneo ya wananchi.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, hizi sheria zote ambazo sasa tunakwenda kuzipitisha leo, ninaamini zitaisaidia nchi hii sasa kwa wakati tulionao huu kwenda kwa kasi ya ajabu. Ni kweli kulikuwa na masumbuko mengi sana kwenye hizi Mahakama zetu, hasa kwenye maeneo ambayo kimsingi yalilenga katika suala zima la upelelezi; yaani upelelezi unakaa muda mrefu, watu wanasumbuka na kadhalika. Haya yote yanayokuja hapa, mnaona kabisa kwamba yanakwenda kutatua tatizo la watu kulundikana magerezani na hili litakwenda kujenga sura mpya ya utoaji haki kwenye maeneo yetu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, napenda tu kuwashukuru Waheshimiwa Wabunge wote mliochangia kutoka maeneo mbalimbali na kwa kweli tutayazingatia baadhi ya mambo ambayo kidogo mmetoa maoni na kadhalika, na pia sheria yenyewe kimsingi mmeikubali na Mungu awabariki sana.

Mheshimiwa Spika, kwa kweli niliona nisimwachie tu *AG* akatoa majumuisho bila na mimi kwa niaba ya Wizara

kuyasemea haya na kuwashukuru sana kwa kuunga mkono hoja.

Mheshimiwa Spika, nami naunga mkono hoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Pauline Gekul, Naibu Waziri wa Sanaa, Utamaduni na Michezo.

NAIBU WAZIRI WA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi nami niungane na wenzangu kukupongeza sana kwa ushindi wa kuliongoza Bunge letu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, napenda nifafanue maeneo machache. Nawashukuru Waheshimiwa Wabunge ambao wamechangia hoja za Wizara yetu kupitia marekebisho haya, lakini langu kubwa lilikuwa ni hoja ambayo imetolewa na Mheshimiwa Makamba kuhusu marekebisho tunayofanya.

Mheshimiwa Spika, nilipenda tu kuweka sawa kwamba marekebisho ambayo tunayafanya katika Wizara yetu kupitia marekebisho haya ya Sheria Ndogo, ni suala ambalo Bunge lako Tukufu lilitupitishia la Mfuko wa Maendeleo ya Michezo. Sisi kama Wizara tulilipokea kwa mikono miwili jinsi ambavyo mlitupitishia shilingi bilioni 1.5 kwa ajili ya Mfuko wa Maendeleo ya Michezo. Marekebisho haya yameshafanyika, ni kwamba sasa tunaingiza Mfuko huu kisheria chini ya Baraza la Michezo la Taifa (BMT). Huko tuone kwamba Mfuko huu wa Maendeleo ya Michezo ambao Waheshimiwa Wabunge mlitupitishia wakati wa bajeti utumikaje, fedha hizi zitumike vipi, zinasaidia timu za Taifa, yaani Mfuko huu usimame kisheria na si kwamba marekebisho haya yanaendana na suala lolote la mirabaha.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, Mheshimiwa Salome hoja yake aliyoitoa ni nzuri, alipotoa maoni kwamba tuboreshe mirabaha na sisi tunapokea. Hata hivyo, kwa marekebisho ya leo ni suala la Mfuko wa Maendeleo ya Michezo, lakini pia jambo hili tusilipuuze. Suala la mirabaha lilikuwa

halijagawiwa kwa zaidi ya miaka saba ndugu zangu, wasanii wetu wamelipokea kwa mikono miwili.

Mheshimiwa Spika, sasa, kama Serikali jambo hili tunalifanyia kazi na tuna mikakati mingi ya kuboresha, kwamba wasanii wetu basi wapokee gawio ambalo linastahili kulingana na kazi zao ambazo wanazifanya. Vyanzo ni vingi kama ambavyo kama ambavyo wameshauri, sisi kama Wizara tunaendelea kupokea mapendekezo, lakini hatuwezi tukapuuza jambo hili ambalo tumelifanya kwa sababu si wote ambao wanaweza wakawa wamejimudu. Kama Serikali tuna kazi ya kuhakikisha wasanii wetu wanapata haki zao, lakini pia tunawalinda tunawasaidia katika makusanyo. Naomba nimhakikishie Mheshimiwa Salome kwamba Serikali hii ni sikivu na yeye mlango uko wazi muda wowote na Waheshimiwa Wabunge karibuni, mtuletee mapendekezo. Kwa mikakati tuliyonayo tukishirikiana, wasanii wetu watakuwa kwenye nafasi nzuri.

Mheshimiwa Spika, mwisho pia hoja hii ambayo imepongezwa ya wenzetu ambao wana uono hafifu kuweza kupata haki za kutafsiriwa vile ambavyo vimewekwa kwa njia ya vitabu pamoja na njia ya sanaa mbalimbali, ni jambo jema. Hili alilizungumzia Mheshimiwa Keisha. Naamini mapendekezo haya yakipita basi na wenzetu hao wanakuwa *wako-considered*. Ahsante sana.

SPIKA: Ahsante sana. Nimwite sasa mtoa hoja Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa Dkt. Feleshi Eliezer Mbuki, aje ahitimishe hoja yake.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, naomba nichukue fursa hii kukushukuru sana tena kwa kunipatia nafasi ya kufanya majumuisho ya Muswada na mjadala ambao umeendelea hapa kuhusu marekebisho ya Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali ya Mwaka, 2021.

Mheshimiwa Spika, tumepata jumla ya wachangiaji kumi ambao kwa kibali chako naomba niwatambue kwa kuanza na Mheshimiwa Najma Murtaza Giga, pia,

Mheshimiwa Joseph Mhagama, Mheshimiwa Edward Olelekaita, Mheshimiwa Noah Lemburis Ole-Seputu, Mheshimiwa Salome Wycliffe Makamba, Mheshimiwa Joseph Tadayo, Mheshimiwa Yahaya Massare, Mheshimiwa Khadija Taya, Mheshimiwa Geophrey Pinda (Naibu Waziri wa Katiba na Sheria) na wa mwisho ni Mheshimiwa Pauline Gekul, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge kwa michango yao mizuri. Tumepokea maoni mazuri ambayo yanalenga kuboresha sio Muswada tu bali hata masharti mengine ya Sheria mama. Kwa ujumla maoni na ushauri uliotolewa na Waheshimiwa Wabunge ni Ushahidi kwamba suala la Marekebisho ya Sheria kwa lengo la kuboresha utekelezaji Madhubuti wa Sheria zilizopo, linamhusu kila mmoja wetu katika Bunge hili na ni jambo ambalo ni endelevu. Ndio maana kila mwaka Serikali inakuja na Miswada ya aina hii ili kuboresha masharti ya Sheria zetu na kuzifanya ziende na wakati.

Mheshimiwa Spika, katika michango iliyotolewa Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati, Mheshimiwa Najma Giga, yeye amesisitiza suala la elimu, jambo ambalo hata sisi tunaliona kuwa ni jambo la msingi. Serikali tunalichukua na linahitaji kuwa endelevu. Kwa hiyo, alipokuwa anaongelea kwa mfano kile kifungu cha 4 ambacho kinahusu kuzuia matumizi mabaya ya makosa ya madai kwenda ya jinai au makosa ya kiutawala kuainishwa kama ya jinai. Nafikiri Serikali inapochukua dhamana ya kuhakikisha kwamba elimu inatolewa hii itasaidia kwa sababu itahusu vile vile mamlaka; kwa mfano, zile za waajiri ambazo zimekuwa hazichukui zile hatua za kinidhamu na mashtaka ya kiutumishi na kukimbilia mahakamani. Au makosa madogo madogo ya jinai kupokelewa kwenye vituo vya polisi.

Mheshimiwa Spika, wengi wameongelea sana juu ya hiki kifungu cha 91 ambacho bila shaka kikisomwa na kile cha 131A sasa ni dhahiri kama ambavyo wengi wamesema ni mabadiliko makubwa ambayo pia yataendelea kuhitaji

Serikali iendelee kuhakikisha kwamba maafisa wanatekeleza na kusimamia utolewaji wa haki jinai wanatimiza wajibu wao. Kwa sababu mabadiliko haya yanatoa hakikisho kwamba endapo shauri litaondolewa kwa hati ya kuondolewa mahakamani, basi kama linarudi wakati huo lifike na kuombewa usikilizaji wa awali na kuendelea kusikilizwa mfululizo. Endapo ikitokea hata yule mshtakiwa ameachiwa lakini asirudishwe mahakamani siku siku hiyo, akirudishwa basi hapo hapo shauri lile lianze kusikilizwa ukiondoa yale makosa makubwa yaliyoainishwa kwenye kifungu cha 131(a).

Mheshimiwa Spika, kulikuwa na vile vile ushauri au maoni kuhusiana na Ibara ya 63 kuhusiana na kifungu cha 297. Serikali inapokea ushauri na itafanyia kazi marekebisho haya.

Mheshimiwa Spika, jambo ambalo vilevile limejitokeza kwenye michango ni lile ambalo la kutaka vile vyombo vinavyohusika kuhakikisha sasa vinapata bajeti ya kutosha au kuwekeza katika kujenga zile stadi zao. Kwa hiyo tunaamini kwamba kwenye jambo hili Waheshimiwa Wabunge watakuwa ni wadau muhimu kwa sababu bajeti itakapoletwa moja ya mambo ambayo italenga ni maeneo haya.

Mheshimiwa Spika, vilevile, pamoja na yote yatakayoendelea ni jitihada za Serikali sasa hasa katika usimamizi wa utoaji wa haki kuendelea kuwa na mwelekeo wa kuwadhibiti watoa taarifa waongo, zile taarifa za kupika, ambazo mara nyingi nazo zilikuwa zinachangia sana kuwepo kwa mashauri mengi kufunguliwa halafu matokeo yake yanakuwa hayana mantiki.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Sheria ya *Penal Code* kutoa taarifa ya uongo kwa afisa mwenye dhamana ni kosa la jinai. Kwa hiyo, nafikiri mabadiliko haya hayataishia hapa lakini yataenda kuhakikisha kwamba ile *substantive justice* (haki ya msingi) ipatikane. Palipo na tuhuma iripotiwe tuhuma, ifanyiwe kazi isipothibitika basi haitathibitika kwa mfumo ulio wa wazi zaidi.

Mheshimiwa Spika, kulikuwa na mchango wa Mheshimiwa Salome Makamba kuhusiana na kifungu cha 29. Amenishughulisha kweli kweli na nikapata hofu aliposema kile kifungu hakipo. Hata hivyo, naomba arejee kifungu cha 29(4) ndicho kinaendana na masharti haya. Kwa ridhaa yako kama tutaendelea kuwepo na sintofahamu kwa upande wa Mheshimiwa Mbunge nitakuwepo, nitabaki hapa aje nimpitishe kwenye Sheria hii na Sheria zinginezo ambazo zinaendana na maeneo ambayo alikuwa na mashaka kwamba huenda tumeleta kitu ambacho hakipo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema haya nikushukuru sana wewe mwenyewe pamoja na kama nilivyosema kutupatia fursa hii kama Serikali, pia na dhamira njema ya Wabunge ambao wamepata fursa ya kuchangia, lakini hata wale ambao hawakuchangia.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo nitoe kama rai na *commitment* ya ofisi yangu, ni kwamba Waheshimiwa Wabunge kama wawakilishi wa wananchi wawe radhi kutembelea ofisi zetu kupata ufafanuzi na kupata miongozo yoyote inayohusiana na maeneo ambayo sisi tuna wajibu wa kuhakikisha kwamba wao kama wawakilishi wa wananchi wanapata tafsiri sahihi, misimamo sahihi ya kisheria, lakini hata kutatua shida na kero za watu wao.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema haya, sasa ninaomba kutoa hoja.

WAZIRI WA ULINZI NA JESHI LA KUJENGA TAIFA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono, tutaendelea sasa na utaratibu wetu, katibu.

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI:

KAMATI YA BUNGE ZIMA

SPIKA: Kamati ya Bunge Zima.

Waheshimiwa Wabunge, tukae. Katibu.

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI:

Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Bill, 2021)*

Kifungu cha 1
Kifungu cha 2
Kifungu cha 3
Kifungu cha 4
Kifungu cha 5
Kifungu cha 6
Kifungu cha 7
Kifungu cha 8
Kifungu cha 9
Kifungu cha 10
Kifungu cha 11
Kifungu cha 12
Kifungu cha 13
Kifungu cha 14
Kifungu cha 15
Kifungu cha 16
Kifungu cha 17
Kifungu cha 18

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 19

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 20
Kifungu cha 21
Kifungu cha 22

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 23

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 24

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilifutwa)

Kifungu kipya cha 24

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu kipya cha 25

(Kifungu Kipya kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 26
Kifungu cha 27

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, Taarifa Rasmi za Bunge huwa zina utaratibu wa kuweka kumbukumbu. Sasa, kuhojiwa mnaweza kuwa mnahojiwa kwa nguvu namna hii halafu kule hakuonekani kama kuna majibu yoyote yanayotoka, hasa upande ulioleta haya marekebisho.

Kifungu cha 28
Kifungu cha 29

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 30
Kifungu cha 31

Kifungu cha 32
Kifungu cha 33

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 34

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 35

MWENYEKITI: Sasa kabla sijawahoji nadhani Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, ametoa ufafanuzi kwa hoja aliyokuwa ameieleza Mheshimiwa Salome Makamba kwamba kifungu hicho hakina uhusiano na yale marekebisho ambayo yalikuwa yanafanywa.

Sasa, nimeletewa hiyo nakala ya sheria, ile sheria mama, kwenye ile hoja ya Mheshimiwa Salome na nimejiridhisha hapa, hicho kifungu kwa sababu kinarekebisha kiasi cha fedha, kifungu cha 29(4)(a) ndicho kinachozungumzia masuala ya fedha na ndicho kinachorekebishwa.

Kwa hiyo upande wa Serikali Taarifa Rasmi za Bunge zikae hivyo, kwamba hicho kifungu kipo. Pia naye alinipa nakala ambayo ilikuwa inaonesha kwamba mabadiliko haya hayapo. Kwa hiyo nafikiri mabadiliko haya kwenye nakala aliyo nayo yeye hayakuwepo. Kwa hiyo hiki kifungu cha 29 marekebbisho ambayo yalifanywa ha hizi sheria nyingine zilizoandikwa hapa yeye hakuwa nazo.

Kwa hiyo Waheshimiwa Wabunge, kifungu kile kiko sawa sawa, kinayo hiyo sehemu ya fedha ambayo ndiyo marekebisho yaliyoletwa.

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 36
Kifungu cha 37
Kifungu cha 38
Kifungu cha 39
Kifungu cha 40
Kifungu cha 41
Kifungu cha 42
Kifungu cha 43
Kifungu cha 44
Kifungu cha 45
Kifungu cha 46
Kifungu cha 47
Kifungu cha 48
Kifungu cha 49
Kifungu cha 50
Kifungu cha 51

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 52

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 53
Kifungu cha 54
Kifungu cha 55
Kifungu cha 56
Kifungu cha 57
Kifungu cha 58
Kifungu cha 59
Kifungu cha 60
Kifungu cha 61
Kifungu cha 62

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 63

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilifutwa)

Kifungu cha 64
Kifungu cha 65
Kifungu cha 66
Kifungu cha 67
Kifungu cha 68
Kifungu cha 69
Kifungu cha 70
Kifungu cha 71
Kifungu cha 72
Kifungu cha 73
Kifungu cha 74
Kifungu cha 75
Kifungu cha 76
Kifungu cha 77
Kifungu cha 78
Kifungu cha 79
Kifungu cha 79
Kifungu cha 80
Kifungu cha 81
Kifungu cha 82
Kifungu cha 83

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI:

Kurekebisha namba za vifungu kutoka namba 64 – 82 kuwa vifungu vya namba 63 – 82 kutokana na marekebisho yaliyofanyika.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge hili la mwisho hapa linatokana na kwamba tumeafiki kufutwa kwa kifungu namba 63; kwa hiyo, vifungu tulivyowahoji kuanzia 64 hadi 83 maana yake vitabadika namba zake na hivyo kuwa vifungu 63 hadi 82.

(Mabadiliko ya namba kwa vifungu vilivyotajwa hapo juu yalipitishwa na Kamati ya Bunge Zima)

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI:

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imemaliza kazi yake.

(Bunge lilirudia)

SPIKA: Waheshimiwa tukae. Mtoa hoja taarifa.

T A A R I F A

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 102 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2020, napenda kutoa Taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imepitia Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) ya Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Act of 2021)* Ibara kwa Ibara na kuukubali pamoja na marekebisho yaliyofanyika.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) ya Mwaka, 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Bill of 2021)* kama ulivyorekebishwa katika Kamati ya Bunge Zima sasa ukubaliwe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA ULINZI NA JESHI LA KUJENGA TAIFA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge sasa nitawahoji kwa mujibu wa utaratibu wetu kuhusu hoja ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ya Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) ya Mwaka, 2021

(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Bill of 2021).

Walioafiki wameshinda. Katibu.

NDG. EMMANUEL MPANDA – KATIBU MEZANI:

Muswada wa Sheria kwa ajili ya kufanya Marekebisho katika Sheria Mbalimbali zipatazo Tisa kwa lengo la kuondoa upungufu ambao umejitokeza katika Sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti katika Sheria hizo *(A Bill for an Act to Amend a Certain Written Rules in order to keep the Law updated with some challenges observed in its implementation)*

(Kusomwa Mara ya Tatu)

(Muswada wa Sheria wa Serikali Ulipitishwa na Bunge)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge Muswada umesomwa kwa Mara ya Tatu na kwa taratibu zetu za Kikatiba na Sheria na Kanuni tulizojiwekea Muswada huu kwa upande wetu umepitishwa na Bunge hili. Kwa hivyo, Bunge limeshatunga Sheria kama ambavyo Katiba inatutaka na hivyo Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) wa Mwaka, 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Bill, 2021)* umepitishwa na Bunge.

Waheshimiwa Wabunge, nichukue fursa hii kuipongeza sana sana Serikali kwa kuleta Muswada huu ambao umelisaidia Bunge katika zoezi lake la kutunga Sheria na hata kufika hapa na nadhani wote ninyi ni mashahidi namna ambavyo Wabunge wamefurahi kwa mabadiliko ambayo yamefanywa na Sheria hii. Sasa kwa utaratibu wetu Muswada huu utapelekwa kwa Mheshimiwa Rais ili ukapate ridhaa yake na Waheshimiwa Wabunge mtatangaziwa Mheshimiwa Rais atakapokuwa amefanya kwa sehemu yake Kikatiba kama atakuwa ameshasaini Muswada huu. Kwa hiyo, mtatangaziwa wakati huo, lakini kwetu sisi kwa taratibu zetu tumeshafanya yale yatupasayo. *(Makofi)*

Baada ya kuipongeza Serikali niwashukuru sana Kamati ya Katiba na Sheria kwa kazi nzuri waliyoifanya kwa niaba ya Bunge, wamefanya kazi nzuri ya kupitia Muswada huu. Vilevile Waheshimiwa Wabunge ambao mmepata nafasi pia ya kuchangia tunawashukuru na wale ambao wanahusika na Kamati hii mmefanya kazi nzuri sana. Yale mambo ambayo tulitakiwa kuishauri Serikali basi tumefanya hivyo, kwa sababu kazi ya kutunga sheria ni ya kwetu mmefanya vyema kwamba hatuwezi kutunga sheria ambayo inaenda kuwapa athari kubwa wananchi.

Kwa hiyo, tunawashukuru sana Kamati, lakini na wachangiaji wengine ambao sio Wajumbe wa Kamati hii, michango mliyoitoa kama mlivyomsikia mtoa hoja alivyokuwa anahitimisha hapa, ameonyesha utayari wa kuendelea kushirikiana nanyi hapa na pale. Amesema ofisi zake ziko wazi, maana yake ofisi iko tayari kwa ajili ya kuendelea kurekebisha sheria mbalimbali ambazo tunaona zinawaletea athari hasi wananchi wetu. Kwa hiyo, milango yake iko wazi kama alivyosema.

Baada ya kusema hayo Waheshimiwa Wabunge, naahirisha shughuli za Bunge mpaka kesho saa nane mchana.

(Saa 11.47 Jioni Bunge liliahirishwa mpaka Siku ya Jumanne, Tarehe 8 Februari, 2022 Saa Nane Mchana)